This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at http://books.google.com/

Over dit boek

Dit is een digitale kopie van een boek dat al generaties lang op bibliotheekplanken heeft gestaan, maar nu zorgvuldig is gescand door Google. Dat doen we omdat we alle boeken ter wereld online beschikbaar willen maken.

Dit boek is zo oud dat het auteursrecht erop is verlopen, zodat het boek nu deel uitmaakt van het publieke domein. Een boek dat tot het publieke domein behoort, is een boek dat nooit onder het auteursrecht is gevallen, of waarvan de wettelijke auteursrechttermijn is verlopen. Het kan per land verschillen of een boek tot het publieke domein behoort. Boeken in het publieke domein zijn een stem uit het verleden. Ze vormen een bron van geschiedenis, cultuur en kennis die anders moeilijk te verkrijgen zou zijn.

Aantekeningen, opmerkingen en andere kanttekeningen die in het origineel stonden, worden weergegeven in dit bestand, als herinnering aan de lange reis die het boek heeft gemaakt van uitgever naar bibliotheek, en uiteindelijk naar u.

Richtlijnen voor gebruik

Google werkt samen met bibliotheken om materiaal uit het publieke domein te digitaliseren, zodat het voor iedereen beschikbaar wordt. Boeken uit het publieke domein behoren toe aan het publiek; wij bewaren ze alleen. Dit is echter een kostbaar proces. Om deze dienst te kunnen blijven leveren, hebben we maatregelen genomen om misbruik door commerciële partijen te voorkomen, zoals het plaatsen van technische beperkingen op automatisch zoeken.

Verder vragen we u het volgende:

+ *Gebruik de bestanden alleen voor niet-commerciële doeleinden* We hebben Zoeken naar boeken met Google ontworpen voor gebruik door individuen. We vragen u deze bestanden alleen te gebruiken voor persoonlijke en niet-commerciële doeleinden.

+ *Voer geen geautomatiseerde zoekopdrachten uit* Stuur geen geautomatiseerde zoekopdrachten naar het systeem van Google. Als u onderzoek doet naar computervertalingen, optische tekenherkenning of andere wetenschapsgebieden waarbij u toegang nodig heeft tot grote hoeveelheden tekst, kunt u contact met ons opnemen. We raden u aan hiervoor materiaal uit het publieke domein te gebruiken, en kunnen u misschien hiermee van dienst zijn.

+ *Laat de eigendomsverklaring staan* Het “watermerk” van Google dat u onder aan elk bestand ziet, dient om mensen informatie over het project te geven, en ze te helpen extra materiaal te vinden met Zoeken naar boeken met Google. Verwijder dit watermerk niet.

+ *Houd u aan de wet* Wat u ook doet, houd er rekening mee dat u er zelf verantwoordelijk voor bent dat alles wat u doet legaal is. U kunt er niet van uitgaan dat wanneer een werk beschikbaar lijkt te zijn voor het publieke domein in de Verenigde Staten, het ook publiek domein is voor gebruikers in andere landen. Of er nog auteursrecht op een boek rust, verschilt per land. We kunnen u niet vertellen wat u in uw geval met een bepaald boek mag doen. Neem niet zomaar aan dat u een boek overal ter wereld op allerlei manieren kunt gebruiken, wanneer het eenmaal in Zoeken naar boeken met Google staat. De wettelijke aansprakelijkheid voor auteursrechten is behoorlijk streng.

Informatie over Zoeken naar boeken met Google

Het doel van Google is om alle informatie wereldwijd toegankelijk en bruikbaar te maken. Zoeken naar boeken met Google helpt lezers boeken uit allerlei landen te ontdekken, en helpt auteurs en uitgevers om een nieuw leespubliek te bereiken. U kunt de volledige tekst van dit boek doorzoeken op het web via `http://books.google.com`

HARVARD
DIVINITY
SCHOOL
Andover-Harvard
Theological Library

d/5c
16-2

MARTINUS LUTHER,

TEN ONREGTE ALS

HERVORMER

OP HET

Derde Eeuwfeest

VOORGEDRAGEN.

MARTINUS LUTHER,

TEN ONREGTE ALS

HERVORMER

OP HET

Derde Eeuwfeest

VOORGEDRAGEN,

en daardoor de

Roomsch-Catholijke Kerk

GEREGTVAARDIGD TEGEN DE BESCHULDIGINGEN, WELKE TOEN TEGEN HAAR ZIJN AANGEVOERD.

DOOR

JOANNES BRAMER,

Roomsch-Catholijken Pastoor, te *Borne*.

EERSTE DEEL.

TE AMSTERDAM, BIJ

A. SCHIEVENBUS.

1819.

Gezien en Goedgekeurd

DOOR

H. A. P E E S E,

Aartspriester.

Denekamp,
24 Maart,
1819.

BX
1750
.R7
v.1

VOORBERIGT.

Niemand, die wel denkt, kan onverschillig zijn, of zijn natuurgenoot tot waarheid of dwaling worde geleid. Zelfs ziet hij ongaarne, dat zijn medemensch het ware en edele mist, langs hetwelk hij zijne tijdelijke welvaart moet bevorderen en volmaken. Hij prijst derhalve de welmeenende pogingen, welke opregte menschenvrienden bezigen, om het maatschappelijk geluk te verbeteren. Hoeveel te meer ligt hem de handelwijze aan het hart, waarmede men den mensch omtrent de eeuwige waarheden behandelt, waarheden, die hem den weg moeten aanwijzen, welken hij bewandelen moet, om zijn eeuwig geluk te verzekeren. Hij kan dus niet anders, dan zich ten hoogste verblijden, wanneer hij van tijd tot tijd ontwaart, dat ware weldoeners van het menschelijke geslacht hunnen tijd en arbeid besteden, om voorschriften, naar de Openbaring ingerigt, zijnen natuurgenooten

te leveren, ten einde hen daardoor óf op den weg der waarheid te bevestigen, óf hen tot denzelven terug te roepen. Terwijl het edele hunner pogingen van God zelven zoo hoog wordt geacht, dat hij hun door zijnen Profeet DANIËL, *Hoofddeel* XII: 3, *heeft laten zeggen:* dat zij, die er velen tot regtvaardigheid onderwijzen, gelijk de ſterren in de altoosdurende eeuwigheid zullen blinken.

Hij, die zulks zou willen laken, toont metterdaad, dat hij noch het welzijn zijns naastens, noch de eer van zijnen God, die wil, dat alle menſchen tot kennis der waarheid zullen komen, 1 Tim. II: 4. *behartigt; en hij veroordeelt tevens de ſchoone getuigenis der Apostelen, waardoor zij openlijk voor eenen aanzienlijken Raad hebben verklaard: dat men, wanneer goddelijk en menſchelijk bevel of welbehagen tegen elkander botst, God meer dan de menſchen moet volgen.*

Doch, gelijk die uitmuntende Zendelingen des Heeren het niet enkel daarbij lieten berusten, dat zij betuigden de waarheid te verkondigen; maar dezelve ook met onwederlegbare bewijzen ſtaafden; zoo is het ook de taak dergenen, die voor de waarheid pleiten, en dezelve andere menſchen willen doen omhelzen, dat zij er bewijzen voor bijbrengen;

waar

waar redelijkdenkende menschen niet tegen kunnen hebben.

Inzonderheid rust deze verpligting op hen, die andersdenkenden van dwaling beschuldigen, en hetgeen, wat zij daarentegen voordragen, als waarheid beweren.

Men heeft op het derde eeuwfeest van LUTHER *in de Protestantsche Kerken, ook hier, in het Koningrijk der* Nederlanden, *twee allerbelangrijkste stukken verhandeld. Men heeft* LUTHER *als eenen* waarachtigen Leeraar *des Heeren verkondigd; en tevens de Roomsch-Catholijke Kerk als een* broeinest *van dwalingen afgeschilderd.*

Eene boven alle tegenspraak allergewigtigste onderneming! van wier waarheid of onwaarheid het heil of onheil van ontelbare menschen afhangt.

Maar heeft men ook aan de dure verpligting voldaan, om die twee stukken met voldoende bewijzen te staven?

Ik zal mij wel wachten, van den lezer door eene magtspreuk vooruit te loopen. Hij leze daarover deze mijne Verhandeling, en hij oordeele en beslisse!!

Ik zou dezelve niet hebben in het licht gegeven, indien de Heeren eeuwredenaars niet hadden goedgevonden, hunne redevoeringen,

waarin LUTHER *als een van God gevolmagtigd Hervormer wordt geprezen, en onze Kerk zoo hevig wordt aangerand, door den druk gemeen te maken; vermits* LUTHER *door geschriften, die reeds lang vooruit omtrent hem geleverd zijn, en nog geleverd worden, genoeg wordt ten toon gesteld, en onze Kerk tegen zijne zoogenaamde Hervorming overvloedig geregtvaardigd.*

Doch, omdat die redevoeringen door den druk blijvende gedenkstukken zijn geworden; en de aanval tegen de Roomsch-Catholijke Kerk, daarin voorkomende, zonderling, nieuw en regtstreeks is, heb ik van tijd tot tijd verwacht, dat er een werk mogte te voorschijn komen, waarin die Heeren omtrent LUTHER *en den aanval, op onze Kerk gedaan, ook eens regtstreeks mogten beantwoord worden. Verscheidene Roomsch-Catholijke geleerden hebben op den kansel, zoowel als door openbare geschriften, ter volle overtuiging getoond, dat de ophef, dien men van* LUTHER *heeft gemaakt, nietig, en de Hervorming, welke hij heeft te wege gebragt, met het* Evangelie *en alle goede orde strijdig is. Zoodat daardoor de hoofdzaak volledig is afgedaan; en het zou eene zeer berispelijke verwaandheid van mij zijn, daaromtrent nog*

iets

iets beters te willen leveren. Daar nogtans de Heeren Redenaars hunne gedrukte preken, als ware het, gelijk waarborgen hebben gesteld voor de echtheid van LUTHERS *Hervorming, zoowel als voor de waarheid der beschuldigingen, waarmede zij onze Kerk hebben bezwalkt, heb ik verlangd een betoog te zien ter regtstreeksche beoordeeling dezer zoogenaamde waarborgen. Ik werd in dit verlangen nog te meer versterkt, nadat ik de eeuwrede van den Heer* FLOH, Mennoniten *Predikant te* Enschede, *had gelezen; die zekerlijk eene van de hevigsten is, die ter gelegenheid dezer zaak tegen de Roomsch-Catholijke Kerk zijn uitgekomen. Daar evenwel, voor zoo ver mij bewust is, een werk van dien aard niet verschenen is; heb ik eindelijk deze Verhandeling vervaardigd; waarbij ik zeer wel tevreden was, dat ik weinig of niet noodig had, om mij, ten einde* LUTHERS *Hervorming ten toon te stellen, en onze Kerk te verdedigen, van Roomsch-Catholijke schrijvers te bedienen: maar, om mijne taak af te werken, aan des mans eigene getuigenissen en aan de getuigenissen diergenen, die van de Eeuwredenaars zelve als bevoegde beoordeelaars worden beschouwd, genoeg had. Men heeft ons, ondanks den wenk, welke den Eeuwredenaren*

gegeven was, om zich te wachten, van niet te zeggen, wat de Roomsch Catholijken mogte kunnen bedroeven, uitgedaagd, door onze Kerk met beschuldigingen te bezwaren, welke zij waarlijk niet verdiend heeft. Schoon ik gerustelijk voor God kan betuigen: dat geene persoonlijke bitterheid, maar liefde, om de misleiden in te lichten, en eene belasterde Kerk te verdedigen, mij tot dit werk heeft aangespoord. Meer heb ik in dit Voorberigt niet te zeggen, dan dat ik alle lezers, als mijne broeders, *wier heil en geluk ik eeniglijk beoog, hartelijk verzoek, om dit Werkje met een kalm en onbevooroordeeld gemoed te lezen; en dan het besluit op te maken, of men op het Eeuwfeest omtrent* LUTHER *en de Roomsch-Catholijke Kerk de voorschriften der* onwankelbare waarheid *gevolgd zij.*

Ik heb de geheele Verhandeling in twee stukjes gesplitst; deels om er betere orde in te houden, welke in een werk, waarin zoo vele verscheidene onderwerpen voorkomen, bezwaarlijk in acht te nemen is: deels om die lezers te gerijven, welke niet verkiezen mogten, om zich dezelve geheel aan te schaffen. Het eerste, hetwelk hier wordt aangeboden, is in drie Afdeelingen *verdeeld, waarvan*

DE

DE EERSTE AFDEELING BEHELST:

1. *Vreemd verschijnsel bij het vieren van een derde Eeuwfeest.*

2. *Eenige staaltjes, waardoor het blijkt, dat het geloof van* LUTHER *anders dan het geloof zijner Lofredenaars is geweest.*

3. LUTHER *op het Eeuwfeest verkeerdelijk afgeschilderd, als iemand, die vrijheid van geweten en Godsdienst zou hebben aangebragt.*

4. *Zijne verwoedheid tegen allen, welke hem tegenspraken.*

5. *Bijzonderlijk tegen* ERASMUS.

6. *Hij heeft hem in het* Onze Vader *nog gevloekt.*

7. *De Schrijver der* Bijdragen tot het derde Eeuwgetijde, *de grootste Lofprediker van* LUTHER, *is zeer strijdig met hem. Hij roemt* ERASMUS, *wien* LUTHER *zeer gelasterd heeft.*

8. *Hij voegt* LUTHER *en* ZWINGLIUS *als werktuigen in Gods hand te zamen; schoon zij zoo hevig tegen elkander zijn geweest.*

9. *Oorzaak der vijandige gezindheden van* LUTHER *tegen* ERASMUS.

10. *Hij spreekt omtrent* ERASMUS *weder eene grove onwaarheid.*

11. LU-

11. LUTHER *heeft zijn geroep van Evangelische vrijheid zoo niet gemeend: zelfs de Heer* FLOH *overtuigt ons daarvan.*

12. *Dezelfde Heer spreekt zich omtrent* LUTHER *deerlijk tegen.*

13. LUTHER *heeft noch waarheid, noch rede gehandhaafd.*

14. *Het voorschrift van den Schrijver der* Bijdragen omtrent de Geloofsvrijheid *is redeloos.*

15. *En met zich zelf strijdig.*

16. LUTHER *heeft omtrent het geloof alle redelijkheid verworpen.*

17. *De redenen, waardoor men* LUTHERS *redelooze handelwijze poogt te verontschuldigen, zijn ijdel.*

18. LUTHERS *redeloosheid bewezen uit de getuigenissen van gelijktijdige schrijvers.*

19. *Uit zijn schandschrift tegen het Pausdom.*

20. LUTHERS *Godslasteringen.*

21. LUTHERS *verkeerde en slechte oogmerken bij zijne zoogenaamde Hervorming.*

22. *Wat hij had opgebouwd, heeft hij zelf weder omver geworpen.*

23. *Eenige staaltjes zijner tegenstrijdigheden.*

24. LUTHER, *gelijk hij de Kerkvergaderingen had gelasterd, lastert ook de Kerkleeraars.*

25. *Zij-*

25. *Zijne verwaandheid.*

26. LUTHERS *onbeschaamdheid.*

DE TWEEDE AFDEELING BEHELST:

1. *De Eeuwredenaars vertoonen ons* LUTHER, *alsof hij den Bijbel zoude hersteld hebben.*

2. *Het sprookje van het vinden van den Bijbel door* LUTHER *is belagchelijk.*

3. *Het volk is niet bevoegd noch bekwaam, om den waren zin uit de H. Schrift en het geloof daaruit naar zijn eigen begrip op te maken.*

4. LUTHER *heeft de H. Schrift verminkt en vervalscht.*

5. *Het Concilie van* Trente *geregtvaardigd wegens deszelfs verbod, om den Bijbel in de moedertaal te lezen.*

6. *De Schrijver der* Bijdragen *heeft dus* LUTHER *ten onregte als den Hersteller van den waren zin van het Evangelie en een' man naar Gods hart geprezen.*

7. *Onverklaarbare grootspraak van* LUTHER *omtrent zijne behandeling der H. Schrift.*

8. LUTHER *is zelfs niet eens een man geweest naar het hart en den smaak der wereld, welke hem zoo hoog verheven heeft.*

9. *Hij*

9. *Hij was zeer ligtgeloovig omtrent de werkingen van de booze geesten.*

10. MELANCHTON *zocht allen te behagen, en was bijgeloovig omtrent de sterrewigchelarij.*

11. LUTHER *spreekt zijn eigen vonnis.*

DE DERDE AFDEELING BEHELST:

1. *De Eeuwredenaars, en voornamelijk de Heer* FLOH, *hebben de uitbreiding van* LUTHERS *Hervorming als een blijk van Goddelijke goedkeuring opgegeven.*

2. *Dat evenwel die goedkeuring geene plaats heeft kunnen hebben, heeft ons de Heer* FLOH *zelf geleerd.*

3. *Het zoogenaamde wonder der uitbreiding van de leer van* LUTHER *is ijdel.*

4. *Het is veel te laat gekomen, omdat vele eeuwen vroeger zulke wonderen al aan de R. C. Kerk waren vergund.*

5. *Zelfs in de* Indiën *zag men zoodanig wonder.*

6. *Hetwelk echter bij Protestantsche Zendelingen onder woeste volken te vergeefs gezocht wordt.*

7. *De Eeuwredenaars hebben verkondigd, dat de Hervorming de heilzaamste vruchten zou hebben voortgebragt.*

8. *Zij*

8. *Zij worden wederlegd, ten eerste uit de algemeen miskende leer van* LUTHER.

9. *Ten tweede uit de eigene getuigenissen van* LUTHER, *dat de menschen door zijne leer niet beter zijn geworden.*

10. *Zelfs niet in* Wittenberg, *den zoogenaamden zetel van* LUTHER.

11. *En omdat de wereld zijn gewaand* Evangelie *niet wilde omhelzen, is* LUTHER *verwaand genoeg, om haar vol van duivels te verklaren.*

12. *De Hervorming van* LUTHER *wordt dus zeer verkeerd de dageraad eener algemeene verlichting door den Heer* FLOH *genoemd.*

13. *Het is niet, dan eene belagchelijke magtspreuk, waardoor hij ons geloof voor een hoogmoedig en trotsch bijgeloof verklaart; en er nog bijvoegt, dat de menschen door de gewaande Hervorming over hunne bestemming, enz. aan het denken waren geholpen.*

14. *Slechts een staaltje alleen kan den Heer* FLOH *overtuigen, dat* LUTHER *geen bevoegde Hervormer is geweest.*

15. *Klagten van* LUTHER *over het gebrek en de armoede zijner medepredikanten, alsook over de berooving van kerken en kerkelijke goederen, waarvan hij zelf de aanleidende oorzaak was geweest.*

16. *Ge-*

16. *Getuigenisſen van ooggetuigen, dat de Hervorming geene verbetering, maar verergering onder de menſchen heeft te wege gebragt.*

17. *De Hervorming was bovendien de baarmoeder van twisten en verdeeldheden onder de menſchen, zelfs onder degenen, welke dezelve omhelsd hadden.*

18. *De Heer* FLOH *heeft zich beroemd, dat door en ſedert de Hervorming magtige Staten zijn ontſtaan, en inzonderheid, dat kunſten en wetenſchappen door dezelve op eene uitſtekende wijze zijn bevorderd.*

19. *Genomen, dat zulks waar ware, wordt daardoor evenwel de Hervorming niet gewettigd.*

20. *Vooral past deze beroeming den Heere* FLOH *niet, omdat zijne voorvaders een zeer verlagend vonnis over de wetenſchappen hebben uitgeſproken.*

21. *De Hervorming heeft in geenen deele eenen voordeeligen invloed op de Godgeleerdheid gehad.*

22. *Volgens den Heer* FLOH *zelven is de Godgeleerdheid der Hervorming zoo gebrekkelijk geweest, dat zij ſlechts de grondſlagen van de eenvoudige leer van* JEZUS *heeft terug gebragt.*

23. *Behalve dat die Heer zich in zijne redenering weinig gelijk gebleven is, is het er ook ver af, dat de Hervormers de grondſlagen zouden gelegd hebben.*

EER-

EERSTE AFDEELING.

Het is nu bijna een jaar geleden, dat men in *Europa* een verſchijnſel heeft gezien, waarover ieder oplettende beſchouwer van de gangen des menſchelijken geestes zich niet, dan ten hoogſte, verwonderen moet: geheel de Proteſtantſche wereld ſcheen op eenmaal *Lutersch* geworden te zijn. N°. 1. Vreemd verſchijnſel bij het vieren van een derde Eeuwfeest.

Hoe diep het *Lutheranismus*, voornamelijk onder de klasſe der Geleerden, ook zelfs in die ſtreken van *Duitschland*, welke zich voorheen voor de *Augsburgſche Belijdenis* verklaarden, gezonken zij, toonen ons, ter volledige overtuiging, de menigvuldige geſchriften, die in die landen, niet alleen tegen de *Luterſche* leer, maar ook tegen het Christendom in het algemeen, gedurende de laatſte vijftig jaren, verſchenen zijn. Om zich hiervan te overtuigen, behoeft men ſlechts het beroemde Werk van den *Superintendent*, den Heer VON STARCK, getiteld: THEODULS *Gastmahl* (*), te lezen: en men zal ontwaren, dat de zoo-

(*) Gedrukt en te bekomen, bij den Uitgever dezes.

zoogenaamde *verlichting* zoodanige verwoestingen in het Christendom aldaar heeft aangerigt, dat aanzienlijke Leeraars en Schrijvers openlijk den ſpot met de leer van het *Evangelie* hebben gedreven. Terwijl ons de Heer VON STARCK, bladz. 60, betuigt, „ dat het oorſpronkelijke *Prote-* „ *ſtantismus* zich allengskens, bijzonder- „ lijk in de laatſte veertig tot vijftig jaren, „ heeft verwijderd, dat LUTHER en ME- „ LANCHTON bezwaarlijk de, van hen geſtich- „ te, kerk zouden kennen." Zoodat FREDERIK WILHELM, Koning van *Pruisſen*, ten jare 1788, den 9 Julij, zich genoodzaakt heeft gevonden, tegen de losbandigheid dier vijanden van het Christendom eene Koninklijke verordening uit te geven: waarin onder anderen het leedgevoel, hetwelk die *Monarch* daarover gevoelde, § 7. aldus wordt uitgedrukt:

„ Wij hebben reeds eenige jaren, eer „ dat wij den troon hebben beklommen, „ met leedwezen beſpeurd, dat menige „ Geestelijken der *Proteſtantſche* kerk, „ zich geheel toomelooze vrijheden ten „ opzigte van het leerbegrip hunner belij- „ denis veroorloven; verſcheidene wezen- „ lijke ſtukken, en grondwaarheden der „ Proteſtantſche kerk en des Christelijken „ Godsdienſtes in het algemeen verloo- „ chenen; en in hunne leerwijze een' „ modetoon aannemen, welke met den „ geest van het ware Christendom geheel „ en al ſtrijdig is; en de grondzuilen des

„ geloofs der Christenen eindelijk wankelend zou maken. Men bloost niet, „ de armzalige, reeds lang wederlegde, „ dwalingen der *Socinianen*, *Deïsten*, „ *Naturalisten* en meer andere ſekten, „ weder op te warmen; en deze met vele „ ſtoutheid en onbeſchaamdheid door den, „ op het uiterſte gemisbruikten, naam VERLIGHTING onder het volk te verſpreiden; het gezag van den Bijbel, als het „ geopenbaarde woord Gods, al meer en „ meer te verlagen; en deze goddelijke „ oorkonde der welvaart van het menſchelijke geſlacht te vervalſchen, te verdraaijen, of wel geheel te verwerpen; het „ geloof aan de verborgenheden des geopenbaarden Godsdienſtes in het algemeen, en voornamelijk aan de geheimenis des Verzoeningswerks en der „ voldoening van den Verlosſer der wereld den menſchen verdacht, of ten „ minſte overtollig, en hen dus daarin „ weifelend (*irre*) te maken, en alzoo „ het Christendom over de geheele aarde, „ als ware het, hoon te ſpreken...."

Deze koninklijke klagt is alleen genoeg, om ons te doen zien, het verſchrikkelijke verval het Christendoms in het algemeen bij de Proteſtanten dier landen; terwijl een iegelijk daaruit ligt kan beſluiten, hoe weinig prijs men aldaar op de leer van LUTHER moet ſtellen.

Het zou ons derhalve onverklaarbaar voorkomen, dat men in het jaar 1817 onder

der de Duitsche Protestanten LUTHER, van wiens leerstellingen men zoo ver is afgeweken, nog als een' man heeft hooren roemen, van welken zich de Godheid zou bediend hebben, om hare leer zuiver onder de menschen te herstellen; ware het niet, dat ons leeraars van zulke gezindten zelve, waartegen LUTHER, in zijne dagen, zoo hevig is uitgevaren, en wier leer van hem op eene onverbiddelijke wijze veroordeeld werd, dit raadsel hadden opgelost, met door hunne deelneming aan het Eeuwfeest der wereld te toonen; dat het in onze zoogenaamde verlichte dagen ook mogelijk is geworden, eenen man als een' Apostel des Heeren te *kanoniseren*, hem openlijk van de preekstoelen als zoodanigen aan het volk voor te dragen; ondanks men er ver af is, om eene leer te gelooven en te belijden, welke door *dien hooggeprezen' Godsgezant* is verkondigd; ja! ondanks men geloofsbelijdenissen is toegedaan, welke met die van LUTHER regelregt strijdig zijn.

Of lacht men met die geloofsbelijdenissen? Is men tot onverschilligheid omtrent alle Christelijke Godsdiensten vervallen? Heeft zelfs het ongeloovige *Socinianismus* welligt de geesten eeniger lofpredikers van LUTHER ingenomen? In allen gevalle is en blijft het eene ontzettende onderneming, iemand van den kansel en in geschriften als eenen *Profeet*, als eenen door Gods Geest verwekten en aangebla-

ze-

zenen leeraar, die de leer des Heeren *andermaal* op den kandelaar zou geplaatst, en de gordijn, waarachter eeuwen lang de waarheid zou zijn verholen geweest, in flarden gefcheurd hebben, aan de menigte ten toon te ftellen; fchoon men ingevolge der beginfelen, welke men is toegedaan, in zijn hart moet belijden, dat hij niet naar waarheid geleerd heeft!!

Ik voor mij, en duizenden met mij, ftaan verbaasd, dat de menfchelijke geest, en wel in het ftuk van geloof en Godsdienst, tot zulke tegenftrijdigheden kan uitfpatten.

Is LUTHER dat heilige werktuig in Gods handen, is hij een tweede PAULUS (want hiermede heeft men hem toch vergeleken,) geweest? Waarom volgt men zijne leer niet? Waarom ontdekt men niet aan het volk, dat CALVINUS, MENNO, SOCINUS, enzv., de arme menfchen om den tuin geleid hebben; en dat zij, om den weg der waarheid te bewandelen, volgelingen van LUTHER moeten worden?

Want eenen zendeling des Allerhoogften te verfmaden; dien niet te willen volgen, dit toch heet de Godheid zelve honen. Of gelooft men niet, dat LUTHER die van God uitverkoren man is geweest? Hoe heeft men het dan durven wagen, om hem als zoodanigen, onder de grootfte loffpraken, den menfchen voor te preken? Wie is in ftaat, om dit vreemde verfchijnfel op te losfen?

2. Eenige staaltjes, waardoor het blijkt, dat het geloof van LUTHER anders, dan het geloof zijner Lofredenaars is geweest.

Laat ons evenwel niet verzuimen, om uit de leer en de getuigenisfen van LUTHER, den lezer eenige ftaaltjes mede te deelen, waardoor het blijkt, dat de Eeuwredenaars eenen man ten hemel hebben verheven, welken zij, volgens hunne beginfelen, als een dwalend Leeraar hadden moeten voordragen.

LUTHER geloofde, tot het einde van zijn leven, dat JEZUS *wezenlijk* en *waarachtig* in het geheim des *Avondmaals* tegenwoordig is (*a*). Hij was zoo onverzettelijk op dit ftuk, dat hij de *Sacramentarisfen*, ZWINGLIUS en zijnen aanhang, die deze tegenwoordigheid ontkenden, met de ijsfelijkfte vloekvonnisfen overlaadde.

„ Zulke boeven," zegt LUTHER (*b*), „ fchoon zij goddeloos zijn, en wanhopi„ ge en openbare fchalken, durven zich „ evenwel nog vroom en opregt achten; „ gelijk zij hedendaags THOMAS MUNCER „ en den *Sacramentsfchender* ZWINGLIUS, „ als heiligen roemen. Maar het is veel „ beter, en een werk van liefde, dat men „ ZWINGLIUS en OECOLAMPADIUS verdoe„ me, opdat men de levendigen behoude, „ en affchrikke, dan hen naar hunnen „ dood te regtvaardigen, en als vroom en „ regt-

(*a*) Augsb. Belijd. Art. X.

(*b*) *Colloquia*, of *Tischreden*, D. M. LUTHERI, eerst door M. JOANNES AURIFABER, 1566, in druk gegeven: naderhand door Luterfche Theologen in eene betere orde gebragt, en gedrukt te *Leipzig*, 1621, bij BARTHOLOMEUS VOIGTS, *Cap.* I. *folio* 17.

„ regtvaardig uit te ſpreken: want hierdoor „ worden de goddelooze fanatikers (zwer- „ mers) en ſekten in hunne dwaling geſterkt „ en bevestigd. — Er is ons derhalve (*c*) „ veel daaraan gelegen, dat wij dezelve „ verdoemen en als verdoemd uitroepen, „ opdat de nakomelingen van hunne ket- „ terij en dwalingen afgeſchrikt worden."

Wat dunkt den Heeren Redenaars, die op dit ſtuk ZWINGLIUS zijn gevolgd, van de verklaring van eenen man, welken zij zoo hoog hebben opgevijzeld, en van wien zij, even als ZWINGLIUS, voor omtrent drie eeuwen, voorloopig al veroordeeld zijn?

Ik vind het van geen minder belang, wat LUTHER (*d*), nadat hij zich al eenen geruimen tijd van de R. C. kerk had afgeſcheurd, nog van de *Biecht* heeft geleerd:

„ Ik zal de oorbiecht, gedurende mijn „ leven, niet nalaten; want daar ſpreekt „ mij van de zonde, niet een mensch, „ maar God zelf los, door den mond „ zijns dienaars, hij zij, wie hij wil — „ daarom moet men de menſchen leeren, „ dat men aan CHRISTUS biecht; dat CHRIS- „ TUS losſpreekt door den mond des die- „ naars: want de mond des dienaars is de „ mond van CHRISTUS: het oor van den „ die-

(*c*) *Cap.* XXXII. *fol.* 324. b.
(*d*) *Cap.* XIV. *fol.* 190. a. b.

„ dienaar is het oor van CHRISTUS: op
„ Gods woord en bevel moet men zien,
„ en zich verlaten, niet op den persoon.
„ CHRISTUS zit daar biecht, CHRISTUS
„ hoort het: het zijn zijne woorden, die
„ daar gehoord en gesproken worden door
„ den mond des *Biechtvaders*."

En hoe LUTHER heeft gedacht omtrent den doop van kleine kinderen, waarvan hij geleerd heeft, dat zij door denzelven aan God moeten toegewijd en behagelijk gemaakt worden, leert ons, onder anderen, het negende *Artikel* van de *Augsburgsche Belijdenis;* waarin, met uitdrukkelijke woorden, de Herdoopers worden verworpen, *als leerende, dat de kinderdoop niet regt is;* terwijl het *Formulier* der *Luterschen* bij den Doop der jonge kinderen de vaders en de getuigen afvraagt: *of zij gelooven en bekennen, dat dezelve in zonden ontvangen en geboren zijn; en hen niet anders mag geholpen worden, dan dat ze door het water en den H. Geest wedergeboren worden.* LUTHER heeft in duidelijke bewoordingen de vrouwen toegelaten, om, in tijd van nood, de kleine kinderen te doopen.

Zoo het gebeurt," zegt hij (*e*), „ dat
„ het kindje, als het ter wereld komt,
„ ziek en zwak is; zoo dat men vreest,
„ dat het sterven mogte, eer het tot den
„ open-

(*e*) *Lib. Colloq. Cap.* XIII. *fol.* 183.

„ openlijken Doop in de kerk kunne ge-
„ bragt worden, dan is het der vrouwen
„ toegelaten, dat zij het doopen met de
„ behoorlijke woorden, namelijk: *Ik doop*
„ *u in den naam des Vaders, en des*
„ *Zoons, en des Heiligen Geestes.*"
Voorheen (*f*) had hij gezegd, dat men
in den Doop afgewasſchen en gezuiverd
wordt van de zonden, door het bloed
van CHRISTUS.

De Eeuwredenaars, daarentegen, denken hierover geheel anders, vermits zij, tegen LUTHER, beweren, dat de Doop den kinderen ter zaligheid niet noodig is; en op grond hunner gevoelens, vele van dezelve laten wegſterven, zonder dat zij hun dit heilmiddel hebben toegediend, hetwelk evenwel hun hooggeprezene *Hervormer* met de algemeene Kerk te allen tijde zoo hoog noodig heeft geoordeeld. Ik zou hun de getuigenisſen der Kerkvaders van de vroegſte eeuwen van het Christendom, zoo *Griekſche* als *Latijnſche*, als ook der kerkvergaderingen, in menigte kunnen aanvoeren; waaruit het blijkt, dat de Christenen van den beginne geloofd hebben, dat ook kleine kinderen noodzakelijk moeten gedoopt worden: doch, omdat ik beſloten heb, om in dit werk, bij voorkeur, mij van de getuigenisſen van Proteſtantſche Schrijvers te bedienen, neem ik,

(*f*) *Lib. cit. Cap.* I. *fol.* 18.

ik, ten opzigte van den Doop, de vrijheid, om de Heeren Redenaars te verwijzen naar hunnen geloofsgenoot WILLIAM CAVE, die zich door zijne Schriften over de Christelijke kerk *der eerſte eeuwen* zoo verdienſtelijk heeft gemaakt; en hem te raadplegen in zijn werk, getiteld: *Het eerſte Christendom*, waar zij in zijn *eerſte deel*, bladz. 323, het volgende merkwaardige verſlag omtrent het algemeene geloof der Christenen van de noodzakelijkheid des Doops, ook voor kleine kinderen, zullen lezen:

„ De perſonen," zegt CAVE, „ welke „ den Doop ontvingen, waren tweederlei, „ kinderen en volwasſenen. Het is mijn „ beſtek, en werk niet, om te beredene- „ ren, in hoe ver de inſtelling van onzen „ Zaligmaker den kinderdoop mede in- „ ſluit; maar zekerlijk, indien in zaken, „ welke nog betwist worden, het gebruik „ en de beſtendige handelwijze der kerk, „ en dergenen, die de Apostelen onmid- „ dellijk gevolgd zijn, de *beste uitleggers* „ der wetten en inzettingen van CHRISTUS „ zijn; gelijk niemand dit loochenen kan, „ dan moest, zou men denken, het ſtuk „ ras beſlist wezen. Immers, dat het *al-* „ *tijd* de gewoonte geweest zij, de kin- „ deren van Christen-ouders door den „ Doop in de kerk aan te nemen, is uit „ ver de meeste Schrijvers der vroegſte „ tijden, IRENÆUS, TERTULLIANUS, ORI- „ GENES, CYPRIANUS, enz., genoegzaam

„ te

„ te bewijzen; wier getuigenisſen ik hier
„ niet te berde brenge, vermits ik vinde,
„ dat zij reeds door anderen verzameld,
„ en de bewijsredenen, daaruit getrokken,
„ zoo *overtuigende* en *beſlisſende* zijn,
„ dat de *driftigſte tegenſtanders* van den
„ kinderdoop zich daar niet weten uit te
„ redden; zijnde dezelve zoo klaar, en
„ krachtig, dat er ook in die tijden, zoo
„ veel ik weet, niet het minſte tegen in-
„ gebragt zij. Er is wel, het is zoo, in
„ den tijd van CYPRIANUS, over den Doop
„ van kinderen eenig geſchil geweest;
„ doch niet, of zij gedoopt behooren te
„ worden; (dit werd in geen' twijfel ge-
„ trokken.) maar nopens den tijd, wan-
„ neer de Doop bediend moest worden;
„ of namelijk op den tweeden, of der-
„ den, dan of dezelve, gelijk van ouds
„ de beſnijdenis, op den achtſten dag
„ moest verrigt worden; ter beſlisſing van
„ welk ſtuk CYPRIANUS, in een *Concilie*,
„ met *zes en zestig* Bisſchoppen zitten-
„ de, eenen Synodalen brief aan FIDUS
„ ſchreef (*g*), bij welken hij hem deed
„ weten: ,dat het niet noodzakelijk was,
„, dat de Doop zoo lang uitgeſteld wierde;
„, dat zij allen eenparig van oordeel wa-
„, ren, dat de genade, en barmhartigheid
„, Gods, aan niemand geweigerd moete
„, worden, al ware het zelfs, zoodra hij
„, geboren was: beſluitende, dat het het
„, gevoelen was van de ganſche kerkver-

„, ga-

(*g*) *Epist.* 60. *p.* 97.

„, gadering, dat de Doop en Gods gena-
„, de aan niemand behooren onthouden te
„, worden; hetwelk, gelijk het omtrent
„, alle menſchen in acht genomen moest
„, worden, zoo veel meer *jegens kinde-*
„, *ren*, en zelfs *jonggeborenen* behoorde
„, plaats te hebben."'

„ En dat," vaart CAVE voort, „ dit
„ hun gevoelen en beſluit geene nieuwe
„ leer was, verzekert ons AUGUSTINUS (*h*),
„ daar hij, van dit Synodaal bevel ſpre-
„ kende, zegt: dat CYPRIANUS hierin geen
„ nieuw beſluit gemaakt, maar het *aller-*
„ *zekerſte geloof* der kerk behouden had.
„ Ik zal ſlechts nog eene plaats uit CY-
„ PRIANUS aanteekenen (*i*), welke dit ſtuk,
„ mijns erachtens, ganſchelijk voldingen
„ zal; daar hij, de groote boosheid en
„ den ellendigen toeſtand der gevallenen
„ beſchrijvende, die, om de vervolging
„ te ontgaan, aan de afgoden geofferd
„ hadden, beweert, dat het hun nog tot
„ de grootſte verzwaring van hun kwaad
„ verſtrekt; dat hunne kinderen en kleine
„ wichten aan het verderf waren blootge-
„ ſteld, en *verloren hadden hetgeen,*
„ *wat zij bij hunne eerſte komst in de*
„ *wereld verkregen hadden*; (of hij hier-
„ mede meene het regt tot den Doop,
„ of dat hij het zoo verſta, dat zij, wer-
„ kelijk gedoopt zijnde, de *vrucht* en
„ *weldaad* van hunnen Doop verloren
„ had-

(*h*) *Epist.* 28. *ad* HIERON. *Tom.* 2. *Col.* 108.
(*i*) *De Lapſis*, *p.* 171.

„ hadden, is tot mijn oogmerk even het-
„ zelfde) en derhalve deze kinderen hunne
„ ouders voor Gods oordeel in dien groo-
„ ten dag dagende, op eene fierlijke wij-
„ ze dus fprekende invoert:

„„ *Het was onze fchuld niet; wij ver-*
„„ *zaakten niet uit ons zelven de Sakra-*
„„ *menten des Heeren; noch liepen over,*
„„ *om ook aan gruwelijke ongodisterijen*
„„ *deel te nemen: de ontrouw van ande-*
„„ *ren heeft ons in het verderf geftort;*
„„ *wij hebben bevonden, dat onze ouders*
„„ *moordenaars zijn: zij weigerden ons*
„„ *God tot onzen Vader, en de Kerk tot*
„„ *onze Moeder, te geven: want, helaas!*
„„ *toen wij nog klein waren, en onbe-*
„„ *kwaam voor ons zelven te zorgen, en*
„„ *zulk eene groote goddeloosheid niet*
„„ *kennende, werden wij door de trou-*
„„ *weloosheid van anderen verftrikt; en*
„„ *door hen verleid om aan hunne ver-*
„„ *foeifelen deel te nemen.*"'

Wat zullen de *Eeuwredenaars* tegen deze getuigenis van CAVE omtrent het geloof der Christelijke Kerk van de vroegfte eeuwen, ten opzigte van de noodzakelijkheid des Doops, ook voor kleine kinderen, inbrengen? Zelfs de *Grieken*, die met de Latijnfche Kerk niet vereenigd zijn, denken er even zoo over: „ Zooda-
„ nig," zegt PLATOW (*k*), „ zijn de
„ kracht,

(*k*) Tegenw. ftaat der Griekfche kerk in *Rusland*, bladz. 234.

„ kracht, en de uitwerkfelen dezer verhe-
„ vene Christelijke verborgenheid, (Doop)
„ *zonder welken te ontvangen, de mensch*
„ *geene hoop op zaligheid heeft* — want
„ de woorden van het Evangelie blijven
„ onveranderlijk, *zoo iemand niet gebo-*
„ *ren wordt uit water en Geest, hij*
„ *kan in het koningrijk van God niet*
„ *ingaan.*" JOAN. III: 5.

Wat zullen, zeg ik, die Heeren hierop antwoorden? Met welken fchijn van reden zullen zij het geloof der Christenen aller eeuwen omtrent dit allerbelangrijkfte ftuk omver ftooten? Hoe zullen zij de wijze gezegden van CAVE ontzenuwen, *dat het gebruik en de beftendige handelwijze der Kerk en dergenen, die de Apostelen onmiddellijk gevolgd zijn, de beste uitleggers der wetten en inzettingen des Heeren zijn.* Of zoo dit alles op hen geen' indruk mogte maken; dat zij ten minfte LUTHER in dit ftuk mogten volgen, welken zij op het Eeuwfeest zoo luidkeels, zoo plegtig en algemeen hebben geroemd, dat hij de zuivere leer van JEZUS zou hebben teruggebragt, en die hun in zijne Schriften, zoo wel als geloofsbelijdenis, de ftelling heeft nagelaten, dat men de kinderen toch niet zonder Doop moge laten fterven. Of, om met die Heeren op de infchikkelijkfte wijze te handelen, dat zij eens bedaardelijk met hunne eigene rede raadplegen; of het wel veilig zij, volgens de gevoelens van CAL-

VI-

VINUS en MENNO, kinderen zonder Doop naar de eeuwigheid te laten reizen; waartegen zich de *Griekfche*, zoowel als *Latijnfche* Kerk altoos, zelfs ook LUTHER, zoo fterk verzet hebben?

Maar CALVINUS, zal men zeggen, bouwde op geen gezag, dan op dat der H. Schrift; hij heeft er in gevonden, dat de kinderen der geloovigen, als *in het verbond befloten*, regtvaardig geboren worden. *Juist* HIJ heeft het er in gevonden; terwijl geen Kerkleeraar, geene Kerkvergadering, zelfs LUTHER niet, vóór hem dezen vond daarin ontdekt hebben. Terwijl DAVID, die *Pf.* L heeft betuigd, *in zonden ontvangen en voortgebragt te zijn;* terwijl PAULUS, die ons verzekert, *dat wij allen*, *in* ADAM *gezondigd hebbende, van nature kinderen der gramfchap waren, en door het bad der wedergeboorte in het woord des levens behouden zijn;* terwijl eindelijk de eeuwige Waarheid zelve, die ons JOAN. III heeft verklaard, *dat*, *zoo de mensch niet uit het water en den H. Geest herboren zij, hij niet zal ingaan in het Rijk der Hemelen*, dit zoogenaamde Verbond, waarmede CALVINUS *eerst* in de zestiende eeuw is opgetreden, er niet in hebben aangetroffen.

Die Heeren zien dus wel, dat wij ook wel degelijk op het gezag der H. Schrift bouwen; terwijl de verklaring, welke ten opzigte van dit ftuk, zoo als van vele

an-

anderen, door de H. Kerkleeraars van het oosten en westen (voeg hierbij, omtrent den Doop, LUTHER zelven,) gedaan wordt, oneindig verhevener en geloofwaardiger moet geacht worden, dan de verklaring, welke een CALVINUS en MENNO daarover gemaakt hebben, en dat dus de verwaarloozing, van den Doop aan de kinderen te bedienen, een onverantwoordelijk waagſtuk en roekeloosheid is!! Dan, laat ons voortſpoeden.

3. LUTHER op het Eeuwfeest verkeerdelijk afgeſchilderd, als iemand, die vrijheid van geweten en Godsdienst zou hebben aangebragt.

De Eeuwredenaars hebben ons LUTHER afgebeeld als een' man, die *vrijheid van geweten en Godsdienst* zou hebben aangebragt.

Hoezeer dusdanige vrijheid (ik meen in het leerſtellige) met het geloof en den Godsdienst van JEZUS ſtrijdig is, heeft ons de H. Apostel PAULUS geleerd, *Gal.* I, waar hij verzekert, dat degene, al ware hij ook een Engel uit den Hemel, gevloekt zou zijn, indien hij een ander *Evangelie* verkondigde, dan door de Apostelen den *Galateren* verkondigd was. JEZUS zelf heeft het ons geleerd, vermits hij MATTH. X heeft verklaard: dat die ſteden, die weigerachtig mogten zijn, om aan te nemen de leer, door zijne Apostelen verkondigd, in den oordeelsdag ſtrenger zouden behandeld worden, dan *Sodoma* en *Gomorha.* Terwijl Hij voor het laatst, MATTH. XXVIII, zijnen Apostelen op het hart heeft gedrukt, dat zij de volken zouden leeren, *te onderhouden* ALLES, *wat*

hij

hij hun bevolen had: en om te toonen, dat dit bevel niet enkel voor de Apostelen zou zijn, maar ook voor de Leeraars, die hen zouden opvolgen, heeft hij er bijgevoegd: *Ziet ik ben met u al de dagen, tot aan de voleindiging der wereld.*

Evenwel heeft men toch ook LUTHER omtrent dit ſtuk valſchelijk beſchuldigd: want is er ooit een mensch geweest, die met grootere verwoedheid is uitgevaren tegen allen, welke met zijne ſtellingen niet overeenſtemden, dan is het zekerlijk LUTHER geweest. Zonder hier veel te willen melden van de verwoedheden, welke hij tegen Pauſen, Kardinalen en Bisſchoppen, voornamelijk in zijn geſchrift, getiteld: *het Pausdom van den duivel geſticht*, heeft uitgebraakt, heeft men, om zich van zijne onverdraagzame woede te overtuigen, maar op te merken, wat hij niet al tegen Koning HENDRIK VIII, omdat deze zijn monſterachtig boek, *de Babiloonſche Gevangenſchap*, had wederlegd, heeft uitgeſpogen: *Domme ezelskop, koning der leugens, een zot, over welken ook de kinderen moeten lagchen*, waren de eertitels, waarmede deze nieuwe Apostel dien Monarch heeft begroet (*l*). 4. Zijne verwoedheid tegen allen, die hem tegenſpraken.

Men leze, behalve het zoo even genoemde werk, *het Pausdom van den duivel geſticht*, waarin vuile boerterijen, Hans-

(*l*) *Tom.* 2. *Jen. fol.* 143. b. 145.

Hansworstentaal, verdraaijingen der H. Schrift, historische onwaarheden, tegenstrijdigheden, en afschuwelijke lasteringen, beurtelings onder elkander zijn gemengd, het XXXII Hoofddeel zijner *Colloquien* of *Tafelgesprekken van de ketters en sektenstichters*, en men zal ontwaren, hoe onwaarachtig men LUTHER heeft voorgesteld, als vrijheid van *geloof* en *geweten* te hebben aangebragt.

Onder anderen worden de *Wederdoopers*, *Enthusiasten*, *Antinomiers*, *Sacramentarissen*, daar door hem veroordeeld, terwijl omtrent de laatsten, deze zegenwensch van hem wordt gebezigd: *Vermits zij dan in den naam Gods onze vrienden niet willen zijn, dat zij dan, in den naam aller duivelen, gelijk* JUDAS, *vijanden van* CHRISTUS *zijn!* (*m*)

5. Bijzonderlijk tegen ERASMUS.

En hoe vervaarlijk deze *Patriarch* der Hervorming onzen landgenoot ERASMUS, door ongehoorde scheldnamen en valsche beschuldigingen, heeft gehavend, omdat deze zijn, de menschheid zoo verlagend stelsel van den *slaafschen wil*, met bedaardheid en geleerdheid wederlegd had, is dengenen bekend, die de beroerten dier tijden gelezen hebben. LUTHER heeft de onbeschaamdheid nevens de zoutelooze spotternijen, welke hij tegen ERASMUS heeft te voorschijn gebragt, gevoegd, om hem

(*m*) *Lib. Coll. Cap.* XXXII. *fol.* 331.

hem als een' *Epicurist*, een' *Godslooche-naar* en *verwoester* van den Godsdienst uit te ſchelden, zoodat hij op den dag der H. Drieëenheid zijne aanhangelingen heeft geſmeekt: „ Ik bid u allen, wien „ CHRISTUS en zijn *Evangelie* dierbaar „ is, dat gij vijanden van ERASMUS willet „ zijn; vermits hij een *verwoester* der „ *Religie* is (*n*)," terwijl hij bovendien, als *een voorbeeldige vader*, dit kort begrip der ongehoordſte lasteringen, in het jaar 1533, aan zijnen zoon JOANNES, van ERASMUS heeft geſchreven:

ERASMUS

Hostis omnium Religionum, et inimicus ſingularis CHRISTI,	EPICURI, LUCIANIQUE, *Exemplar et idea.*

ERASMUS is een vijand aller Godsdienſten, een zonderlinge vijand van CHRISTUS, en een volmaakt afbeeldſel van EPICURUS en LUCIANUS (*o*).

Het is ook om die anti-christelijke lasterzucht, dat ERASMUS van LUTHER heeft gezegd: „ gij kunt geene tien woorden „ zonder ſchimpen voortbrengen (*p*)."

„ Zoo gij u nog vergenoegdet met twee „ of drie ſmaadwoorden, zou men geloo„ven kunnen, dat zij u toevallig waren „ ontglipt; maar geheel uw boek is vol „ van lasteringen; met lasteren vangt gij „ aan,

(*n*) *Ibid.* 342.
(*o*) *Append. ad Colloq. Cap.* XXXII. *fol.* 559. B.
(*p*) *Hyperasp. Lib.* 1. *pag.* 1066.

„ aan, met lasteren vaart gij voort, met „ lasteren eindigt gij (q).”

6\. Hij heeft hem in het ONZE VADER nog vervloekt.

Ja met lasteren en vloeken heeft hij zelfs het *Onze Vader* gebeden. „ Als ik „ bid,” zegt hij, „ *geheiligd worde uw* „ *Naam*; dan vloek ik ERASMUS en alle „ ketters, die God lasteren en onteeren; „ want ik kan niet bidden, of ik moet „ er bij vloeken. Zal ik zeggen: *gehei-* „ *ligd worde uw Naam*, dan moet ik „ er bij zeggen: vervloekt, verdoemd, „ geschonden moet worden de naam der „ *Papisten*, en aller, die uwen Naam „ lasteren. Zal ik zeggen: *toekome uw* „ *Rijk*, moet ik er bijvoegen: vervloekt, „ verdoemd, verwoest moet worden het „ Pausdom, en alle *Koningrijken* op „ aarde, die tegen uw Rijk zijn. Zal ik „ zeggen: *uw wil geschiede*, moet ik er „ bijvoegen: vervloekt, verdoemd, ge- „ schonden zijn alle gedachten, en aansla- „ gen der *Papisten* en aller, die uwen „ wil en raad wederstreven. Waarlijk, „ zoo bid ik dagelijks met mond en hart, „ zonder ophouden; en met mij allen, „ die aan CHRISTUS gelooven; en ik ge- „ voel wel, dat het verhoord wordt (r).”

Groote God! wat heeft LUTHER niet al durven zeggen? Alle koningrijken der aarde wenscht hij onder verwoestingen en ruïnen begraven te worden, die de ramp-

za-

(q) *Ibid. pag.* 1089.
(r) *Lib. Coll. Cap.* XVII. *fol.* 212. b. 213.

zalige scheuring en grollen niet wilden aankleven, welke hij in de wereld had gebragt; eene scheuring, waarvan de Protestantsche Hoogleeraar der Godgeleerdheid, de Heer ADOLF JULIUS KIRCHHOFF, in zijn, in het vorige jaar te *Leipzig* uitgegeven werkje, namelijk, *Gedanken über die Wiederherstellung der Protestantsche Kirche*, heeft verklaard, „ dat zij de „ rampzaligste aller scheuringen tusschen „ Christenen en Christenen is, welke het „ hart van elken vromen met de grootste „ droefheid moet vervullen (*s*)."

Laat ons hem verder hooren. Die door zoo vele eeuwredenen verheven Hervormer, heeft ERASMUS met zijn lasteren tot aan deszelfs doodsbed vervolgd; hij heeft hem den laatsten zucht, welken de stervende Christen tot zijnen Heiland doet, nog betwist.

„ Aan het doodsbed," zegt LUTHER (*t*), „ heeft hij geenen dienaar der kerk begeerd, noch het *Sakrament*; en deze „ woorden, welke hij aan zijn einde zou „ gesproken hebben, (*Fili Dei miserere „ mei: Zoon Gods, ontferm u mijner*), „ zijn misschien verdicht."

Hoe komen die gezegden van het hoofd der Hervorming overeen met de getuigenis van den Schrijver der *Bijdragen tot het derde Eeuw*-

(*s*) Zie *Godsdienstvriend*, Tijdschrift voor R. C., eersten Deels N°. 8. bladz. 256.
(*t*) *Lib. Coll. fol.* 344. *Cap.* XXXII.

Eeuwgetijde? waardoor hij den Hervormden Leeraren der *Nederlanden* een rigtsnoer heeft willen geven, hoe zij hunne eeuwredenen behoorden in te rigten: en waarin hij, N°. III, bladz. 138, 139, van ERASMUS getuigt: „ De roem zijner „ geleerdheid blijft pal staan; de vrucht „ zijner Schriften, toen veel gelezen, was „ groot voor de goede zaak, en zijn sterfuur „ getuigde van innig geloof aan, en „ zuiver vertrouwen op Gods genade in „ CHRISTUS."

Maakt hij hier LUTHER, welken hij N°. III, bladz. 143, een PAULUS heeft genoemd, en van welken hij N°. IV, bl. 145, heeft gezegd, „ dat hij een man „ was, die door God zelven blijkbaar „ werd uitgekoren, om het licht op te „ helderen, dat verdonkerd was door *men-* „ *schelijke dwaasheid* en *schaamteloozen* „ *moedwil*; dat hij een *kind* der Voor- „ zienigheid, een *licht* was, dat Gods „ Zoon zoo helder ontstoken had; en „ eene weldaad wezen moest voor de we- „ reld, voor alle volken, voor alle eeu- „ wen," niet tot eenen *schaamteloozen* lasteraar, die den stervenden ERASMUS den heiligen zucht van *Miserere mei!* nog betwist heeft!!!

Het is waarlijk onbegrijpelijk, dat een man, die voor de Hervormde Leeraars van *Nederland*, waarvan hij N°. I, bladz. 41, gezegd heeft, „ dat er, inzon- „ derheid onder de Hervormden, eene

„ *zeer*

„ *zeer geringe* mate van kennis in de „ kerkelijke geschiedenis plaats heeft," voorschriften heeft geleverd, tot zulk eene hoogte van verbijsteringen heeft kunnen komen, dat hij de Goddelijke Voorzienigheid aldus heeft durven verlagen, door nog al verder te zeggen:

„ Wij mogen den vurigen LUTHER eenen „ PAULUS, den liefderijken ZWINGLIUS „ eenen JOANNES noemen: beide echter „ behoorden zij bij de Hervorming in het „ plan van God, gelijk de genoemde „ Apostelen in het belang van het Ko„ ningrijk der Hemelen. O, edele Man! „ wij eeren uwe nagedachtenis onder de „ Heiligen van hoogen rang; en als de „ naam van LUTHER door onze kerkge„ welven rolt, zullen wij den uwen niet „ vergeten, zalige ZWINGLIUS!"

8. Hij voegt LUTHER en ZWINGLIUS, al werktuigen in Gods hand, t zamen, schoon zij zoo hevig tegen elkander hebben gestreden.

Heeft de gewaande PAULUS ook aldus van den gewaanden JOANNES gesproken? Neen! Hij heeft hem menigwerf als verdoemd uitgeroepen; en, om nog het beste van hem te onderstellen, heeft hij van dezen liefderijken JOANNES, *die met de sabel in de vuist op het slagveld gesneuveld is*, getuigd: „ ZWINGEL *hat das* „ *Schweerdt gezuckt, darumb hat er seinen Lohn empfangen, nach dem Spruch:* „ *wer das Schweerdt nimmet, der kömt* „ *durchs Schweerdt umb; hat ihm Gott* „ *selig gemacht, so hat ers*, extra Re„ gulam, *ausser der Regel seines Worts* „ *gethan; und mit ihm dispensirt.*

 „ ZWIN-

„ Zwinglius heeft het zwaard getrokken;
„ en heeft er zijnen loon voor ontvangen, volgens de ſpreuk: die het zwaard neemt, zal door het zwaard omkomen; heeft hem God zalig gemaakt, dan heeft hij het buiten den Regel gedaan, en met hem gedispenſeerd *(u)*."

Terwijl ZWINGLIUS een' geruimen tijd vooruit van dezen PAULUS had gezegd: „ hij eindigt deze Schrift *(wieder die Zwarmgeister)* met den duivel, gelijk hij zijne voorgaande met den duivel begonnen had *(v)*."

Kan men dan den God van waarheid en vrede wel baarblijkelijker honen, dan men doet, als men deze beiden, als heilige werktuigen in Gods hand noemt; gelijk de Heilige Apostelen PAULUS en JOANNES deszelfs werktuigen zijn geweest, om zijn rijk te verbreiden. Waar en wanneer hebben deze Apostelen tegen elkander ſtrijdige ſtellingen geleerd, gelijk LUTHER en ZWINGLIUS gedaan hebben? Waar en wanneer hebben zij, de een tegen den anderen, bittere gal uitgebraakt, gelijk die ſcheurzieke menſchen gedaan hebben? waarvan de eerstgenoemde, omtrent de volgelingen van ZWINGLIUS, heeft verklaard, dat zij *ingeduiveld*, *overduiveld* en *doorduiveld* waren.

Mag

(u) *Lib. Coll. fol.* 331.
(v) PLANCKS *Entſtehung des Proteſtantſchen Lehrbegrifs*, *B.* 2. *ſ.* 512.

Mag men dan zoo de goede trouw der menfchen misbruiken?

Dezelfde Schrijver der *Bijdragen* heeft ons van de geleerdheid van ERASMUS eene zoo eervolle getuigenis gegeven; en LUTHER, het *zoogenaamde kind* der Goddelijke Voorzienigheid, het *licht*, hetwelk Gods Zoon zou ontftoken hebben, heeft deszelfs geleerdheid zoodanig verlaagd, dat hij, als door eene honende magtfpreuk van hem verklaard heeft: „ ERASMUS is „ niet een GRÆCUS, maar een GRACULUS, „ die enkel anderen naäapt, en hunner „ fpot — die niets kan, dan haarkloven „ en fpotten, doch niet wederleggen. „ ERASMUS, KOOKLEPEL," (zoo noemt die onverzadelijke fpotter doorgaans COCHLÆUS, omdat deze tegen hem had gefchreven,) „ EKKIUS en foortgelijken voeren eene an„ dere taal, dan ik. ERASMUS is een „ goddeloos mensch; hij heeft geen ge„ loof, hij gelooft juist dat, wat de Paus „ CLEMENS gelooft — LUCIANUS prijs ik „ nog; hij komt ronduit, hij fpot met al„ les openlijk; maar ERASMUS vervalscht „ alles, wat Godes is, en de geheele „ godzaligheid onder den fchijn van god„ zaligheid en heiligheid; daarom is hij „ veel erger en flimmer, dan LUCIANUS."

Wie ontdekt hier niet in LUTHER eene *helfche boosheid*, omdat hij ERASMUS nog erger verklaart geweest te zijn, dan LUCIANUS, die als een woeste fpotter van allen Godsdienst bekend is, en waarvan

SUIDAS heeft vermeld, dat die booswicht van de honden verscheurd is (*w*)?

„ Zoo het God wil," vaart LUTHER voort, „ wil ik tegen hem schrijven en „ hem dooden. Wij hebben hem genoeg „ verschoond; opdat wij hem niet ver„ dacht maakten aan den Paus, Keizer en „ Koningen; wij hebben van hem gele„ den, dat hij ons bespot, en geworgd „ heeft; doch dewijl hij CHRISTUS worgen „ wil, wien wij verloofd en als verzwo„ ren zijn," (welk een schijnheilige dekmantel voor zijne verwoede uitboezemingen,) „ zoo willen wij hem aanran„ den; hoewel het waar is, dat hij, die „ ERASMUS zamendrukt, eene *wandluis* „ worgt, welke meer dood, dan levendig „ stinkt, (*welcke toht sehrer stinket,* „ *dann lebendig.*) Ik wil de spreuk van „ JESAIAS," (zoo misbruikt dat mensch de H. Schrift,) „ van de *bazelisken-eije*„ *ren* tegen hem aanhalen; dezelve schikt „ en rijmt zich juist (*fein*) op ERASMUS." Alhoewel het zigtbaar is, dat die verschrikkelijke uitvaringen uit de vuile bron van eenen onverzoenlijken haat tegen ERASMUS voortsproten, is LUTHER zelf onbeschaamd genoeg geweest, om dit met ronde woorden te bekennen: dus heeft hij zich uitgedrukt: „ Ik ben vijandig tegen „ ERASMUS, gelijk tegen de slangen, (*ich bin* „ *der schlangen dem* ERASMO *gram*); hij „ is

(*w*) *Vide* LUISCIUS, *Tom.* VI. *Let.* L. *p.* 252.

„ is een ſpotter des Godsdienſtes, der *Po-*
„ *litie* en der *Ekonomie*, en des kerkelij-
„ ken en wereldlijken beſtuurs. Dat God
„ verhoede, zou ERASMUS, indien onze
„ geloofsbelijdenis en de verdediging (*Apo-*
„ *logia*) dood waren, eene *Epicuriſche*
„ kerk ſtichten (*x*).”

Miſschien heb ik den lezer al te lang met dit verhaal opgehouden? doch ik heb het gedaan, om het karakter van eenen man te vertoonen, welken men met den H. Apostel PAULUS heeft vergeleken. En zoo men vraagt: wat toch dien mensch tot zulke uitzinnigheden moge vervoerd hebben, heeft de gewaande Hervormer zelf zulks niet onduidelijk te kennen gegeven? 9.

„ ERASMUS,” zegt hij, „ had de zaak „ van het *Evangelie*” (het Evangelie naar zijnen zin) „ wel dienen kunnen, gelijk „ hij ook menigwerf Christelijk vermaand „ is, dat hij het doen mogte: hij heeft „ het nogtans niet gedaan; en nu, terwijl „ hij gaarne wilde, kan hij niet: hij heeft „ het kaartenſpel niet meer in handen, „ maar heeft het weggegeven.” LUTHER vergelijkt ERASMUS nog bovendien bij JUDAS van *Iscarioth*, van welken hij getuigt, dat hij, toen hij kon terugkeeren, niet wilde; en toen hij naderhand berouw had en wel wilde, niet meer konde. Hoe onwaardig is dit geſproken van de algoedheid des Verloſſers, die op het oogenblik,

Oorzaak der vijandige gezindheden van LUTHER tegen ERASMUS.

(*x*) *Lib. Colloq. Cap.* XXXII. *fol.* 342, 343, 344.

blik, dat Hij door eenen kus van JUDAS verraden werd, hem nog *vriend* noemde, en daarmede toonde, dat JUDAS, indien hij, schoon wat later, met een waarachtig berouw had willen terugkeeren, hij het ook zou hebben kunnen doen? Doch, om tot ERASMUS weder te keeren: LUTHER heeft ons hier het geheim zelf ontdekt, waarom hij op onzen landgenoot zoo zeer gebeten was. ERASMUS wilde met hem geen eene lijn trekken; hij keurde de scheuring af, welke LUTHER tegen de kerk berokkende; en hij had zoo bedaard als klemmend tegen hem geschreven; en dit was het, wat de hoogmoed van den gewaanden Godsgezant niet verduwen kon; zoodat LUTHER op eene onbeschaamde wijze weder onwaarheid heeft gesproken, door te verhalen, alsof ERASMUS eindelijk gaarn tot de partij van LUTHER zou zijn overgegaan.

10. Hij spreekt hier weder, omtrent ERASMUS, eene grove onwaarheid.

Laat hier de Heer W. N. MUNTING mijn getuige zijn: hij meldt ons in zijne *Bijzonderheden uit de tijden der Hervorming*, bladz. 87, in de eerste plaats uit twee brieven van ERASMUS, reeds in den beginne der Hervorming, ten jare 1524 geschreven, „ dat hem (ERASMUS) verscheidene dingen in de leer van LUTHER „ ergerden; dat zijne leer op vele plaatsen „ oproer en onrust verwekt heeft. „ Is het eene zaak," vaart ERASMUS voort, „ overeenkomstig met de Christelijke Godsvrucht, om aan het volk te prediken, „ dat

„ dat de Paus de *Antichrist* is; dat de
„ Bisſchoppen en de Priesters nietsbetee-
„ kenende ſchaduwen zijn; dat menſche-
„ lijke vastſtellingen ketterijen zijn; dat de
„ biecht eene pest is; dat men een ketter
„ is. wanneer men ſpreekt van werken,
„ en verdienſten; te verzekeren, dat er
„ *geen vrije wil is;* dat alle dingen door
„ *noodzakelijkheid* geſchieden; dat het er
„ niet op aankomt, hoedanig onze wer-
„ ken zijn." Hij voegt er bij, zegt MUNTING, „dat anders het *Evangelie* de men-
„ ſchen had beter gemaakt; maar dat het
„ *nieuwe voorgewende Evangelie niet*
„ *deed, dan dezelve te bederven.*"

Terwijl dezelfde Heer, in de tweede plaats, bladz. 97, van ERASMUS verhaalt,
„ dat hij meende in de oneensgezindheid
„ der Hervormers over verſchillende pun-
„ ten; in de hevigheid, met welke men
„ te werk ging tegen de heerſchende kerk;
„ in de baldadigheden, die het gemeen
„ van tijd tot tijd pleegde in de omver-
„ werping der beelden; in de mishande-
„ ling van Priesters en Monniken, eenen
„ genoegzamen grond te vinden," (behalve LUTHERS monſterachtige leerſtukken, zoo aanſtonds uit het werk van den Heer MUNTING aangehaald,) „ dat het beter ware,
„ bij de Roomſche kerk te blijven; en
„ door zachte, langzame pogingen, de
„ ingeſlopene misbruiken weg te ruimen."
Hoe onwaarachtig heeft dus LUTHER geſpro-

ſproken: *en nu, daar hij gaarn wil, kan hij niet.*

Doch, onwaarheden en tegenſtrijdigheden te ſpreken, was LUTHER niet nieuws: dezelfde man, die van den nog levenden ERASMUS had gelasterd, dat hij een GRACULUS was, en niet anders konde, dan naäpen, ſpotten en haarkloven, heeft na deszelfs dood, van hem deze getuigenis gegeven:

„ ERASMUS van *Rotterdam* heeft over „ de vrije kunſten vele voortreffelijke za„ ken geſchreven; want hij had verſtand „ en tijd; en hij heeft een ledig leven, „ zonder moeite en bezwaarnis gevoerd,” ſchoon hij nog niet heeft kunnen nalaten, een ſtaaltje van zijne oude gal er bij te voegen, door hem andermaal dien heiligen zucht, *Fili Dei miſerere mei*, in zijn doodsuur te betwisten....

II. LUTHER heeft zijn geroep van Evangeliſche vrijheid zoo niet gemeend. Zelfs de Heer FLOH overtuigt ons hiervan.

Laat LUTHER dan vrij duizende malen *Evangeliſche vrijheid* hebben gepredikt; het zijn ijdele klanken geweest, zoo als zijne onverdraagzame woede allerduidelijkst bevestigt. Dat ons ook de Heer FLOH zelf daarvan overtuige. Bladz. 15 en 16 zijner *Eeuwrede* deelt hij ons het navolgende tafereel van LUTHER mede: „ Zijne „ ziel, door het bepeinzen van groote „ ontwerpen in beweging gebragt zijnde, „ werd hij ligtelijk in *bruiſende drift* „ ontſtoken; en dan door *geweldige harts„ togten* te dikwijls *buiten zich zelven*

„ ver-

„ vervoerd; hierdoor overſchreed hij wel
„ eens de palen der welvoegelijkheid, en
„ ſtelde zich bloot aan *welverdiende be-*
„ *rispingen.* ,Het vertrouwen,' zegt een
„ beroemd Geſchiedſchrijver elders, ,het-
„, welk hij in de gegrondheid zijner ge-
„, voelens ſtelde, verſchilde weinig van
„, *verwaandheid;* zijn moed, om die ge-
„, voelens ſtaande te houden, kwam nabij
„, *vermetelheid;* zijne ſtandvastigheid, om
„, van dezelve nimmer af te gaan, was
„, weinig minder, dan *hoofdigheid;* en
„, zijn ijver, om zijne tegenpartijen te we-
„, derleggen, grensde zeer na *aan woede*
„, *én onbeſcheidenheid,'* en waarlijk, dit
„ hebben allen ondervonden, die zich ooit
„ tegen zijne leer en gevoelens verzet
„ hebben; al zijne tegenſtrevers, wie zij
„ ook zijn mogten, viel hij aan met eene
„ drift, welke zwakke gemoederen ver-
„ baasde, en bedaarde geesten verſchrikte.
„ Hij ontzag noch *vorſtelijke grootheid,*
„ noch *wijdvermaarde geleerdheid.* Dit
„ ondervonden een Koning HENDRIK VIII,
„ zoowel als de wijdvermaarde ERASMUS
„ en de geleerde en deugdzame ZWIN-
„ GLIUS."

En van dezen *verwaanden*, *hoofdigen*, *onbeſcheiden* en *verwoeden* man, heeft hij onmiddellijk deze magtſpreuk daarop laten volgen: „ Zulk een man, mijne H.! „ was MARTINUS LUTHER," (voorwaar ſlecht genoeg) „ die met eene ſtoute hand „ den ſluijer aan eene zijde trok, en ver-

„ vol-

„ volgens geheel aan flarden verſcheurde, „ waarachter de waarheid" (waarom mag hij toch de waarheid, welke LUTHER vertoond heeft, niet omhelzen?) „ door de „ *domheid* en het *bijgeloof*," (wien dunkt het niet, hier het *Orakel* van APOLLO te hooren!) „ digt werd verborgen gehou-„ den."

Zoudt gij het wel gelooven, Lezer! dezelfde Predikant, die ons hier LUTHER, ſchoon nog maar ten halve, zoo eigenzinnig, zoo koppig op zijne gevoelens, en zoo verwoed tegen degenen, die hem tegenſpraken, heeft afgeſchilderd, heeft u twee bladzijden vroeger, van dienzelfden LUTHER verhaald:

12. Dezelfde Heer ſpreekt zich omtrent LUTHER deerlijk tegen.

„ Deze MARTINUS LUTHER, die door „ den Opperregeerder der wereld" (groote God! dat men toch van u beweren durve, dat gij eene zoo onwijze keuze zoudt hebben gedaan,) „ was verordend „ om te zijn, eene lichtende fakkel in de „ kerk en een herſteller der *Christelijke* „ *vrijheid.*"

Hier roep ik de geheele wereld tot getuige, of de Heer FLOH niet eene handtastelijke tegenſtrijdigheid heeft geſproken; vermits hij ons LUTHER doet voorkomen als een' herſteller der zoogenaamde *Christelijke vrijheid*; en een weinig later, als iemand, wiens leer en gevoelens van niemand durfden tegengeſproken te worden, zonder een ſlagtoffer zijner woede te worden; gelijk Koning HENDRIK, ERASMUS,

ZWIN-

ZWINGLIUS en meer anderen geworden zijn, tegen welke de schromelijkste lasteringen, de onteerendste scheldnamen, en de lompste en laagste vischwijventaal van LUTHER gebezigd zijn.

En dat mensch zou van den Opperregeerder der wereld verordend zijn geweest, om op nieuws, zoo als zich de Heer FLOH in zijne voorafspraak heeft uitgedrukt, het licht der waarheid op den kandelaar te planten!!! Terwijl hij bladz. 38, in eene tweede tegenstrijdigheid vervallende, heeft gevraagd: „ Of de eenvoudige leer van JEZUS waarlijk geheel „ zij teruggebragt tot hare oorspronkelijke „ zuiverheid?" waarop hij antwoordt: „ Neen! waarlijk neen! hoe verre is er „ dit niet nog van af! de grondslagen, „ ja, zijn door de Hervormers gelegd; „ maar het gebouw is nog op ver na niet „ voltooid."

Hoe! onze Eeuwredenaar heeft ons immers gezegd, dat LUTHER *andermaal* de waarheid op den kandelaar heeft geplaatst, (waardoor hij toch zekerlijk heeft willen aanduiden, gelijk JEZUS en zijne Apostelen, die dezelve toch ongetwijfeld ten volle hebben geplaatst, voor de *eerstemaal* gedaan hebben,) en dat hij den sluijer in flarden gescheurd heeft, waarachter de waarheid verborgen werd gehouden.

Hoe heeft hij dan aan gemelde bladz. zijne Lezers zoo kunnen ontmoedigen,

 door

door te zeggen, dat er slechts de grondslagen toe gelegd waren? Heeft God dan in driehonderd jaren dit gebouw niet kunnen voltrekken??

Doch, laat ons hier nog eenmaal onzen Redenaar hooren.

„ Het licht der waarheid," zegt hij bladz. 5, „ door eene moedige handha-
„ ving der verdonkerde *Rede*, en haar
„ gezag, ook in het stuk van Godsdienst,
„ door eenen onsterfelijken LUTHER vóór
„ drie eeuwen met even zoo veel ijver als
„ onverschrokkenheid op *nieuws* op den
„ kandelaar geplaatst, is ook tot op ons
„ gekomen."

Hier veroorlove mij zijn Eerwaarde, om hem andermaal te vragen, waarom hij dan toch niet *Lutersch* is geworden, vermits hij alles hier in LUTHER bij elkander heeft, en het *licht der waarheid* en de *handhaving der verdonkerde Rede?*

13. LUTHER heeft noch waarheid, noch Rede gehandhaafd.

Hoe evenwel LUTHER met de *waarheid* en de *Rede* heeft gehandeld, is al te openbaar, dan dat de Heer FLOH daarop zou kunnen roemen. Want niemand zal het mij betwisten, dat het de redeloosheid zelve is, zich voor eenen Godsgezant uit te venten, om deszelfs leer te verkondigen, zonder blijken te geven, ten betooge, dat men van God gezonden is. Maar welke blijken heeft te dien einde LUTHER getoond? Door welke wonderen heeft hij zijne zending bevestigd, en zijner leer het zegel opgedrukt, ten bewijze, dat zij Godde-

delijk ware? Niet door een eenig. En ziet, juist dit zegel van eene wettige zending en zuivere leer heeft die man van THOMAS MUNCER gevraagd; toen deze eene leer begon te drijven, welke met die van LUTHER ſtrijdig was. Is hier niet ter ſnede de ſpreuk des Verloſsers, MATTH. XII: 37: *ex verbis tuis condemnaberis; uit uwe woorden zult gij verwezen worden?* Want heeft hij MUNCER het regt ontzegd, om zonder bovennatuurlijke teekenen zijne leer te prediken, dan heeft hij, *ipſo facto*, zich zelven veroordeeld, omdat hij, zonder door zulke teekenen uitgerust te zijn, zich zoodanig regt heeft aangematigd.

Of zal de Bijbel LUTHER gezonden hebben? Maar hadden MUNCER, ZWINGLIUS, CALVINUS, MENNO en honderd anderen, niet ook oogen om in den Bijbel te zien? En evenwel hebben deze er niet in gevonden, wat LUTHER daarin gevonden heeft; terwijl deze onderling omtrent de leerſtukken des Bijbels mede verdeeld waren. Of zouden zij welligt hetzelfde regt niet gehad hebben, om, gelijk LUTHER, den Bijbel naar hunnen zin en ſmaak te verklaren? Volgens de beginſelen van den Heer FLOH, en van den verzamelaar der *Bijdragen tot het derde Eeuwgetijde der Kerkhervorming*, is er geen twijfel aan; want deze berigt ons, N°. V, bladz. 224, dat de natuur en uitgeſtrektheid der

Protestantsche geloofs- en gewetensvrijheid hierin bestaat:

A. „ Men moet zelf het Evangelie on-
„ derzoeken.

B. „ Zelf den zin daarvan verklaren.

C. „ Zelf de waarheden des geloofs
„ daaruit opmaken."

14. Terwijl het voorschrift des Schrijvers der Bijdragen omtrent geloofsvrijheid ook redeloos is.

Dan, arme en eenvoudige Protestanten! die gij noch vermogen, noch tijd, noch kunde hebt, om u den Bijbel aan te schaffen, dien te lezen, en te verstaan, voor u is er, volgens dit beginsel, alzoo geen *Evangelie en geloof*; omdat gij van het *Evangelie* geen gebruik kunt maken; veel minder den zin daarvan verklaren, en de waarheden des geloofs daaruit opmaken. Terwijl meer *verlichten* daaruit geloofswaarheden kunnen opmaken, zoo vele of weinige zij verkiezen, ja! ook de eerste *grondwaarheden* van het Christendom kunnen ontkennen: zoo als de *Engelsche Amerikanen* hebben gedaan, die in den jare 1785 het *Niceensche Symbolum* en de belijdenis der *Allerheiligste Drieëenheid* hebben afgeschaft (y): zoo als de geestelijkheid van *Geneve*, de bakermat van het *Calvinisme*, en, volgens de uitdrukking van den Heer EMPAYTAS, het Protestantsche *Rome*, heeft gedaan, welke, ingevolge dier vrijheid, het geloof aan de Godheid onzes Zaligmakers heeft af-

(y) FELLER, *Catech. Philos. Tom.* II. *p.* 33.

afgeſchaft (z). Onzalige vrijheid, die de menſchen daarhenen leidt, dat zij ophouden Christenen te zijn!!

Ast obſtupescite cæli! Die zelfde Schrijver, die ons hier de vrijheid en verpligting heeft gepredikt, om volgens onzen eigenen zin in het *Evangelie* te moeten voortgaan, legt aanſtonds daarop in *denzelfden regel* deze vrijheid zoodanig aan banden, dat hij ons de *vrijheid* ontzegt, om eens terug te denken, of dit drijven in het *Evangelie* op de vlerken onzer *eigendunkelijke Rede* ook wel veilig zij; want, zegt hij: „ II. *Is onze* „ *verpligting, zoo als die uit deze vrij-* „ *heid voortvloeit:* — 15. En met zich zelf ſtrijdig.

A. „ *Niet weder terug gaan tot* „ *een traag onderzoek, of tot* „ *onderwerping van ons geloof* „ *aan menſchelijk gezag?*

B. „ *Het groote werk der Hervor-* „ *ming voortzetten?*"

Alzoo maar voorthollen, zonder vrijheid, om eens ernſtig terug te zien, of wij dusdoende eindelijk ook bedrogen zouden kunnen uitkomen. Kan er wel ooit een menſchelijker, zwakker en nietiger gezag bedacht worden, waaraan men het belangrijkſte, dat men te behartigen heeft, namelijk het *Evangelie* en de leer zijner zaligheid, zal onderwerpen, dan ons hier van

(z) *Overdenkingen over de Godheid van* J. C., door H. L. EMPAYTAS.

van dien Prediker der *verlichting* wordt opgedischt?

Zonderling! zij prediken ons vrijheid in het ſtuk van geloof en Godsdienst; en bewandelen wij in dezen den edelen middelweg tusſchen redeloosheid en die alles *verwoestende vrijheid*; ik wil zeggen: onderwerpen wij ons gehoorzaam aan het leerende gezag der Kerk, waarvan ons de Heiland heeft gezegd: dat wij haar hooren moeten (*a*); dat de *Geest der Waarheid* haar in waarheid zal geleiden, door altoos bij haar te blijven (*b*); dat zij de *zuil*, en *vaste grond* der waarheid is (*c*); zoodat de poorten der helle haar niet zullen overweldigen (*d*); en dat Hij haar beſchermer wil wezen tot aan de voleinding der wereld (*e*); zoodat zij ons, wegens den bijſtand des Heeren, welken Hij haar zoo duidelijk beloofd heeft, de waarheden en den zin des Evangelies niet anders, als opregt kunne voordragen; dan worden wij evenwel met de eertitels van *domheid* en *bijgeloof* vereerd; ondanks die Predikers hun geloof gronden, niet op het gezag van Gods woord, maar op de *eigendunkelijke* verklaring en uitlegging, welke hunne *bijzondere*, *wispelturige* en altoos hollende Rede daarvan maakt; waar-

(*a*) Matth. XVIII.
(*b*) Joan. XIV.
(*c*) 1 Tim. III.
(*d*) Matth. XVI.
(*e*) Matth. XXVIII.

waardoor zij dus metderdaad toonen, dat zij, gelijk de H. AUGUSTINUS zegt, meer hun eigen zelve, dan het *Evangelie* gelooven.

Doch wij waren met LUTHER bezig, om van hem te bewijzen, dat hij bij zijne geloofsbegrippen, volstrekt geene plaats aan de Rede wilde vergunnen.

16. LUTHER heeft omtrent het geloof alle redelijkheid verworpen.

Hij dreef en zette alles door, op zijn *eigendunkelijk* gezag, zoo dat de spreuk, *Sic volo, sic jubeo, stat pro ratione voluntas*, op niemand beter, dan op LUTHER paste. Het kostte hem niets, om waarheid voor dwaling, of dwaling voor waarheid te verruilen; het was genoeg voor hem, als hij op zoodanige wijze maar aan zijne hartstogten kon voldoen. Dit heeft immers gebleken uit het antwoord, hetwelk hij aan Paus LEO heeft gegeven op deszelfs berisping, omdat hij eenige stellingen van den leeraar des oproers, J. HUS, als allerchristelijkst had verdedigd: „ ALLES *wat gij*," antwoordde LUTHER, „ *in* HUS *veroordeelt*, *keur ik* „ *goed*, *en* ALLES, *wat gij goedkeurt*, „ *veroordeel ik*, *wat wilt gij meer heb*- „ *ben* (*f*)?

Immers de Heer FLOH zelf heeft ons hem leeren kennen als een' man, die hoegenaamd geene tegenspraak van iemand dulden wilde, die met eene verwoede drift op

(*f*) *Adv. Exec. Antich. Bul. Tom.* II. *ad prop.* 30. *f.* 100. *Witeb.*

op allen aanviel, welke het wagen durfden, zijne leer en gevoelens te wederleggen, én die met duivelen, lasteren, vloeken en schimpen, zijne schriften heeft aangevuld, zoodat zijn tijdgenoot COCHLÆUS hem met regt dit verwijt heeft gedaan: „ *indien gij een man zijt, waarom strijdt gij niet met wapenen, maar met beschimpingen, schimpen is de zaak van onverstandige wijven.*"

Het is er dan ver af, dat hij de man zou zijn geweest, die, gelijk de Heer FLOH zich heeft uitgedrukt, de verdonkerde *Rede* heeft gehandhaafd: hij is veeleer de man geweest, die door zijne eigenzinnige stellingen, door zijne valsche beschuldigingen, door zijn razen en tieren, eindelijk door zijne ongewasschene en onzedige taal, de gezonde Rede met voeten heeft getrapt; zoodanig, dat ERASMUS zich omtrent LUTHER heeft beklaagd, dat hij in zijnen hoogen ouderdom zich nog genoodzaakt vond, *met een wild dier en verwoed zwijn te kampen*.

17. De reden, waardoor men LUTHERS redelooze handelwijze poogt te verschoonen, is ijdel.

Ik weet wel, dat de Eeuwredenaars over dit alles een kleurtje hebben gestreken, door te zeggen, dat men de onbeschofte handelwijze van LUTHER met de onbeschaafdheid dier tijden, waarin hij leefde, moest verontschuldigen. Maar hebben zij dan vergeten, dat zij denzelfden man ten Hemel hebben verheven, en hem als eene lichtende fakkel in Gods hand en als eenen tweeden PAULUS hebben geroemd? Kon

dan God, indien wij eens voor een' oogenblik onderstellen, dat zijne leer op aarde verbasterd ware, en Hij dezelve wilde hersteld hebben, geenen anderen, dan dien woesten mensch daartoe vinden? Of had Hij de magt niet, om LUTHER, gelijk Hij met SAULUS heeft gedaan, door zijne genade, in eenen zachtaardigen en zedigen *Evangelie*verkondiger te herscheppen?

Doch, wij zijn zoo onnoozel niet, om ons met dit komplimentje omtrent LUTHER te laten afschepen. Wij weten zeer wel uit de schriften dier tijden, dat onheuschheid, woestheid en lasterzucht ook toen wel degelijk gewraakt, en als teekenen beschouwd werden, dat een mensch, die er slaaf van was, onmogelijk een gezant des Hemels kon wezen, om deszelfs leer andermaal op den kandelaar te plaatsen; vermits Gods wijsheid zulks niet gedoogen kon, en met MOZES, de *Profeten* en *Apostelen*, eenen geheel anderen weg heeft gehouden.

Dan, laten wij hierover de tijdgenooten van LUTHER eens hooren.

Wij willen wel met ERASMUS en onzen geloofsgenoot COCHLÆUS, ondanks zij tegenstanders van LUTHER waren, bekennen, dat hij ook wel goeds heeft geschreven: want, waar vindt men een' mensch, die soortgelijke rol speelt, gelijk LUTHER heeft gedaan, uit wiens mond of pen, nu en dan, niet ook iet goeds voorkomt. „ Welke Schrijver," vraagt ERASMUS,

 „ is

„ is zoo flecht, dat hij er niet wat goeds „ tusfchen mengt (g)?

Doch, de wijsheid en grootheid van iemand, moet niet *ftukswijze*, of bij *brokken*, maar door een' zamenhang van verfcheidene deelen, tot *een zedelijk geheel* bewezen worden. Wij allen hebben onze zwakheden, en ftooten in vele dingen aan; maar worden die zwakheden in ons bruifende driften; ontaarden zij in toomelooze hartstogten, zoodat de invloed en het gebied der Rede daardoor worden verlamd, of wel geheel ten onder gebragt, dan is er geen verftandig fterveling, die ons nog als *wijze* menfchen zal befchouwen, alhoewel er fomwijlen tusfchenpoozingen zijn, waarin die driften flapen; want ook waanzinnigen kunnen *lucida intervalla* hebben, en evenwel, dit niettegenftaande, met regt den naam van waanzinnigen behouden.

Behalve hetgeen, wat wij van LUTHERS redeloosheid reeds uit zijne eigene gezegden vernomen hebben, laten de getuigenisfen van anderen ons ook nog van zijne buitenfporige en dolle driften overtuigen; opdat het te meer blijken moge, hoezeer ten onregte men LUTHER een groot man heeft genoemd, die de verdonkerde Rede zou gehandhaafd hebben.

Laat

(g) *Hyperasp. diatribæ adv. ferv. arbit. Luth. Lib.* I. *p.* 1084. *Edit. Baf. de Ann.* 1540. *Tom.* IX.

Laat ERASMUS de eerfte zijn, waarop de Eeuwredenaars zelve zich menigwerf beroepen. 18. LUTHERS redelooslieid bewezen uit de getuigenisfen van gelijktijdige Schrijvers.

„ Ik zal bewerken," zegt deze geleerde man tot LUTHER, „ dat alle verftandi-„ gen ontwaren, hoe ver gij in de kunst „ om alles te verdraaijen, te vervalfchen, „ te belasteren en te vergrooten, geko-„ men zijt — gij zijt zoo fluw, dat gij, „ zoo dikwijls het u dienlijk fchijnt, de „ gezegden vervalscht, en *dat wit is*, „ *zwart maakt* (*h*)."

Welk een armzalige handhaver der gezonde Rede moet hij niet zijn, wiens toeleg is, alles, zoo als het in zijne kraam te pas komt, te verdraaijen, te vervalfchen, en *wat wit is*, *zwart te maken?*

Kon men nogtans van LUTHER wel eene andere handelwijze verwachten, die zelf, fchoon hij anders bij de bediening van het *Avondmaal* zoo ftijf hoofdig op beide gedaanten ftond, in eene zijner fchriften over de Misfe heeft verklaard: „ dat, zoo eene „ Kerkvergadering een bevel uitvaardigde, „ om onder beide gedaanten te *communi-„ ceren*, hij en zijne leerlingen of *eene*, „ of in het geheel *geene* gebruiken, en „ allen vervloeken zouden, welke, inge-„ vol-

(*h*) *Efficiam, ut omnes intelligant, quantus fis artifex detorquendi, depravandi, calumniandi, exaggerandi quidlibet -- et ea tibi vafrities est, ut dicta depraves, quoties commodum est, et quod album est, vertas in tenebras. Hyperasp. Lib.* I. *pag.* 1043.

„ volge dezer verordening, beide gedaan-
„ ten ontvangen mogten."

Kon men wel iets anders van hem verwachten, omdat hij zoodanig met den *geest van tegenſpraak* bezield was, dat hij in zijne zoogenaamde *kleine belijdenis* eene taal heeft gevoerd, waardoor hij en zijne onverzettelijke hoofdigheid, en zijne onverſchoonbare ligtzinnigheid, om Godsdienſtige zaken naar zijne grillen te ſchikken, zoo duidelijk heeft aan den dag gelegd, door daarin te zeggen: „ dat hij
„ de opheffing der Hostie had afgeſchaft
„ *tot ſpijt van het Pausdom*, maar dat
„ hij dezelve zoo lang had bijbehouden
„ *tot ſpijt van* CARLOSTADIUS: dat men
„ dezelve behouden moeste, toen zij als
„ goddeloos verworpen werd, en dat de-
„ zelve moest verworpen worden, toen
„ zij als noodzakelijk geboden werd."

Wat heet dit anders, dan het ware of valſche, het goede of kwade, het redelijke of onredelijke, niet aan gezonde redenen, maar aan ſpijtigheid, en verwarrende grillen toetſen, en dus den menſchen een voorſchrift geven, om op te houden redelijke menſchen te zijn, en in dwarsboomende en eigenzinnige wezens te ontaarden?

ERASMUS, die de razernij van LUTHER zoo hevig ondervonden heeft, beſchuldigt hem meermalen van afwezenheid des geestes, van uitzinnigheid of dronkenſchap.

„ De-

„ Deze geheele uitboezeming," ſchrijft hij, „ riekt naar de keuken, in welke „ iemand, die nuchteren is, dit niet ſchijnt „ geſchreven te hebben (*i*) — indien de- „ gene, die dit ſchrijft, nuchteren is, dan „ heb ik nooit eenen beſchonkenen ge- „ zien (*k*). — Hoe vele dwaasheden be- „ gaat hier LUTHER, die ſlechts woorden „ zonder bezonnenheid verkwist (*l*)."

„ Gij hebt," ſchreef hij regtſtreeks aan LUTHER, „ zoodanig uwen ſtijl ingerigt, „ dat gij tot heden tegen niemand razen- „ der, ja! wat nog afſchuwelijker is, „ boosaardiger geſchreven hebt. — Wat „ doen toch ter zake zoo vele boertende „ ſmaadredenen, zoo vele boosaardige leu- „ gens, dat ik een *Atheïst*, een *Epicu-* „ *rist* en *Sceptiker* zou zijn, in zaken, „ welke de Christelijke belijdenis aangaan ? „ Ja! een Godslasteraar, en wat niet al „ meer — zoo behandelt gij de zaak des „ *Evangelies*, dat gii alles, heilig en on- „ heilig, onder elkander mengt; alsof het „ uw toeleg zij, dat deze ſtorm geene „ blijde uitkomst metdertijd mogte heb- „ ben (*m*)."

„ Groo-

(*i*) *Totus enim hic ſermo ſapit culinam, in qua non ſobrius hæc videtur ſcripſisſe. Hyperasp. Lib.* II. *pag.* 1123.

(*k*) *Si qui hæc ſcripſit, ſobrius est, ego nunquam vidi temulentum, Lib. cit. p.* 1126.

(*l*) *Quam multa hic delirat* LUTHERUS *ſine mente verba fundens, Lib. c. p.* 1210.

(*m*) *Stilum vero ſic temperasti, ut hactenus in neminem ſcripſeris rabioſius, immo, quod est de-*

tes-

„ Groote God!" ſchreef ERASMUS aan GEORG, Hertog van *Sakſen*, „ hoezeer „ ſtrijdt dit met den Evangeliſchen geest? „ Honderd boeken, tegen dien mensch „ (LUTHER) geſchreven, zouden mijn ge„ moed zoo niet van hem verwijderd heb„ ben, dan deze uitvallen. — Tegenſtrij„ digheden te ſchrijven, is hem niets „ nieuws: wanneer de Geleerden deze „ plaatſen aanvoeren, dan zwijgt de goede „ man, alsof zij geen antwoord waardig „ waren (*n*)?"

Wat zou ERASMUS wel gezegd hebben, indien hij de nog razender ſchriften van LUTHER, tegen de Hervormde Zwitſers en tegen het Pausdom, beleefd en gezien hadde? Zijne *korte belijdenis* van het Avondmaal, door hem opgeſteld in het jaar 1544, twee jaren voor zijnen dood, is vervuld met doldriftige uitboezemingen, en beſchimpingen tegen de *Helvetiſche* Hervormden. Deze, evenwel, bleven hem niet ſchuldig, om nadrukkelijk daarop te antwoorden. En zij ſchilderen LUTHERS onbeſcheiden, redeloos en verwoed karakter

testabilius, malitioſius -- quid autem faciunt ad argumentum tot ſcurrilia Convicia, tot criminoſa mendacia, me Atheum esſe, me Epicureum, me Scepticum, in his quæ ſunt Christianæ profesſionis, me blasphemum esſe, et quid non? -- Sic tractas Evangelii causſam, ut Sacra, profanaque omnia commiſceas; quaſi ſtudio tibi ſit, ne tempestas hæc aliquando vertatur in lætum exitum. Epist. Lib. XXI. *pag.* 790, 791.

(*n*) *Epist. Lib.* XXIV. *p.* 992, 993.

ter met zulke levendige trekken af, gelijk ERASMUS voor hen gedaan had.

Hun antwoord, getiteld: *Regtzinnige belijdenis (o) der bedienaren der Kerk van Zurich*, behelst, onder anderen, deze getuigenisfen: „ Dit boek (*de korte* „ *belijdenis*) wemelt van zoo vele duive- „ len, en van eene menigte van uitge- „ zochte en onchristelijke fmaadredenen, „ van zulke onbefcheidene, fchandelijke „ en vuile uitdrukkingen; het woedt met „ eenen zoodanigen aanval van gramfchap, „ kwaadfpreken, razernij en onzinnigheid, „ dat allen, die zich verwaardigen hetzelve „ te lezen," (zoo zij niet ook al met hem hebben aangevangen onzinnig te zijn,) „ zich „ niet zonder groote gemoedsontfteltenis, „ over dit onzalige en tot heden onge- „ hoorde voorbeeld verbazen moeten (*p*)".

Nadat zij, ten betooge, dat niemand onheufcher, fchandelijker en oneerbaarder gefchreven had, dan LUTHER, melding hadden gemaakt van zijn boek, getiteld: *de Englifche Heinzius*, hetwelk hij tegen

(*o*) *Orthodoxa Tigurinæ Ecclefiæ Ministrorum Confesfio* -- una cum æqua et modesta responfione ad calumnias LUTHERI, 1545.

(*p*) *Liber hic tanta diabolorum, atque felectorum, et a Christiana fide comprimis abhorrentium conviciorum copia fcatet; tanta verborum immodestia, fœditate et impuritate turget; tanto denique iracundiæ maledicentiæ, furoris et infaniæ impetu furit; ut, quotquot illum legere dignantur (modo non ipfi quoque cum illo infanire cœperint) non fine gravi animorum ftupore infelix hoc et inauditum hactenus exemplum admirari cogantur*, *fol.* 10. b.

gen den Koning HENDRIK had uitgegeven, alsmede van zijn geschrift tegen de *Joden* (*ubi*, getuigen de Zwitsers, *fœda et spurcissima quædam — deblaterat*) verklaren zij van zijn monsterachtig boek, *Schemhamphoras* genaamd, dat hetzelve zoodanig uitstak in herhaalde melding van zwijnen, van mest en vuilnis, dat, indien het een zwijnenhoeder geschreven hadde, het ten deele, schoon niet geheel, te verontschuldigen ware (*q*).

Indien men nog hedendaags het onbesuisde gedrag van LUTHER zou willen verschoonen, met aan te halen, dat ook de Profeten, Apostelen en hunner aller Heer JEZUS CHRISTUS, zich wel van harde uitdrukkingen bediend hebben, hebben dezelfde Zwitsers, reeds voor driehonderd jaren, zeer bondig daarop geantwoord. Zij toonden het groote verschil, hetwelk hier moest opgemerkt worden. „ Want de„ ze heilige Mannen lieten zich niet door „ toomelooze driften, die de palen der „ gematigdheid overschreden, vervoeren. „ Zij bragten geene ligtvaardige smaadre„ denen te voorschijn, welke de zedigheid „ en eerbaarheid kwetsten; zij vierden den „ eigenzin en de halsstarrigheid niet bot, maar „ zij

(*q*) *Extat præterea ejus* Schemhamphoras *liber prodigiosus, porcorum frequenti mentione, et oleti et sterquilinii crebra ac fœda commemoratione spurcus ac fætens, quem si forte subulcus aliquis scripsisset, aliquam fortassis, quamvis non adeo splendidam, excusationem mereretur. Lib. cit. fol.* 10. b.

„ zij bedoelden enkel de bekeering der
„ zondaren, zij matigden hunne harde
„ uitdrukkingen naar de mindere of meer-
„ dere grootheid der overtredingen, en
„ nooit verfmaadden of lasterden zij de
„ onfchuldigen."

Van welk alles men juist bij LUTHER het tegendeel zag, „*wiens meeste fchriften*," gelijk zich de *Helvetiers* nog uitdrukten, „*bijna niets dan befchimpingen en lasteringen bevatten* (*r*).

Voorwaar, wien, die nog achting voor de menfchelijkheid heeft, en nog niet zoo gevoelloos is geworden, dat hij het menfchengevoel heeft uitgefchud, moet niet eene ijskoude trilling overvallen, wanneer hij met bedachtzaamheid LUTHERS fchandelijk gefchrift leest, getiteld: *het Pausdom van den duivel geftieht?* hetwelk van hem, ten jare 1545, een jaar vóór zijnen dood, vervaardigd, en te vinden is in de *Verzameling zijner Schriften*, uitgegeven te *Wittenberg*, 1554, Tom. VII. — 19. Uit zijn fchandfchrift tegen het Pausdom.

De Paus, PAULUS III, had aan den Keizer, KAREL V, een *brevet* gezonden, waarin hij hem op eene vaderlijke, doch tevens nadrukkelijke, wijze onder het oog had ge-

(*r*) *Divinos equidem Prophetas — ac omnium horum Dominum* JESUM CHRISTUM, *dicendi acrimonia et duris verbis ufos non nunquam fuisfe fatemur; modum tamen in omnibus istis tenebant —* LUTHERUS *autem modum non fervat aliquem; fed pleraque fua fcripta, præter convicia et criminationes nil fere aliud continent, etc. Lib. cit. fol.* 122.

gebragt; dat hij omtrent kerkelijke en Godsdienstige zaken schikkingen had gemaakt, die niet tot zijn gebied behoorden. Alhoewel KAREL de herinneringen van PAULUS met bescheidenheid en gewilligheid had opgenomen, nam evenwel LUTHER daaruit aanleiding, om dit geschrift te ontwerpen, waarover zelfs zijne aanhangers zich schaamden.

„ De Keizer," zegt RAYNALD (*s*), „ nam gewillig de vermaning van den „ Paus aan, zoo als, in het vervolg, de „ geschiedenis der Kerkvergadering van „ *Trente* ophelderen zal; maar LUTHER, „ nadat hij het Pauselijke geschrift gele- „ zen had, werd met *Satans* woede be- „ zield, en gaf een goddeloos geschrift „ uit, hetwelk zoo vele Godslasteringen „ en schandelijke uitdrukkingen behelst, „ dat LUTHERS aanhangers hetzelve zonder „ blozing niet lezen kunnen."

Schoon de Protestanten zelve de loffelijkste getuigenissen van de geleerdheid dezes Pauses geven, zoo dat SCHRÖCKH van hem getuigt, „ dat hij zich reeds in zijne „ jeugd te *Rome*, en nog meer te *Flo- „ rence*, eene bijzondere kennis met de „ Letterkunde verwierf — en als een ge- „ leerd Heer de wetenschappen bescherm- „ de; zelfs, dat hij eenige ophelderingen „ over de brieven van CICERO heeft ach-

„ ter-

(*s*) *Annal. Eccles. ad. Ann.* 1544. *pag.* 228.

„ tergelaten," (*t*) waarmede de getuigenis van LUISCIUS volkòmen overeenstemt; die ons aldus van hem verhaalt: „ Deze Paus „ was geleerd en verstandig; zeer wel in „ de sterrekunde ervaren; maakte zeer „ fraaije verzen; schreef verscheidene ge- „ leerde brieven aan ERASMUS, aan den „ Kardinaal SADOLETUS en andere perso- „ nen meer, en maakte ook aanmerkingen „ over eenige brieven van CICERO (*u*)." Evenwel heeft de lasterende LUTHER hem van de laagste onwetendheid beschuldigd, hem noemende eenen *Pausëzel*, die niet eens het *Onze Vader* en de *Tien Geboden* verstond; noch wist, wat het *Geloof* ware.

Doch, dit is slechts het minste: alles, alles, wat de kwaadaardigheid des menschelijken harten kan verzinnen, is in dit geschrift besloten. En ik geloof, niet te veel te zeggen, dat er van den beginne des Christendoms geen werk in het licht is verschenen, waarin de geest van eerlooze boerterij, van woede en leugenachtigheid zoodanig heeft gesproken, dan hij in dit geschrift van LUTHER gedaan heeft.

Zoekt gij eene uitbraking van duivelen? bijna op elke bladzijde kunt gij dezelve vinden. Vraagt gij naar verdraaijingen der H. Schrift? in menigte worden zij u daarin

(*t*) *Christ. Kirchengesch. seit der Reform.* III *Th. s.* 237, 243.
(*u*) Onder Lett. P. VII Deel. bl. 115.

in aangeboden. De uitſpraak des Heeren: *Gij zijt* PETRUS *en op deze Petra wil ik mijne kerk bouwen;* is bij LUTHER zooveel als *gij zijt een Christ. en op den Christ wil ik mijne kerk bouwen.* Deszelfs ſpreuk: *waar er twee of drie in mijnen Naam vergaderd zijn*, ſchroomt LUTHER niet, daarheen te wringen: dat die twee of drie, in JEZUS Naam vergaderd, evenveel magt hebben, als de H. PETRUS en alle Apostelen (*v*).

Is het u te doen, om verdraaijingen en valſche aanhalingen uit de kerkelijke geſchiedenis te zien? Het geheele boek wemelt daarvan. Een ſtaaltje daarvan aan te halen, zij voor mijn beſtek genoeg. „ Indien men de Historien regt inziet, „ vindt men bijna geenen Bisſchop, noch „ kerk in de ganſche wereld, die den „ Paus gewilliglijk hebben aangenomen: „ maar ſchier alle Bisſchoppen en kerken „ hebben zich daartegen geſteld (*w*).” Onbeſchaamde ſtelling, die door de Schriften der Kerkleeraars, en door de Kerkvergaderingen van alle eeuwen wordt gelogenſtraft (*x*).

Lust

(*v*) „ *Hie hören wir, das auch Zween oder Drey* „ *in* CHRISTUS *Namen verſammelt, eben alles* „ *Macht haben, was S.* PETRUS *und alle Apostel.*”

(*w*) „ *Wen man die Historien recht anſihet, ſo* „ *findet man ſchier keinen Bisſchoff, noch Kirchen* „ *in der gantſchen welt, die der Bapst mit willen* „ *angenommen, ſonderen haben fast alle Biſchove* „ *und Kirchen ſich da wider geſetst und gewehret.*”

(*x*) Zie hierover het Werkje van het *Kerkbeſtuur* tegen den Eerw. Heer J. J. SCHOLTEN, III *Afdeeling.*

Lust het u, eerlooze en vuile boerterijen te lezen, waarover zich ook de zwijnenhoeders zouden ſchamen? Dit ſchandſchrift krielt daarvan. En om uit honderden eene eenige aan te voeren, lees enkel deze en oordeel:

„ *Far ſchon liebs* PAULICHEN! *lieber*
„ *Eſel! lecke nicht, ah liebs Bapst-*
„ *eſelchen! lecke nicht, allerliebſtes*
„ *Eſelin! thus nicht; dan das Eisz ist*
„ *dis Jar ſehr glat gefroren; weil der*
„ *Wind ſtill ist gewest: du mögtest fal-*
„ *len, und ein Bein brechen, wo dir*
„ *den im fallen ein — entfüre, ſo wür-*
„ *de doch alle Welt dein lachen und*
„ *ſagen: Ey pſy Teufel! wie hat ſich*
„ *der Bapst Eſel — — — das were*
„ *alsden ein gros Limen Creſe Majeſta-*
„ *tis wider den heiligen Stuel zu Rom.*"

Is LUTHER, om mij van de woorden van ERASMUS te bedienen, wel nuchteren geweest, toen hij deze lompe brokken en vuiligheden, van wier vertaling mij de Lezer gelieve te verſchoonen, heeft uitgebraakt?

Zijt gij nieuwsgierig, bittere gal, valſche beſchuldigingen, en helſche lasteringen daarin te vernemen; zij zijn er zoo veel ingemengd, dat ik met eene of andere aan te halen, de afgrijsſelijkheid derzelver bedekken zoude?

Eindelijk, verkiest gij woestheid en barbaarschheid te hooren?

Hoor hier *eene*, en ſchrik!

„ Men zou hem," ſchrijft LUTHER, „ den Paus, de Kardinalen, en wat met „ zijne afgoderij en beestiſche heiligheid „ eensgezind is, nemen, en hun (als „ Godslasteraars) de tongen achter uit „ den hals rukken, en dezelve in eene rij „ aan de galg nagelen, gelijk zij hun ze- „ gel in de rij aan de *bullen* hangen; „ ſchoon zulks nog iets gerings tegen „ hunne Godslastering en afgoderij zij. „ Daarna moest men hen een *Concilie*, „ of zoo vele zij wilden, laten houden „ aan de *galg*, of onder *de duivelen in* „ *de hel*." (y) Voorheen had hij hun al gewenscht, dat hen de donder en blikſem mogten verpletteren; het helſche vuur verbranden, of dat zij door de *pest*, *venusziekte*, (franzoſen) of *Carbunckel* mogten vernield worden.

In wiens naam meent gij, Lezer! dat LUTHER dit boek, vol van *Satans* woede, begonnen heeft? In den Naam van den God van Hemel en aarde; wiens hulp hij inroept, toen hij zijn onmenſchelijk werk beginnen wilde.

„ Want

(y) „ *Man ſolte im dem Bapst, Cardinal, und* „ *was ſeiner abgöttery und bestlicher helligheid* „ *geſindlin ist, nemen, und inen (als Gottes lesteren) die zungen hinden zum hals heraus reisſen;* „ *und an den galgen annagelen an der reige her,* „ *wie ſie ir ſiegel an den bullen in der riege her* „ *hangen; wie wohl ſolches alles geringe ist gegen* „ *ire Gotteslesternng und abgottery. Darnach* „ *liesſe man ſie ein* Concilium, *oder wie viel ſie* „ *wolten, halten am galgen oder in der hölle unter* „ *allen teufelen.*"

„ Want mij is de lust aangekomen," zegt hij, „ om hierop (op het brevet van „ PAULUS III.) te antwoorden met *Gods* „ *genade* en *hulp*." (z) In wiens naam, meent gij, dat hij het besloten heeft? Weder in den Naam des Allerhoogsten.

„ Hierbij," zegt de roekelooze LUTHER, „ moet ik het laten; indien het „ God wil, zal ik het in een ander „ boekje beter maken: zoo ik intusschen „ mogte sterven, *dan geve God, dat het* „ *een ander nog duizendmaal erger* „ *make.*" (*a*)

Ik ken geene Godslastering; indien hier die mensch niet eene van de allerverschrikkelijkste heeft gesproken: want Gods hulpe en genade aanroepen, om een werk te vervaardigen, hetwelk met zoo vele valschheden en goddeloosheden is aangevuld; God bidden, dat hij geven moge, dat het iemand anders nog erger mogte maken; wat heet dit anders, dan wenschen, dat de oneindige Heiligheid deelen moge in een werk, hetwelk zoo zigtbaarlijk den stempel van een' boozen geest aan zich draagt? 20. LUTHERS Godslasteringen.

Men zou nog wel gedacht hebben, dat deze geest, ten minste in kalmere oogenblik-

(z) „ *Hieraus ist mir lust ankommen zu antwor-* „ *ten met Gottes gnade und hülfe.*" Amen.

(*a*) „ *Aber hie mus ichs lassen, wils Gott, im* „ *anderen buchlein wil ich es besseren, sterbe ich* „ *indes, so gebe Gott, das ein ander es tausent-* „ *mal erger mache.*"

blikken, in den kring van zijne vrienden, LUTHER zoo zeer niet zou beheerscht hebben; doch hier zou men zich omtrent hem vergisfen. „ Velen klagen," zegt hij, „ daarover, en zijn van meening, „ dat ik al te hevig en driftig tegen het „ Pausdom ben: maar ik, daarentegen, „ klaag, dat ik, helaas! al te zacht ben. „ Ik wenschte wel, dat ik louter donder- „ flagen tegen hetzelve fpreken konde, „ en dat een iegelijk woord een donder- „ keil ware." Terwijl hij nog al op eene Godslasterlijke wijze te *Eisleben*, in het jaar 1546, het laatfte zijns levens, zijnen opftand tegen de kerk en zijne verwoedheid tegen de bedienaars derzelve met de H. woorden des Zaligmakers poogde te bevestigen, door te zeggen: „ Ik ben „ tegen de Papen en Monniken al te „ zacht geweest; ik heb hun nog den „ zegen gegeven; doch ik vrees, dat er „ een ander na mij zal komen, welke het „ veel grover zal maken, dan ik. Deze „ zal eene ftompe zicht hebben, en hun „ andere platten fcheren; zoo als CHRIS- „ TUS ook zegt: *Ego veni in Nomine* „ *Patris mei, aber ihr wollet mich* „ *nicht haben, fed alius veniet in No-* „ *mine fuo, hunc fuscipietis.*" (*b*)

Zoo misbruikt hij, zonder fchroom, de Goddelijke uitfpraken, om daarmede zij-

(*b*) *Lib. Coll. Cap.* XXXIII. *f.* 397. b.

zijne onmenfchelijke gezinningen en handelwijze te verfchoonen.

Doch! Godslasteringen te fpreken, was aan LUTHER niet vreemd. „ Niet alleen „ PAULUS," zegt hij (*c*), „ maar ook „ CHRISTUS, hebben met den duivel ge„ noeg te doen gehad; hij heeft hen bei„ den wel geplaagd."

Hoe laag is dit gefproken van de almagt des Heeren, die, ter onzer vertroosting, wel heeft toegelaten, van door den *Satan* uiterlijk aangevochten te worden, maar welken het niet de minfte moeite kostte, deszelfs aanvechtingen te verijdelen? En fprekende van de verwoesting van *Jeruzalem*, welke ftad God aleer tot zijne bijzondere woning had verkoren, laat hij er op volgen: „ Wat zijn wij, „ arme ellendige heidenen van *Rome*, te„ gen *Jeruzalem?* Onze God is niet on„ ze gevangene, *Hij heeft nog niet veel* „ *Wittenbergsch en Torgausch bier ge*„ *dronken.*" (*d*) Of is het ook geene Godslastering, God als den bewerker zoowel van het kwade, als van het goede te verklaren? hetwelk evenwel LUTHER ook heeft gedaan in zijn boek over den *Slaaffchen wil* (*e*), waar hij deze ontzettende taal heeft gebezigd: „ dat de vrije wil „ een

(*c*) *Lib. Cit. fol.* 339.

(*d*) *Er hat noch nicht viel Wittenbergsch und Torgisch bier getrunken. Lib. Cit. f.* 414. b.

(*e*) *De Serv. Arbit. Tom.* 2. *p.* 444. *Viteb.*

„ een ijdele naam is; dat God in ons het „ kwaad zoowel, als het goede werkt; „ dat de grootste volmaaktheid des geloofs „ hierin bestaat, dat men gelooft, dat God „ regtvaardig is; offchoon hij ons door zij„ nen wil noodzakelijk verdoemelijk maakt: „ zoodat hij zijn vermaak in het straffen „ der ellendigen schijnt te scheppen."

Het is waarlijk onbegrijpelijk, dat men zoodanigen mensch als een' *Godsgezant* aan het volk heeft kunnen voordragen.

Zullen de Heeren Eeuwredenaars ook LUTHERS 'schromelijke stellingen willen omhelzen? Zullen zij ook met hem beweren, dat de mensch in het stuk van Godsdienst aan een *blok* gelijk is, dat zich slechts *lijdelijk* (*passive*) gedraagt, en door noodwang gedreven wordt? En juist die stelling der *Stoïcynen* heeft die man op eene hardnekkige wijze gedreven; verklarende, dat de geestelijke krachten niet alleen bedorven, maar ook geheel en al verdelgd zijn, „ beide," zijn zijne woorden, „ *in menschen und teufelen!*" Zoodat hij de bedorvenheid der menschen met die der *duivelen* in eenen rang heeft gesteld: vermits hij er heeft laten op volgen: „ dat hier „ niets anders is, dan een bedorven ver„ stand, en zulk een wil, die tegen God „ geheel en al vijandig is; en op niets „ anders denkt en tracht, dan enkel op „ hetgene, wat tegen God strijdt (*f*).

En

(*f*) *Lib. Coll. f.* 125.

En op dit ſtuk is LUTHER zoo onverzettelijk geweest, dat hij, nadat ERASMUS zijn werk, *Hyperaspistes* genaamd, waarin hij zijn betoog over den vrijen wil verdedigd, had in het licht gegeven, hem heeft uitgedaagd, dat deze zijne leer van den ſlaafſchen wil mogte ontzenuwen, er bijvoegende: „ dat zij eene *onveranderlijke* „ *waarheid Gods is, en dat, zoo er* „ *een God in den Hemel woont*, ERAS- „ MUS *zal ontwaar worden, wat hij* „ *gedaan heeft.*" (g) Waaromtrent wij in MOSHEIM lezen (h), dat de hedendaagſche *Luterſchen* genoegzaam eenparig die gevoelens van CARLOSTADIUS verlaten hebben, die in dit ſtuk met LUTHER dezelfde leer dreef; welke hij te *Leipzig* tegen EKKIUS verdedigde; waaromtrent LUTHER heeft getuigd, „ dat CARLOSTADIUS hem „ bij dat disput den aanvang en de eer „ niet heeft willen gunnen, en dat hij, „ in plaats van eer, ſchande heeft ingeoogst, vermits hij een armzalige twister „ was." (i)

21. LUTHERS verkeerde en ſlechte oogmerken bij zijne zoogenaamde Hervorming.

Zij bekennen alzoo metterdaad, dat hun geloofsſtichter in één punt, hetwelk hij eene *onveranderlijke waarheid Gods* heeft genoemd, en waarom hij zoo veel geſchreven, gelasterd en geſcholden heeft, een valſche leeraar is geweest. Doch! waar-

(g) *Lib. Cit. f.* 344. b.
(h) *Kerkelijke Geſchiedenis*, VI Deel, bl. 68.
(i) *Lib. Coll. f.* 329. b.

waarom mogen zij der waarheid geene hulde willen doen, om zulks openlijk te belijden, en tevens indachtig te worden, dat dezelfde LUTHER door slechte en verkeerde driften is bewogen, om eene afzonderlijke sekte tegen de aloude Christelijke kerk te stichten? Want dat hij door hen als een valsche leeraar moet beschouwd worden, blijkt uit vele stellingen, die van LUTHER als *Goddelijke waarheden* werden gepreekt, en evenwel van de Protestanten niet meer geloofd worden. Terwijl hunne eigene Historieschrijvers bekennen, dat hij door verkeerde hartstogten tot die rampzalige scheuring is bewogen geworden. De Eeuwredenaars, en namelijk de Heer FLOH, schoon hij geheel andere beginselen is toegedaan, dan LUTHER gehad heeft, hebben ons wel zoeken diets te maken, alsof LUTHER *met eene allezins goede meening zij te werk gegaan.* Doch, behalve de staaltjes, welke wij tot hiertoe van zijne ongeregelde driften hebben aangehaald, en welke ons eenen man doen kennen, die niet door liefde en waarheidsgevoel, maar door woede, lasterzucht en verwaandheid werd gedreven, strekt ons de vertaler van MOSHEIM zelf ten waarborg, dat LUTHER, door eenen geest van opgeblazenheid, zijn rustverstorend werk heeft aangevangen.

„ Het berigt," zegt hij (*k*), „ van „ den

(*k*) MOSHEIMS *Kerkel. Gesch.* VI Deel, bl. 90.

„ den Hoogleeraar MOSHEIM, wegens de„ ze zaak," (het verbreken en omver werpen der beelden door CARLOSTADIUS in de kerk te *Wittenberg*), „ is mis„ ſchien voordeeliger voor LUTHER, dan „ de geſtrenge eiſchen van geſchiedkundi„ ge onpartijdigheid kunnen gedoogen: de „ gebreken ten minſte van den grooten „ Hervormer worden hier *met kunst* „ *overſchaduwd*. Het blijkt duidelijk uit „ verſcheidene plaatſen van LUTHERS Schrif„ ten, dat hij in geenen deele afkeerig „ was van het gebruik der beelden; maar „ dat hij ze integendeel aanmerkte, als „ geſchikt, om de Godsdienſtigheid van „ het volk gaande te maken, en leven bij „ te zetten. Doch, misſchien was de „ ware reden van LUTHERS misnoegen „ over het gehouden gedrag van CARLO„ STADIUS deze, dat hij niet konde ver„ dragen, eenen anderen *bekroond* te „ zien met de eer, van een ontwerp te „ hebben uitgevoerd, hetwelk hij zelf ge„ ſmeed had; en dat hij naar de eer „ ſtreefde, van voor den voornaamſten, „ zoo niet den eenigen, aanvoerder van „ dit groote werk gehouden te worden. „ *Dit is niet eene bloote gisſing*. LU„ THER *zelf heeft niet de minſte vlijt* „ *aangewend, om dit ſtaaltje zijner* „ EERZUCHT *te verbergen, gelijk ten* „ *klaarſte uit verſcheidene zijner brie*„ *ven blijkt*." En gelijk ten duidelijkſte blijkt uit eene preek, waarin hij beweerde,

de, dat de misbruiken niet door beroerten, maar door het Woord moesten uitgeroeid worden; en waarin hij CARLOSTADIUS en zijne aanhangers bedoelde, welke niet langer verkozen, aan den leiband van LUTHER te loopen; en dus ingewikkeld zijn gezag versmaadden; van deze teedere zijde aangegrepen, had LUTHER alles veil, al ware het zelfs zijn zoogenaamd Hervormingswerk. Immers hij heeft zich niet geschaamd, om in die zelfde Redevoering openlijk van den preekstoel aan het volk bekend te maken en hem te zeggen:

„ Indien gij poogt voort te varen, met
„ de zaken door *gemeene raadplegingen*
„ te bestellen, dan zal ik mij, zonder
„ mij te beraden, ontdoen van alles, wat
„ ik geschreven of geleerd heb; ik zal er
„ *mijne herroeping* van doen en u daar-
„ laten. Laat u dit eens voor goed ge-
„ zegd zijn." (*l*) Welk eene *armzalige goede meening* moet die man gehad hebben, die in de kerk openlijk durfde verklaren, zijne leer te willen herroepen, indien men niet ophielde, gemeenschappelijk de zaken te beraadslagen; en hem niet bij *uitsluiting* voor den eenigen aanvoerder der gewaande Hervorming bleef erkennen? Heeft niet ook zelf de Schrijver der *Bijdragen*, die LUTHER eenen tweeden PAULUS heeft genoemd, deszelfs menschelijke en verkeerde drijfveren verraden?

(*l*) *Oper. Luth. Tom.* VII. *f.* 275. *Viteb.*

den? door in N°. III. bl. 125, te verzekeren, „ dat, zoo er geen TETZEL verschenen ware, geen LUTHER zou zijn „ opgestaan?" Wat is dit anders gezegd, dan dat LUTHERS opstand door het misbruik, hetwelk TETZEL van de verkondiging der aflaten maakte, en door den tegenstand, welken deze man aan LUTHER bood, is gaande gemaakt, en derhalve zijne scheuring geen werk der Goddelijke Voorzienigheid is geweest; vermits deze zich ongetwijfeld, aan het al of niet verschijnen van *eenen* TETZEL, niet zou gebonden hebben. Had de Schrijver gezegd: dat, indien de verkeerde handelwijze van TETZEL met de verkondiging der aflaten geene plaats had gehad, LUTHER niet zou zijn opgekomen om dezelve te berispen, zou het nog naar iets geleken hebben; maar door te verklaren, dat, indien TETZEL niet verschenen ware, ook LUTHER niet zou zijn opgestaan, heeft hij duidelijk den opstand van LUTHER als ongoddelijk en dus strafwaardig geoordeeld; omdat LUTHER bij de gisping der misbruiken, welke door TETZEL en zijne *Consorten* van de aflaten gemaakt werden, en waardoor hij, binnen de palen der gematigdheid gebleven zijnde, wel zou gedaan hebben, zich niet bepaald heeft; maar oneindig verder gegaan is, door dat hij de leer der kerk in vele stukken heeft aangetast en de *Hierarchie* derzelve heeft omver gestooten.

De Heer FLOH heeft ons, als een bewijs, dat LUTHER de waarheid op zijne zijde heeft gehad, in eenen grootsprekenden toon gezegd, dat hij op Allerheiligen avond, 1517, *vijf en negentig stellingen* aan de Slotkerk van *Wittenberg* heeft laten slaan, en dat hij vriend en vijand heeft uitgedaagd, om op eenen bepaalden dag daartegen op te komen, en dezelve te wederleggen (*m*). Doch wie zou wel op het geroep van eenen LUTHER te bestemden tijde zoo aanstonds naar *Wittenberg*, de *Bakermat* van het *Lutherdom*, loopen, om daar met dien man te twisten?

22. Wat LUTHER had opgebouwd, heeft hij zelf weder omver geworpen.

Maar geen nood! De wispelturige en veranderlijke LUTHER heeft dezelve zelf wederlegd. Reeds had hij in het jaar 1518 besloten, om zich openlijk tegen de kerk te verzetten: want, verhaalt ons de Heer MUNTING (*n*), „ nadat LEO X eene „ bulle had uitgegeven, waarin hij ver- „ klaarde: dat de Paus de magt hadde, „ om aflaten te verleenen, bleef er voor „ hem niet overig, dan zich geheel aan „ de kerk te onderwerpen, of er zich „ openlijk tegen te verzetten. Hij koos „ het laatste."

Omtrent eene maand vroeger, in hetzelfde jaar, had LUTHER aan CARLOSTADIUS geschreven: „ dat hij de liefste en „ aan-

(*m*) Zie zijne *Eeuwrede*, bl. 19--31.
(*n*) *Bijzonderheden*, bl. 41.

„ aangenaamste aan den Kardinaal CAJETA-
„ NUS zou wezen, zoo hij maar het eeni-
„ ge woord, *revocó*, *ik herroep*, uit-
„ sprak." „ Maar," zegt LUTHER, „ ik
„ wil geen ketter worden, door gevoe-
„ lens tegen te spreken, door welke ik
„ een Christen ben geworden; liever wil
„ ik sterven, verbrand, verdreven en ver-
„ doemd worden (*o*)." Hij was dus al in opstand tegen de kerk, en al ver van de leer derzelve afgeweken: en de taal, welke hij hier sprak, moest een iegelijk doen denken, dat hij onverzettelijk op zijn stuk zou zijn geweest. Doch neen! In het volgende jaar, 1519, zag men LUTHER, na de minzame zamenspraak, welke de Pauselijke Gezant KAREL MILTITZ, met hem te *Altenburg* gehouden had, geheel en al veranderd. Ik zal deze zaak uit geenen anderen Schrijver verhalen, dan uit MOSHEIM zelven (*p*).

MILTITZ, met LUTHER handelende over het stuk der aflaten, eischte, dat hij de volgende vier stukken zou erkennen.

I. Dat het volk misleid geweest was door een verkeerd begrip van de aflaten.

II. Dat hij (LUTHER) de oorzaak geweest was, van die misleiding, door de

(*o*) *Luth. Oper. Lips. Tom.* XVII. *p.* 185. *apud* MUNTING, *p.* 40.
(*p*) *Kerkel. Geschied.* VI Deel, bl. 61.

de aflaten in een hatelijker licht, dan zij verdienden, voor te ftellen.

III. Dat het hatelijke gedrag van TETZEL alleen gelegenheid had gegeven tot deze verkeerde befchrijvingen.

IV. Dat, fchoon de geldgierigheid van ALBERTUS, Aartsbisfchop van *Mentz*, TETZEL had aangefpoord, nogtans deze zeer-gretige Schattinggaarder de palen van zijnen last wijd en ver was te buiten gegaan.

„ Deze voorftellingen," vaart MOSHEIM voort, „ gingen gepaard met vele ho-
„ nigzoete woorden, met de hoogklim-
„ mendfte loffpraken over LUTHERS karak-
„ ter, bekwaamheid en vermogens; en
„ met de innemendfte verzoeken, om de
„ eenigheid en den vrede der verdeelde
„ kerk te bevorderen. Deze zachte en
„ vriendelijke middelen waren niet zonder
„ eenige uitwerking. Want hij (LUTHER)
„ bood niet alleen aan, in het toekomen-
„ de, ten aanzien der aflaten, volftrekt te
„ zullen zwijgen, mits zijnen tegenftanders
„ van den anderen kant ook het zwijgen
„ wierde opgelegd. Hij ging veel ver-
„ der; hij ftelde voor, eenen nederigen
„ en onderwerpelijken brief aan den Paus
„ te fchrijven, waarin hij erkende, *zich*
„ *door zijnen ijver en verftoordheid te*
„ *zeer te hebben laten vervoeren*; en
„ dusdanigen brief fchreef hij eenigen tijd
„ na het gefprek, te *Altenburg* gehou-
„ den. Hij gaf zelf zijne toeftemming,

„ om

„ om eenen rondgaanden brief uit te ge-
„ ven, waarin hij al zijne leerlingen en
„ navolgers vermaande, om *de bevelen*
„ *van de heilige Roomsche kerk te eer-*
„ *biedigen en te gehoorzamen.* Hij be-
„ tuigde alleen, in zijne Schriften beoogd
„ te hebben, met schande en oneer zoo-
„ danige zendelingen te brandmerken (*q*),
„ die het gezag der kerk misbruikten, en
„ hare bescherming tot een masker hunner
„ vervloekte en goddelooze bedriegerijen
„ deden dienen. Het is waar, te midden
„ van deze onderwerping, welke de on-
„ partijdigheid eens Geschiedschrijvers van
„ ons vordert te vermelden, is, eigenlijk
„ gesproken, geene terugroeping zijner
„ voorgaande stellingen, en wordt geen
„ het minste ontzag betoond voor den
„ schandelijken handel der aflaten (*r*).
„ Niettemin werd de *gewaande acht-*
„ *baarheid*" (zoo eenzijdig en averegts
heeft hier LUTHER van de achtbaarheid,
aan

(*q*) Hadde LUTHER zulks met bescheidenheid gedaan, en ware hij daarbij gebleven, zijne nagedachtenis zou van ons, Roomsch-Catholijken, gezegend worden.

(*r*) Indien hier geene terugroeping is, dan ken ik er waarlijk geene. LUTHER heeft immers bekend, dat *zijn ijver* en *verstoordheid hem vervoerd had;* en daarbij zijne leerlingen vermaand, zich gehoorzaam aan de *bevelen der H. Roomsche kerk te onderwerpen;* terwijl ontzag voor den schandelijken handel der aflaten in geenen deele van hem gevraagd werd; gelijk MOSHEIM hier boven, in de voorstellen van MILTITZ aan LUTHER gedaan, zelf heeft aangewezen.

aan de kerk verſchuldigd, niet geſproken); „ der Roomſche kerk en het gezag van „ den Paus, door LUTHER in dit geval en „ in zijnen brief aan LEO, zoodaniger wij- „ ze behandeld, dat men zulks niet zou „ verwacht hebben van iemand, die zich „ reeds van den Paus op eene algemeene „ Kerkvergadering beroepen had."

Ziet daar den nieuwen PAULUS van de zestiende eeuw! Zoo handelden de Apostelen niet, toen zij, gedagvaard voor den hoogen Raad der Joden, in het midden van het vijandige *Jeruzalem*, onder vervaarlijke bedreigingen, bevelen ontvingen, om het Evangelie van JEZUS niet te prediken. Als LUTHER ook een zendeling des Heeren ware geweest, zou hij zekerlijk aldus niet hebben gedaan; doch ver van daar, om zoodanig een' geweest te zijn, heeft hij daarentegen allerwegen aangetoond, dat hij een zendeling zijner driften en hartstogten is geweest. Eerst om de verkeerde verkondiging der aflaten en den tegenſtand, welken hem TETZEL bood, ontvlamde hij in bruiſende drift, die hem deed overgaan tot gewaagde en verkeerde ſtellingen, welke hij voor den Kardinaal CAJETANUS, die hem op eenen meer gebiedenden toon behandelde, niet herroepen wilde: terwijl het hem kittelde, dat hij, om zijnen ingebeelden mannenmoed, zoo algemeen bewonderd werd; want ſchreef hij aan CARLOSTADIUS, in den hier boven aangehaalden brief: *Ik geniet de*

gunst en den bijval van alle menschen, alleen uitgezonderd welligt de hoop, die het met den KARDINAAL *houdt.*

En voor MILTITZ verschijnende, die hem, zoo als MOSHEIM het noemt, met honigzoete woorden aansprak, bleef LUTHER dezelfde man niet meer. Hij veranderde, als ware het, in een zachtmoedig lam, en deed door de verklaring, zijner onderwerping aan Kerk en Paus, herroeping van hetgeen, waardoor hij, het jaar te voren, had betuigd, eerst *een Christen te zijn geworden;* en voor welks handhaving hij wel den dood wilde ondergaan.

Niet lang daarna, te *Leipzig* komende, waar hem CARLOSTADIUS de eer van het eerste *disput* met EKKIUS niet wilde gunnen, schoon LUTHER hem dit *vleijende compliment* had gemaakt; dat hij (CARLOSTADIUS) te waardig en te verheven was, om met EKKIUS, een' man van een klein aanzien, in het strijdperk te treden, ontgloeide hij in zijnen twist met EKKIUS, weder in vurige driften, en liet zich, ten blijke zijner hartstogtelijke oogmerken, deze woorden ontvallen: *Deze aanslag is niet tot Gods eer begonnen en zal ook ter zijner eer niet eindigen* (*s*); totdat hij, op nieuw voorthollende, eindelijk, ten jare 1520, van LEO met den kerkban werd belegd; na welk tijdstip zijne verwoe-

(*s*) Zie FLORIMOND REMOND, *Op- en Nederg. der Kett. Lib.* I. *p.* 87.

woede driften noch paal noch perk meer kenden.

Wie zou, dit alles overwegende, dan niet hartelijk lagchen, als hij LUTHERS uitspraak leest, welke hij deed den 4 December 1538, toen hem een geschreven ontwerp van Hervorming der kerk, onder GEORG, Hertog van *Saksen*, werd ter hand gesteld. „ Deze lieden," zeide hij, „ willen de kerk hervormen en regeren „ naar hunne gedachten en menschelijke „ wijsheid, daar toch zulks voor men„ schelijke aanslagen en raad veel te hoog „ is. Wanneer onze Heer God zijne kerk „ heeft willen hervormen, dan is het ge„ schied door goddelijk, maar niet door „ menschelijk gezag, wijsheid en raad, „ zoo als ten tijde van JOSUE, de RIGTE„ REN, SAMUEL en de Apostelen, en van „ ONZEN TIJD (*t*)."

Spreekt hier LUTHER niet weder duidelijk zijn eigen vonnis? Wanneer en waardoor heeft hij in zijnen tijd getoond, dat hij gezonden was, om op goddelijk gezag de kerk te hervormen, gelijk JOSUE, SAMUEL en de Apostelen van die goddelijke volmagt zulke overtuigende blijken hebben gegeven? Wij hebben immers genoeg gezien, dat hij, ver van een goddelijk werk ondernomen te hebben, zijn menschelijk zoogenaamd hervormingswerk nog niet eens met menschelijk overleg en schran-

(*t*) *Lib. Coll. Cap.* XXI. *f.* 262.

ſchranderheid heeft ingerigt en uitgevoerd!!

Zelfs SARTORIUS, een Proteſtantsch Schrijver, en de opſteller der *Geſchiedenis van den Duitſchen Boerenkrijg*, getuigt openhartig: „ LUTHER kende den weg niet, „ dien hij loopen moest, daarom ſtieten „ hem altoos zaken op, welke hij niet „ verwacht had. Een plan, met eenen „ omvattenden geest ontworpen, en met „ vastheid uitgevoerd, heeft hij in het „ geheel niet gekend.' Dat het erg met „ eenen Godsdienst uitziet, laat de Heer „ VON STARCK hierop volgen, wanneer „ de Stichter deszelven zelf niet eens den „ weg weet, welken hij bewandelen moet, „ behoeft toch wel niet bewezen te wor- „ den (*u*)."

Dit lost ons ook de vraag op, waarom LUTHER zoo menigwerf ſtrijdig met zich zelven wordt gevonden? Hoe hij, om van zijne tegenſtrijdigheden ſlechts iets te melden, de Roomsch-Katholijke kerk belasterd heeft, behoeft hier niet herhaald te worden; hij kon geene ſcheldnamen, eerloos genoeg, uitdenken, met welke hij dezelve niet beſtempeld heeft. En evenwel heeft hij nog in het jaar 1533, dertien jaren vóór zijnen dood, deze eervolle getuigenis van haar gegeven: 23. Eenige ſtaaltjes zijner tegenſtrijdigheden.

„ In de Katholijke kerk onder den Paus „ is

(*u*) VON STARCK, THEODULS *Gastmahl*, *ſ.* 89.

„ is gebleven, de H. Doop — de Tekst
„ des H. Evangelies — de H. Vergeving
„ der zonden — het H. Sakrament des
„ Altaars, hetwelk men om Paschen, of
„ anders in het jaar, bediend heeft. —
„ het gebruik, dat men den stervenden
„ het Kruis heeft voorgehouden — het
„ Gebed, Vader Onze, het Geloof, de
„ Tien Geboden, enz., waar zulke stuk-
„ ken nog gebleven zijn, daar zijn zeker-
„ lijk de Kerk en eenige Heiligen geble-
„ ven. Want dit alles is zeker verorde-
„ ning en vruchten van CHRISTUS, behal-
„ ve den roof van eene gedaante; daarom
„ is hier zekerlijk CHRISTUS bij den zijnen
„ geweest met zijnen Heiligen Geest, en
„ heeft in hen het Christelijke geloof be-
„ houden (v)."

Ter eener tijd durfde hij zeggen, „ dat
„ de overblijfsels der Heiligen tot niets
„ nuttig waren, en dat een stuk van eenen
„ dief aan de galg even veel zij, als een
„ stuk van PETRUS en PAULUS (w)."

Op eenen anderen tijd beleed hij, „ dat
„ hij met de geheele Christenheid vast-
„ hield, dat men de lieve Heiligen eeren
„ en aanroepen zou; want wie vermag
„ toch dat tegen te spreken, dat nog
„ huidigen dag zigtbaarlijk bij de ligcha-
„ men

(v) *Oper. Altenb. Tom.* VI. *p.* 97. *apud Auth. Cit. p.* 84.

(w) *Oper. Luth. Wittenb. Tom.* V. *f.* 161 — *Tom.* VII. *f.* 9.

„ men en graven der lieve Heiligen, God
„ door den naam zijner Heiligen, wonde-
„ ren doet (*x*)."

Schoon dezelfde LUTHER, wat vroeger, zich meermalen op eene algemeene Kerkvergadering had beroepen, heeft hij evenwel naderhand de stoutheid gehad, van de eerwaardigste *Concilien*, zelfs van dat der Apostelen, te *Jeruzalem* gehouden, op de laagste wijze te spreken. „ Ik houde," berigt hij aan NICOLAUS HAUSMAN, „ dat
„ het noch zeker noch goed is, dat de
„ onzen te zamen komen, om eenigheid
„ en vergelijking der *Ceremonien* in de
„ kerken aan te stellen; want dit is een
„ ding, dat een kwaad exempel geeft;
„ schoon het met eene goede meening en
„ uit ijver geschiede; gelijk zulks alle
„ Concilien der kerk van den beginne ge-
„ toond hebben. Zoodat op de vergade-
„ ring, welke de Apostelen te *Jeruza-*
„ *lem* gehouden hebben, bijna meer van
„ werken en instellingen, dan van het ge-
„ loof gehandeld is; in de volgende en
„ de naaste Concilien is *nooit van het*
„ *geloof*, maar allerwegen van gevoelens
„ (*opinionen*) en *onnutte dingen*, van
„ *Ceremonien* en verordeningen in de
„ kerken getwist, en besloten geworden;
„ zoodat mij de Naam (*Concilia*) zoo
„ ver-

(*x*) *Oper. Jenens. Tom.* I. *f.* 165. a. *apud Auth. Cit. p.* 86.

„ verdacht en vijandig is, als de naam
„ VRIJE WIL (*y*)."

Ik weet voorwaar niet, waarover men zich hier meer verwonderen moet, *of* over de ſtoute verwaandheid, waarmede hij de eerwaardigſte Kerkvergaderingen heeft verlaagd, *of* over den geest der logentaal, die uit hem geſproken heeft, door te zeggen, dat in de vergadering der Apostelen bijna meer van werken en inſtellingen, dan van het geloof, en in de volgende Kerkvergaderingen in het geheel van geen geloof geſproken is? Zijn de Apostelen niet voornamelijk vergaderd geweest, om te beſlisſen over een allergewigtigst geloofsſtuk, namelijk, dat de wet van MOZES voor de Christenen niet verbindend was? Zijn in de volgende *Conciliën* niet de grootſte grondwaarheden van het Christendom, *de Godheid van* CHRISTUS, *die des H. Geestes*, en andere voorname geloofsſtukken verhandeld?

Doch, men gevoelt ligtelijk, waarom LUTHER op eene zoo onwaardige en onteerende wijze van de Kerkvergaderingen heeft geſproken. Had hij, zoo als hij zeker had moeten doen, dezelve in hare waarde gelaten, hij zou geen *masker* gehad hebben, om zijnen opſtand tegen de kerk, wier vergaderingen, van de tijden der Apostelen af, altoos de aanſlagen van rustverſtorende en ſcheurzieke woelgeesten ver-

(*y*) *Lib. Colloq. in Append. f.* 558. b.

veroordeeld hebben, en tevens zijne ſtijfzinnigheid te bedekken, waarmede hij der Kerk het regt heeft betwist, om, ter regeling van de geloovigen, heilzame verordeningen, inſtellingen en plegtigheden voor te ſchrijven: daarom heeft hij ook zelfs de vergadering der Apostelen niet geſpaard, welke ons van kerkelijke verordeningen zulke ſprekende bewijzen heeft gegeven. *Handel.* XV.

Terwijl men ook zeer gemakkelijk vatten kan, waarom hij *de zijnen* niet heeft willen vergaderd hebben, omdat hij vreesde, dat zijne *Orakelſpraak* en overheerſchend gezag, hetwelk hij in zijne zoogenaamde kerk zich aanmatigde, daardoor mogt verminderd worden.

Intusſchen was LUTHER zoo vijandig niet tegen de *Ceremonien*, welke hij hier in de rij van *onnutte dingen* gerangſchikt heeft, wanneer hij tegen zijnen vijand ERASMUS handelde. „ Die eene *Ceremo-* „ *nie* wil aanrigten," zegt hij (z), „ zij „ zij zoo gering, als zij wil, moet het „ zwaard in beide handen houden, en „ niet doen gelijk ERASMUS, die dezelve „ uitlacht, daarom, alsof zij dwaas en „ belagchelijk zouden zijn; maar als men „ daartegen inbrengt: is God dan ook een „ dwaas? beveelt Hij dwaze zaken, zoo „ als de beſnijdenis, IZAAKS offer, en an- „ dere? Hoe! indien zulke dwaze din- „ gen,

(z) *Lib. Colloq. Cap.* XXIV. *f.* 290.

„ gen, welke gij belacht, God zelven „ behagen? Deze betoogrede zal ERASMUS „ nooit oplosfen!" Hier fprak LUTHER wel gevolgelijk; en befchaamt tevens zijne Lofredenaars, die de Plegtigheden der Kerk, hoe heilzaam zij ook zijn, om door middel derzelver, het volk tot hoogere denkbeelden op te leiden, zoo fchamper en verachtelijk hebben aangeduid; maar waarom mag hij dan de verwaande woorden zich hebben laten ontvallen? dat hem de Kerkvergaderingen, die en allergewigtigfte uitfpraken over geloofs- en zedeleer hebben gedaan, en tevens verordeningen en plegtigheden voorgefchreven, zoo vijandig, als de *vrije wil*, waren: omdat het zeer waarachtig is, wat ERASMUS van hem heeft gefchreven, dat men, als ware het, in LUTHER twee perfonen ontwaart, die zeer verfchillend van elkander zijn; zoo dat hij fomwijlen fchrijft, alsof hij eenen Apostolifchen zin fcheen te hebben, en dan weder door fmaadredenen en befchimpingen elken fpotvogel overtreft: *maar deze zijn*, voegt ERASMUS er bij, *Evangelifche krijgslisten*, *hæc nimirum funt Evangelica ftratagemata!!* (a)

24. LUTHER, gelijk hij de Kerkvergaderingen had gelasterd, lastert ook de Kerkleeraars.

En met zulke Evangelifche krijgslisten heeft hij de heiligfte en geleerdfte Mannen der Kerk befpot.

De H. HIERONIMUS is bij hem niets; be-

(a) *Epist. Lib.* XVIII. *p.* 582.

behalve dat hij nog verdient gelezen te worden om der Historie wille. Van het geloof, van den waren Godsdienst, en de leer, is niet een woord in zijne Schriften te vinden!

De H. JOANNES CHRYSOSTOMUS geldt bij hem niet veel; hij is in vele dingen enkel een raaskaller (*ein Wescher*).

De groote BASILIUS is bij hem slechts een monnik: (men weet dat LUTHER, als een *gedeserteerde monnik*, het woord monnik doorgaans als een schimpwoord gebruikte).

Van den H. BERNARDUS verklaart hij, dat hij in zijne preken alle andere Leeraars, zelfs ook AUGUSTINUS, overtreft; dat hij van CHRISTUS zeer zuiver (*fein*) spreekt; maar in zijne *disputen* is hij menigmaal met zich zelven strijdig; hij wordt dan een ander man. En vraagt men LUTHER naar reden: dan komt het er op uit, omdat BERNARDUS niet, gelijk LUTHER, een noodlottige *Stoicyn* is geweest; *want*, zegt hij, *hij schrijft aan de wet en den vrijen wil te veel toe.*

ORIGENES heeft hij reeds in den ban gedaan.

TERTULLIANUS is een echte CARLOSTADIUS. De H. CYPRIANUS is een zwak Godgeleerde. „ Ziet toch," laat hij er op volgen, „ welke groote duisternis in „ de boeken der Vaders omtrent het ge- „ loof is. AMBROSIUS heeft zes boeken „ over het *eerste boek* van MOZES geschre-

„ ven;

„ ven; maar, o hoe mager zijn zij? AU-
„ GUSTINUS schrijft niets bijzonders van
„ het geloof, dan wanneer hij tegen de
„ *Pelagianen* strijdt, want die hebben
„ hem eerst opgewekt en tot eenen man
„ gemaakt (*b*)."

25. Zijne verwaandheid. En vraagt men dan ook eens, wie LUTHER zelf wel ware? Het *Orakel* antwoordt ons hierop zelf: „ God," stoft die onbeschaamde man, „ heeft in *duizend* „ *jaren* aan geenen Bisschop zulke groote gaven gegeven, dan aan MIJ (*c*)."

Hier vindt men in LUTHER weder verscheidene verkeerde geesten bij elkander! Doch, het is bezwaarlijk, om te bepalen, welke geest, of der lasterzucht en logentaal, of der snorkerij en verwaandheid, den voorrang heeft verdiend. Evenwel moet een ieder, die zich ook maar ter loops met de levensgeschiedenis en geleerde werken dier beroemde Mannen heeft bekend gemaakt, aan zich zelven met verwondering vragen: hoe het toch mogelijk zij, dat een mensch zoo kunne uitspatten, om een zoo meesterachtig, en tevens onwaardig vonnis te spreken over Leeraars, wier geleerdheid en H. levenswandel door alle eeuwen zijn geprezen, en waarvan ook Protestantsche Geleerden, onder anderen WILLIAM CAVE, in zijne *Apostolische en Kerkelijke Oudheden*, naau-

(*b*) *Lib. Colloq. Cap.* XXX. *f.* 313. b.
(*c*) *Lib. Cit. Cap.* XLII. *f.* 531. b.

naauwelijks roem genoeg weten te spreken?

Onwetendheid omtrent hunne geleerde werken, wil ik het juist niet noemen, die LUTHER tot zulk een verlagend vonnis heeft vervoerd. Veeleer was het de overtuiging van zijn hart, welke, omdat zijne leer en gedrag door de leer en het gedrag dier mannen veroordeeld werden, hem daartoe bewogen heeft.

Hij vond aan hen geene voorstanders, dat men zich *eigendunkelijk* tegen het gezag der Kerk moge opwerpen, en eene andere stichten. Zij waren hem niet gunstig omtrent zijne monsterachtige stelling van den slaafschen wil, van de noodeloosheid der goede werken en verscheidene andere, welke hij, strijdig met de aloude Kerk, geleerd heeft.

AMBROSIUS en CHRYSOSTOMUS behaagden hem niet, vermits hun mannenmoed, waarmede zij de misdrijven, ook der Grooten, te keer gingen en berispten, de lafheid van LUTHER veroordeelden, die in het jaar 1539 het onchristelijke en met het *Evangelie* strijdige verzoek van FILIPS, Landgraaf van *Hessen*, inwilligde, om bij het leven van zijne wettige vrouw, eene MARGAREHTA VAN SAAL, als zijne tweede te trouwen; waardoor hij dus baarblijkelijk de veelwijverij begunstigde. CYPRIANUS en BASILIUS behaagden hem niet, omdat zij op het vasten en zelfkastijdingen aandrongen; en zoo hevig het ge-

gedrag veroordeelden diergenen, welke de belofte van zuiverheid, waardoor zij zich aan God hadden toegewijd, schonden; en *dus hunne veroordeeling droegen, omdat zij hunne eerste trouw hadden vernietigd*, I TIM. V: 12, waartegen LUTHER met zijne verloopene Nonne zoo zeer gezondigd had.

26. LUTHERS onbeschaamdheid. Laat ons hier ook in weinige woorden eens zien, hoe ver zijne hartstogten in dit stuk, ook ten opzigte zijner leer, hem vervoerd hebben.

LUTHER had in zijn geschrift aan den Christelijken Adel, van de Duitsche *Natie*, 1520, nog aldus gesproken: „ Ik „ wil niet raden, ook niet keeren, dat „ zij, die nog geene vrouw hebben, zul„ len trouwen of zonder vrouw blijven (*d*). „ Ik geef dit over aan eene algemeene „ Christelijke ordening (*e*), en eens ie„ ders beter verstand." MUNTINGS *Bijzonderheden*, bladz. 215.

Vijf jaren daarna, hetzelfde jaar, toen hij door het nemen der Nonne in andere omstandigheden was geplaatst, sprak hij over

(*d*) De Apostel PAULUS raadde toch, I *Cor.* VII, de weduwen, om zoo te blijven, gelijk zij waren, en verklaarde tevens, dat hij, die zijne dochter ten huwelijk bestcedde, weldeed, maar, die het niet deed, toch beter handelde.

(*e*) Welke ordening ongetwijfeld bestond van den beginne der Christelijke kerk voor degenen, welke vrijwillig belofte van onthouding gedaan hadden.

over dit voorwerp eene geheel andere taal. Hij drukte zich, in zijn vermaningsschrift aan WOLFGANGUS REISSENBUSCH, daarover in volgende bewoordingen uit: „ God wil „ niet, dat de mensch eenzaam zij, maar „ dat hij zich zal vermenigvuldigen — „ daartoe wordt in hem, door de kracht „ van Gods woord, het vermogen en eene „ driftige, natuurlijke neiging geschapen „ en onderhouden, welke noch door ge„ loften, noch door wetten mag gehin„ derd worden. Maar die eenzaam wil „ zijn, doe den naam van mensch weg, „ en bewijze of make, dat hij niet een „ mensch zij. Want ons ligchaam" (de Lezer verschoone mij, dat ik uit liefde tot de waarheid, hier des mans grove en vleeschelijke uitdrukkingen plaatse), „ is „ grootendeels louter vrouwenvleesch, als „ waarin het ontvangen en gegroeid, en „ waarvan het geboren, gezoogd en ge„ voed is. Zoo dat het *bijna onmoge-* „ *lijk* is, zich daarvan af te zonderen, „ en te onthouden; en dit alles *door* „ *Gods woord*, die het zoo maakt en „ hebben wil. Laat ons liever niet hoo„ ger vliegen, noch beter willen zijn: „ dan ABRAHAM, DAVID, JESAIAS, PETRUS, „ PAULUS en alle Aartsvaders, Profeten en „ Apostelen, en zoo vele H. Martelaren „ en Bisschoppen, die zich alle beleden „ hebben, menschen te zijn van God ge„ schapen — en zich ook daaraan gehou-

„ den hebben, dat zij niet eenzaam geble-
„ ven zijn (*f*)."

Tot welke tegenſtrijdige ſtellingen kunnen de toomelooze driften den mensch geleiden!

Wat LUTHER voorheen aan eens ieders beter verſtand, en, omtrent de Geestelijkheid, aan eene algemeene Christelijke *ordening* had overgelaten, daarvan maakte hij hier eene onverſchoonbare verpligting, en hij, die bij de verdediging zijns ſtelſels van den ſlaafſchen wil in den mensch na den zondenval, niet alleen het goede bedorven, maar ook, gelijk in de *duivelen*, geheel en al verdelgd, heeft verklaard, verviel hier in, een tegenovergeſteld uiterſte; dewijl hij de driftige en natuurlijke neiging — *zoo dat het bijna onmogelijk is, zich te onthouden, en dit alles door het woord Gods, die het zoo maakt en hebben wil,* (eene ſchoone les voorwaar voor losbandige hoereerders en overſpelers) als eene zaak uitſprak, die van God in den mensch *geſchapen is* en *onderhouden wordt;* ondanks ons de Apostel PAULUS heeft geleerd, dat wij, *indien wij aan* CHRISTUS *willen toebehooren, ons vleesch met zijne begeerlijkheden moeten kruiſigen*, en deszelfs moedwilligheid door den bijſtand der goddelijke genade onder bedwang en het gebied der rede moeten houden!!

Ja,

(*f*) Zie MUNTINGS *Bijzonderheden*, bl. 217.

Ja, hij verklaart hier God met zich zelven ſtrijdig; vermits hij Hem doet voorkomen, als willende, dat die natuurlijke neiging in den mensch zoo driftig en ongebonden zij, dat het bijna *onmogelijk is*, om zich te onthouden; daar ons toch dezelfde God allerwegen in zijn H. woord beveelt, dat wij die driftige en ongebondene neiging der natuur temmen en bedwingen moeten. LUTHER discht ons hier een *Evangelie*, geſchoeid naar zijne driften, op; vermits hij ons poogt wijs te maken, alsof God niet wilde, dat de mensch eenzaam zij; maar dat hij (wil hij mensch blijven) zich op de vermenigvuldiging moet toeleggen; daar toch dezelfde God in zijn *Evangelie*, naar MATTHEUS, Hoofddeel XIX, de verkiezing, om eenzaam te blijven, zoo duidelijk geprezen heeft, door te verzekeren, *dat er zijn, die zich onhuwbaar hebben gemaakt om het Rijk der Hemelen*, en dus zekerlijk eene allezins loffelijke keuze hebben gedaan; daar Hij met uitdrukkelijke woorden, door zijnen Apostel, heeft verklaard: dat *het eener weduwe goed zij, om zoo te blijven*, gelijk PAULUS zelf was; en dat een vader, ſchoon hij weldeed, door zijne dochter uit te huwelijken, hij toch beter zou doen, indien hij zulks niet dede. 1 *Cor.* VII.

Ja, hij veroordeelt hier het algemeene gevoelen der menſchen, hetwelk zekerlijk niet is, dat *een ieder* uit Gods bevel, en dus om zijner zaligheid wille, huwelijken moet; maar dat zulks aan zijne eigene

verkiezing wordt overgelaten. Eindelijk fpreekt LUTHER nog eene grove onwaarheid, door dat hij JESAIAS, PAULUS, alle Profeten en Apostelen verklaart, gehuwd te zijn geweest; terwijl zijne aanhaling van vele gehuwde Martelaren en Bisfchoppen niet anders, dan beuzelachtig is; omdat er, van den anderen kant, ook vele ongehuwde H. Martelaren zijn geweest, en het getal der ongehuwde H. Bisfchoppen, dat der gehuwde ver overtreft, gelijk allen weten, die geene vreemdelingen in de Kerkelijke Gefchiedenis zijn (*g*).

TWEE-

(*g*) Zelfs Proteftantfche Geleerden veroordeelen, ook in dit ftuk, LUTHERS buitenfporige gevoelens, in zoo ver, dat zij openlijk het woord voor de nuttigheid des *Cœlibaats* der Geestelijkheid fpreken. Men leze daarover het werk van den *Super-intendent*, *den Heer* VON STARCK, genaamd THEODULS *Gastmahl*, van bladz. 36 tot 47, waar de geleerde Schrijver zeer grondig en de grijze oudheid dezer kerkelijke tucht, en hare nuttigheid heeft bewezen. Terwijl de Hoogleeraar JULIUS KIRCHHOFF, in zijn werkje, *einige gedanken ueber die wiederherftellung der Proteftantfchen Kirche*, ten fterkfte op de echteloosheid der Geestelijken aandringt; zeggende, onder anderen: „ Wie de wereldfche verftrooijin„ gen, de zorgen voor fpijs, opvoeding, be„ fchaving eener nakomelingfchap, welke van „ den huwelijken ftaat onaffcheidelijk zijn, op „ zich neemt, kan in het geestelijke zijn hoog„ fte vergenoegen en zaligheid niet meer vin„ den; daar hij zich door de ftevigfte banden „ aan het aardfche verbonden heeft. — De te„ genwerpingen der wereldkinderen, alsof de „ echteloosheid der Geestelijken tegen de natuur „ zou ftrijden; als ware het eene onderdrukking „ eener door God ingeplante drift, eene oor„ zaak van ftomme zonden, verleiding van

„ vreem-

TWEEDE AFDEELING.

Van dezen Man, van wiens karakter, denk- en handelwijze ik tot hiertoe slechts eenige staaltjes, niet uit de schriften mijner geloofsgenooten, maar genoegzaam alleen uit zijne eigene werken en uit de werken van Schrijvers, welke hem zijn toegedaan, heb aangehaald, hebben de Heeren Eeuwredenaars der wereld verkondigd, dat hij den Bijbel van onder de bank weder op den leerstoel, en door de verspreiding deszelven den Godsdienst van *het bijgeloof tot het geloof* zou hebben teruggebragt (*h*).

„ Be-

„ vreemde vrouwen, enz. enz. zijn mij wel bekend; en wereldkinderen, wien het aardsche genoegen het hoogste is, kunnen wel niet anders oordeelen; maar men noeme mij eenen waren Apostolischen Dienaar Gods, die tegen de echteloosheid zijner Ambtgenooten gesproken heeft. Luther, hoezeer de stichter onzer kerk, heeft, in dit opzigt, weinig gewigt, daar hij, hartstogtelijk tegen den Paus opgewonden, voornamelijk de vernietiging van diens aanzien beoogde; en inderdaad veel, dat zeer goed en noodig was, bestreed, om dit zijn hoofd-oogmerk te bereiken." Zie *de Godsdienstvriend*, Iste Deel, N°. 8. bladz. 264—266.

(*h*) *Bijdragen tot het derde Eeuwgetijde*, N°. IV. bladz. 148.

N°. 1. De Eeuwredenaars vertoonen ons LUTHER, alsof hij den Bijbel zou hersteld hebben.

„ Behalve de *Evangelien* en *Epistelen*," zegt de *Verzamelaar*, „ die tot „ de gewone *Liturgie* van zijnen tijd „ behoorden, wist hij (LUTHER), reeds „ den ouderdom van twintig jaren bereikt „ hebbende, niet, dat er Bijbelboeken „ bestonden. Nu vond hij wel slechts „ eene Latijnsche vertaling; maar het was „ toch eene volledige verzameling van de „ Boeken des ouden en nieuwen Verbonds, een' schat, wiens waarde hij „ door deszelfs vlijtig gebruik toen reeds „ toonde te kennen; offschoon hij nog wel „ niet vermoedde, dat hij eenmaal door „ de vertaling en verspreiding dezer boeken een licht zou ontsteken, dat al het „ woeden van de magt der duisternis niet „ meer vermogt uit te dooven (*i*). Den „ dag, waarop LUTHER dezen Bijbel vond, „ beschouwen wij als den gewigtigsten „ van zijn leven; want hij bevat de kiem „ van al het goede en groote, dat naderhand door HEM is te weeg gebragt."

Ziet hier LUTHER, niet *ongelijk* aan ESDRAS, gezonden, om Gods volk, uit de *Ba-*

(*i*) En dit *Licht* is al zoodanig uitgedoofd, dat de *Super-intendent* VON STARCK, in zijn THEODULS *Gastmahl*, bl. 47, heeft verzekerd, „ dat „ men ten minste bekennen moet, dat in het „ *Protestantismus* zulke groote veranderingen, „ zoo in het leerstellige, als in het stuk van „ *Discipline*, zijn voorgevallen, dat LUTHER en „ MELANCHTON, zoo zij uit de dooden mogten „ opstaan, hunne van hen gestichte kerk in het „ geheel niet meer kennen zouden."

Babiloonsche gevangenschap terug keerende, de wet en de bevelen des Heeren te leeren (*k*). Doch met dit groote onderscheid, dat ESDRAS dat volk (de kerk Gods) liet en onderrigtte, zoo als het voorheen onder de Hoogepriesters en Profeten geweest en onderrigt was; terwijl de zoogenaamde tweede ESDRAS (LUTHER) een nieuw volk moest maken; en hetzelve eene leer bijbragt, waarvan de kerk Gods te voren niet gehoord had!!

Met het sprookje van het vinden van den Bijbel door LUTHER, zal het wel even weinig te beduiden hebben, gelijk met datgene, wat door de Protestantsche Leeraars maar zoo verteld wordt: alsof LUTHER, nog in het klooster zijnde, weinig of niets van het Betrouwen op CHRISTUS gehoord hadde; daar toch de Heer MUNTING, bladz. 28, het tegendeel verzekert, en ons meldt, „ dat LUTHER, in eenen „ zwaarmoedigen en droefgeestigen staat „ zijnde, van een' ouden broeder in het „ Klooster hartelijk getroost werd: die „ hem op de genadige vergeving der zon„ den wees, en hem herinnerde, dat hij „ ook voor zich zelven gelooven moest, „ dat hem de barmhartige God en Va„ der, door het eenig bloed en offer van „ zijnen gehoorzamen Zoon vergeving van „ zonden liet aankondigen. Dit was voor „ LUTHER een krachtige troost, welken „ hij

(*k*) I ESD. *Cap*. VII: 10.

„ hij zich in het vervolg dikwerf herin-
„ nerde, en waarvoor hij zijnen biecht-
„ vader hartelijk dank betuigde."

Dezen krachtigen troost had ook LUTHER in de werken van AUGUSTINUS, BERNARDUS, van welken hij immers zelf gezegd heeft, dat hij zuiver CHRISTUS had gepreekt; van THOMAS van *Aquin*, BONAVENTURA, GERSON, THOMAS A KEMPIS, en van meer andere Kerkleeraars, alsmede in de verhandelingen en uitspraken der Kerkvergaderingen, en onderrigtingen van menigvuldige andere biechtvaders kunnen vinden. Even gemakkelijk had hij ook, vóór zijn twintigste jaar Bijbelboeken kunnen vinden, zoo hij zich maar eenige moeite daarom had willen geven.

Want zoo min de Bijbel bij dezen of genen tekst, over wiens zin getwist wordt, met uitdrukkelijke woorden er bijvoegt: *zoo en niet anders moet die tekst verstaan worden*, (hetwelk toch bij zoo vele twistende partijen over den zin van eenen en denzelfden tekst volstrekt noodzakelijk was, indien de grondstelling der Protestanten waarheid ware. namelijk, dat de Bijbel alleen beslist, en de eenige kenbron der waarheid is), even min biedt hij zich zelven een' ieder ter lezing aan. Men zal nog wel hedendaags *Studenten* aantreffen, die zich, voornamelijk in lagere Scholen, weinig moeite geven, om zich met den Bijbel bekend te maken. Het was ook zeer wel mogelijk, dat LUTHER, in zijne jon-

jongere jaren (*l*), tot die soort behoorde; en wel des te meer, omdat hij in omstandigheden was gesteld, dat hij dagelijks eenigen tijd moest besteden, om te *Maagdenburg* en *Eisenach*, door liederen zingen en bidden aan de deuren der gegoede Burgers, zich het noodige onderhoud te verschaffen (*m*). Ik heb er van deze soort in mijnen leeftijd ook wel gekend, die juist de vlijtigsten en beproefdsten niet waren. Doch, dit zij, zoo het wil; evenwel heeft de Schrijver der *Bijdragen*, die allerwegen LUTHER hemelhoog verheft, waarschijnlijk niet gedacht, dat zijne gezegden zeer weinig tot LUTHERS eer verstrekken, namelijk, „ dat hij, be-
„ halve de *Evangelien* en *Epistelen*, in
„ zijn twintigste jaar nog niet eens wist,
„ dat er Bijbelboeken bestonden." LUTHER moet dan, al twintig jaren oud zijnde, omtrent den Bijbel, of zeer traag, of ten hoogste stompzinnig zijn geweest: omdat hij uit de *Evangelien* en *Epistelen*, (zoo hij van die goddelijke oorkonden gebruik gemaakt heeft) niet heeft kunnen ontwaren; dat er ook Bijbelboeken van het oude Verbond bestonden; ver-

(*l*) Evenwel getuigt toch LUTHER: „ Toen ik
„ jong was, gewende ik mij aan den Bijbel, las
„ veeltijds denzelven, en maakte mij den tekst
„ eigen (*gemein*), zoo dat ik wist, waar een
„ iegelijk te vinden was, en ik werd alzoo een
„ goede *Textualis*." *Lib. Colloq. Cap.* I. *f.* 19. b.

(*m*) Zie *Bijdragen*, N°. IV. bl. 147.

vermits de *Evangelien* en de *Brieven* der Apostelen zoo menigwerf melding van MOZES en de Profeten maken, en zelfs de eigene woorden derzelver aanhalen. —

Wat kan men niet al beuzelen uit de bijbelsche onkunde der Hervormers vóór hunne scheuring van onze Kerk? Ik herinner mij, in eenen der Eeuwredenaren gelezen te hebben, dat CARLOSTADIUS verklaard zou hebben: dat hij al eenige jaren *Doctor* was geweest, zonder eenen Bijbel te hebben gelezen. Hetwelk men als een bewijs heeft bijgebragt, dat in de R. K. kerk weinig of geen gebruik van den Bijbel werd gemaakt. Armzalig bewijs! is CARLOSTADIUS tot *Doctor* bevorderd, zonder Bijbelkennis te hebben gehad? Zou men slechts dit daaruit opmaken kunnen, dat zijn *Promotor* op de *Universiteit* te *Wittenberg* (*de wieg van het Protestantisme*), een man moet geweest zijn, niet ongelijk aan CARLOSTADIUS zelven; van welken laatsten ons LUTHER heeft verhaald (*n*), „dat hij iemand „te *Wittenberg* tot *Doctor* had bevor„derd, en, eene redevoering daarbij hou„dende, had gezegd:

„„Hier sta ik, en bevorder dezen, wel „„wetende, dat ik er onregt aan doe, en „„doodzonde er door bega: evenwel doe „„ik het om de *twee guldens*, welke ik „„er mede verdien.""

En

(*n*) *Lib. Colloq. Cap.* X. *f.* 130. b.

En CARLOSTADIUS was toen reeds *Hervormer;* „ want ſedert dat woord," getuigt LUTHER verder, „ is ook CARLO„ STADIUS gevallen, in verſcheidene dwa„ lingen geraakt en ook daarin gebleven." Met zoo eenen onkundigen, woesten en ondeugenden mensch, die voor twee guldens zijne ziel veil had, heeft evenwel LUTHER zijn Hervormingswerk begonnen; terwijl hij den hoogmoed van dit werktuig zoo veler rampzalige beroerten te *Leipzig* nog heeft geſtreeld, door hem te zeggen: dat hij veel te waardig en te verheven was, om met den geringen EKKIUS, die evenwel van MOSHEIM zelven een *deftige* Godgeleerde wordt genoemd, in het ſtrijdperk te treden; waar deze *waardige* en *verhevene* CARLOSTADIUS, gelijk LUTHER zelf heeft verzekerd, in plaats van eer, ſchande heeft verworven!!

2. Het ſprookje van het vinden van den Bijbel door LUTHER, is belagchelijk.

Het is dan wel belagchelijk, dat men ons van LUTHER heeft verteld: alsof hij eenen ſchat hadde gevonden, toen hij eenen Bijbel heeft aangetroffen; juist alsof die ſchat, als ware het, in de aarde ware begraven geweest. Men ga de Christelijke eeuwen door, en vrage, waardoor de Bijbelboeken allerwegen ook onder de woestſte volken zijn gebragt? Wie heeft onder anderen de *Angloſakſen*, de *Franken*, de *Nederlanders* en *Duitſchers* met den Bijbel bekend gemaakt? Waren het niet de Apostoliſche zendelingen AUGUSTINUS, REMIGIUS, WILLIBRORDUS, BONI-

NI-

NIFACIUS en anderen, welke gezonden of gewettigd werden van de Pausen, om die volken in den Christelijken Godsdienst te onderwijzen? Wie heeft den *Bulgarier*, omtrent het jaar 866 tot het Christendom bekeerd, de H. Schrift gezonden? Het is Paus NICOLAUS I geweest, die door zijne zendelingen PAULUS en FORMOSUS, nevens de antwoorden op de vragen, welke deze nieuw bekeerden aan dien Paus omtrent den Godsdienst, en de tucht hadden laten doen, hun dezen schat heeft laten toekomen. Waardoor hebben de *Sclavoniers* het Christendom en den Bijbel ontvangen? Door CONSTANTINUS en MEHTODIUS, die, door den band van vereeniging, met den Stoel van *Rome* waren verbonden; en raad bij denzelven vragende, dezen schat, uit de Griekſche in de *Sclavoonſche* taal overgebragt, hun hebben ter hand gesteld. Hoe zijn de *Moraviers* aan het *Evangelie*, insgelijks in hunne taal overgezet, gekomen? Door dezelfde zendelingen, die eindelijk, door den Paus naar *Rome* beroepen, met zich hebben gebragt eenige leerlingen uit die *Natie*, die als waardige mannen van hen aangeprezen, door Pauselijk gezag als Bisschoppen over haar werden aangesteld (*o*). Waardoor zijn de Noordsche volken, in de tiende en elfde eeuw tot het Christendom

(*o*) BEKKER, *Histor. Eccles. Tom.* V. *p.* 290, 291, 292.

dom bekeerd, met den Bijbel bekend gemaakt? Door de R. K. Kerk, welke te allen tijde door de handelingen en uitspraken harer vergaderingen, die, gestaafd door de aanhalingen uit de H. Schrift, tot op den huidigen dag nog kunnen vertoond worden; door de onderwijzingen en geschriften harer Leeraars; door hare *Liturgie* en dienstboeken, waarvan zij dagelijks gebruik maakten, en welke met getuigenissen der H. Schrift zijn aangevuld, vóór LUTHER, ten tijde van LUTHER, en tot op dezen dag heeft bewezen, hoe ijverig zij zich altoos van die Goddelijke oorkonde heeft bediend? Wie heeft PETRUS WALDO, van welken de Schrijver der *Bijdragen*, N°. III, bl. 127, heeft verhaald, „ dat hij zou uitgemunt „ hebben in ijver voor de zuivere waar„ heid, en dat hij gelegenheid had ge„ vonden, den Bijbel in zijne moedertaal „ te lezen" — aan den Bijbel geholpen? Doch wat vraag ik langer? Behalve de Oud-Nederduitsche vertalingen, welke in ons vaderland aanwezig waren, heeft de Heer MUNTING, in zijne *Bijzonderheden uit de tijden der Hervorming* (p) openhartig bekend, „ dat er van de Latijnsche „ overzetting, vóór de Hervorming, *veer*„ *tien* Duitsche vertalingen in omloop „ waren;" schoon hij er zonder het minste bewijs bijvoegt, „ dat zij groote ge-

„ bre-

(p) *Bijzonderheden*, bl. 151.

„ breken hadden — en niet geschikt wa-
„ ren voor het volk, om er den regten
„ zin der H. Schrift uit op te maken."
Maar is de Nederlandsche vertaling der Hervormden daartoe beter geschikt? En indien het volk de kunde en het regt zal hebben, om den waren zin zelf uit den Bijbel op te maken, dan hebben de Hervormde Nederlandsche uitgevers deszelfs kunde en regt op eene verregaande wijze miskend en verlaagd; vermits zij in het jaar 1714 den Bijbel, door last van de Hoogmogende Heeren Staten Generaal uit de oorspronkelijke talen overgezet, en door *gemeene order der Nederlandsche kerken* van misstellingen en fouten, die in den eersten druk gevonden werden, verbeterd, bij PIETER KEUR, te *Dordrecht*, en PIETER ROTTERDAM, te *Amsterdam* in *Compagnie*, hebben laten drukken en gemeen maken, en denzelven met zoo vele uitleggingen en verklaringen der teksten, deels op den rand, deels onder aan de bladzijden geplaatst, hebben aangevuld; dat het boek daardoor eene vervaarlijke dikte heeft gekregen, en er zelfs verklaringen, bijzonderlijk over eenige Hoofdstukken van de *Openbaring* van JOANNES, zijn ingevlochten; waarover gemoedelijk denkende *Protestanten* zelve niet, dan verontwaardigd, moeten zijn; omdat de uitleggers daarin den Paus als den *Antichrist*, de Roomsche kerk als de Hoer van *Babilon* en het *Rijk van afgoderij* hebben ge-

von-

vonden, en als zoodanig aan het volk *ſchriftmatig* en *ſtellig* opgediſcht. Nooit toch heeft de Roomſch-Katholijke kerk ſoortgelijke behandelingen of *eigendunkelijke verklaringen* in den Bijbel, welke vertaling men er ook van noemen moge, gedoogd en goedgekeurd. Terwijl thans de Heeren Proteſtanten (ten minſte met woorden) aan het volk het regt en de bevoegdheid toekennen, namelijk om zelf den zin der H. Schrift uit den Bijbel op te maken; hetwelk hunne voorvaders aan hetzelve metderdaad allerduidelijkst hebben afgeſproken. Hiervan zijn immers de beſluiten hunner Synoden, hunne geloofsbelijdeniſſen en Symboliſche boeken, ja zelfs de menigvuldige verklaringen, in den Bijbel gelaſcht, ſprekende bewijzen.

En hoe vreemd LUTHER van deze vrijheid is geweeſt, dat een iegelijk den zin en het geloof uit de H. Schrift zelf zoude opmaken, kan ons niemand beter, dan de man zelf zeggen.

3. Het volk i niet bevoegd noch bekwaam, om den waren zi der H. Schrif en het geloo daaruit, naar zijn eigen begrip op te maken.

„De zigtbare en ligchamelijke dingen," zijn zijne woorden, „als den loop der „zon, hoe zij in twaalf uren van den „opgang tot den ondergang, haren loop „met de grootſte ſnelheid afmaakt, kun„nen wij niet vatten. — En wij willen „God ſchoolmeeſteren, hoe Hij de men„ſchen zal zalig maken en regeren. Wij „willen redetwiſten over den kinderdoop, „de wedergeboorte en de verborgenheid „der Sakramenten; terwijl wij, arme „dwa-

„ dwazen, niet eens weten, hoe het met
„ ons zelve, met het gezigt, gehoor, of
„ andere vergankelijke dingen toega. —
„ Het heet derhalve, als God een woord
„ spreekt, dan moet de gansche wereld
„ sidderen; hetzelve hooren, gelooven en
„ hem gehoorzamen — een ieder God-
„ geleerde moet de besluiten des Pausen
„ met vlijt en met oordeel lezen; want,
„ zegt de H. PAULUS, beproeft alles;
„ maar het woord des Evangelies moet
„ men niet *beproeven:* maar, omdat het
„ rein is, aanstonds hooren; want de
„ Vader gebiedt ernstelijk van uit den
„ Hemel, *dezen zult gij hooren.* Daar
„ heet het hooren, en niet vragen, *waar-
„ om?* noch *hervormen* (*Reformiren*),
„ *en duiden naar ons vernuft en filo-
„ zofie.*" Doch, omdat LUTHER schroomachtig was, dat men zijne leer ook zou willen *beproeven*, *reformiren* en *duiden*, laat hij deze belagchelijke magtspreuk daarop volgen: „ maar God zij geloofd,
„ dat onze LEER overeenstemt met *Gods
„ woord*, de *Sakramenten* en het *Onze
„ Vader*, maar die der Papisten is er ge-
„ heel en al tegen (*q*)."

Ik behoef den Lezer wel niet indachtig te maken, dat LUTHERS gewoonlijke geest van verwaandheid hier weder het besluit uitspreekt. Intusschen zien wij toch duidelijk, dat hij geen *beproeven* en *duiden* met

(*q*) *Lib. Colloq. Cap.* I. *fol.* 20. *b.*

met het *Evangelie* hebben wil. Zijn woord, en zijne leer, zullen alleen gelden, onder den dekmantel dat zij de leer Gods is.

Aan welken zin zal zich nu het onkundige volk bepalen, daar de Geleerden zelve omtrent den zin der H. Schrift zoo verschillend zijn? Ja, daar zelfs de Geestelijkheid van *Geneve* in het Evangelie eenen zin heeft gevonden, te eenen male onderscheiden van dien, welken hare voorvaders daarin hebben ontdekt: zoo dat zij heeft opgehouden, CHRISTUS als God te gelooven: en tevens zoo ver is gekomen, dat zij, in eene nieuwe uitgave des Bijbels, de woorden dier tekften heeft veranderd, waarin de *Godheid des Heeren* ten klaarfte wordt uitgedrukt en bewezen.

Of wil men aan het volk, in het opmaken van den waren zin uit de H. Schrift, de inlichting des H. Geestes toekennen? Dit wangevoelen, de bron van fpoorlooze dweeperij, koestert men toch wel niet meer?

En evenwel hebben de hooggeroemde Hervormers de noodzakelijkheid dezer inlichting beweerd!

De Heer MUNTING zelf heeft ons hiervan overtuigd (*r*). „ Het was, " zegt hij, „ het gevoelen der Hervormers, dat „ men eene bijzondere verlichting van den „ H.

(*r*) *Bijzond.* bl. 159.

„ H. Geest noodig had, om de H. Schrift
„ wel te verstaan en te vertalen. Zoo
„ zegt LUTHER er van, ,indien gij spreekt
„, van de inwendige duidelijkheid, die in
„, de kennis van het hart gelegen is; zoo
„, ziet niemand een' *titel* in de H. S.,
„, ten zij dat hij den Geest Gods heeft." '
LUTH. *Oper. Tom.* II. *Wittenb. p.* 424.

En MELANCHTON: „Het is volstrekt een
„ duivelsche hoogmoed en voorgeven, zich
„ het vermogen, om de H. S. te verkla-
„ ren, aan te matigen; daar dit alleen
„ eene gave van God is, die, gelijk Hij
„ zelf de oorsprong er van is, ook alleen
„ de uitlegger is; die het licht der ver-
„ klaring alleen in de godvruchtigen en
„ wedergeborenen door den H. Geest ont-
„ steekt." (*In Tract. de origine et auctoritate verbi*).

De Lofpredikers van LUTHER en MELANCHTON moeten dus een van beiden kiezen; of aan elken godvruchtigen en wedergeborenen de bijzondere gaaf en verlichting des H. Geestes toekennen, om de H. Schrift wel te verstaan, en geloof en Godsdienst daaruit op te maken, en daarbij nog de ongerijmdheid en tegenstrijdigheid in het gedrag van LUTHER oplossen, omdat hij, ondanks dit gevoelen, ondanks zijn geschreeuw van *Evangelische vrijheid*, de onverdraagzaamste leeraar van de wereld was, die geene tegenspraak, hoegenaamd, tegen zijne leer dulden wilde. Of zoo zij te verlicht zijn, dan dat zij deze uitmun-

tende gunst in elken Christen zouden onderſtellen; dan moeten zij van de Hervormers bekennen, dat zij ook in dit ſtuk de wereld hebben misleid, en, in plaats van met den. H. Geest, met den geest van onwaarheid zijn bezield geweest. Ja! zij moeten nog meer doen; of hunne ſtelling, ingevolge van welke een iegelijk de vrijheid en zelfs de *verpligting* heeft, om zijn geloof zelf uit den Bijbel op te maken, intrekken; of zij moeten ALLEN toeſtaan, om te gelooven, wat zij willen, en te worden, wat zij verkiezen; hetzij *Wiklefisten*, *Methodisten*, *Zwenkfeldianen*, *Sinkretisten*, *Kwakers*, *Arrianen*, *Socinianen*, *Naturalisten*, *Deïsten*, of die er nog al meer zijn, en alzoo ophouden Christenen te wezen!!!

Men ziet dus wel, waarop deze zoo hooggeroemde *Evangeliſche vrijheid* eindelijk uitloopt — en hoe onzalig LUTHER heeft gehandeld, door dezelve in geheel de wereld uit te bazuinen, en zijnen *eigendunkelijk* vertaalden Bijbel in alle Rijken te verſpreiden. Want, behalve de menigvuldige ſekten, die uit deze zoogenaamde *vrijheid* en uit de eigene aanmatiging van de verklaring des Bijbels in den leeftijd van LUTHER al ontſtaan zijn, (tegen welke hij evenwel, ondanks hij deze vrijheid had aangebragt, zoo ijsſelijk gedonderd heeft), heeft men maar MOSHEIM te lezen, VII Deel, bladz. 63 en volgende, om te zien de twisten, ſcheu-

ringen en veranderingen, welke na den dood van LUTHER om, en in zijne leer onder de *Luterſchen* zelve zijn voorgevallen: „ en dus," om de woorden van MOSHEIM aan te halen, „ de kerk beroofd „ werd van de rust, welke zij onder LU- „ THER genoten had, *zoo dat dit een* „ *jammertooneel van vijandelijkheid*, „ *twist en tweedragt veroorzaakte*."

MELANCHTON, de boezemvriend van LUTHER, kwam nu, ontdaan van het overheerſchende gezag zijns onverzettelijken Meesters, openlijk voor den dag met gevoelens, welke hij te voren uit ontzag voor zijnen ambtgenoot niet had durven verdedigen: „ want," getuigt MOSHEIM, „ LUTHER had naauwelijks de oogen ge- „ ſloten, of MELANCHTON ſcherpte met de „ grootſte vrijmoedigheid en zonder iets „ achter te houden in, hetgeen hij voor- „ tijds *alleen met ſchroom en omzigtig-* „ *heid* aanduidde (*s*)." Welke Hervormers!!

LUTHERS leer van den ſlaafſchen wil, en van de volſtrekte onmagt van den mensch om eenig goed te doen (*t*), werd door

(*s*) VII Deel, bladz. 67.

(*t*) „ De leerſtellingen," zegt de vertaler van MOSHEIM, „ rakende de volſtrekte voorbeſchik- „ king, de onwederſtaanbare genade en 's men- „ ſchen onmagt werden nimmer, zoo overmatig „ ver uitgeſtrekt, of met bitterder halsſtarrigheid „ verdedigd door eenig Godgeleerden, dan door „ LUTHER zelven. Doch in onze dagen heeft hij, „ te dezen aanzien, weinige navolgers, zelfs on- „ der degenen, die zich naar zijnen naam laten „ noemen." *Lib. cit. p.* 73.

door hem beſtreden, en men kwam eindelijk onder de Luterſchen zoo ver, dat men de ongehoorde ſtelling te voorſchijn bragt, dat CHRISTUS, ook als mensch, alomtegenwoordig was. Zoo holt men gedurig voort, ook in het ſtuk van geloof en Godsdienst; wanneer men toom en teugel heeft verbroken, en het gezag verworpen, zoo noodig, om eene *eigendunkelijke* en *hoogdravende* Rede binnen hare behoorlijke palen te houden, die, aan zich zelve overgelaten, altoos nieuwe vindingen verdicht; tot ongerijmde en tegenſtrijdige ſtellingen vervalt; zoo dat men met waarheid zeggen kunne, dat de Rede zich zelve verloochent, en ophoudt *Rede* te zijn. Nooit had ik het kunnen gelooven, indien de ondervinding het mij niet geleerd hadde, dat men, nog in de negentiende eeuw, eenen mensch, gelijk LUTHER was, als eenen leeraar en gezant des Hemels heeft kunnen verkondigen; en aan de menſchen vertellen: dat hij het geweest is, die de H. Schrift in hare waarde zou herſteld hebben; daar hij integendeel dit Goddelijke Boek zoodanig heeft verlaagd, dat hetzelve door zijne handelwijze, aan de eigendunkelijke opvattingen eens iegelijken is onderworpen, en een twistboek is geworden van zoo vele ſekten, als er omtrent de uitſpraken derzelven onderling oneens zijn.

4. LUTHER h de H. Scl verminkt e vervalscht.

Doch, niet tevreden, om het woord Gods aan het gezag der kerk te hebben

ontrukt, aan hetwelk de Heiland hetzelve in bewaring heeft gegeven, met last, om daarvan uitlegging en verklaring aan de volken te doen, en tevens met uitdrukkelijke belofte, om met die *leerende kerk alle dagen, tot de voleindiging der wereld, te willen wezen*, MATTH. XXVIII; heeft LUTHER, behalve zijne ongerijmde ſtellingen, ter welker bevestiging hij, als ware het, met geweld de H. Schrift heeft gewrongen en gedraaid, bovendien nog de vermetelheid gehad, om deze Goddelijke oorkonde te verminken en te vervalſchen, zoo dikwijls het hem ter inſtandhouding zijner gevoelens goeddunkte: zoo dat hij zich niet aan de H. Schrift, maar integendeel, de H. Schrift aan zijne *eigenzinnigheid* heeft onderworpen.

Hij ſtaat aan de kerk onder het Pausdom toe, „ dat de Doop bij haar zuiver „ is gebleven, als ook het Sakrament en „ de *Tekst* der H. Schrift, ſchoon zij," voegt hij er bij, „ door glosſen en goo„ chelwerk (*accidentia*) bezoedeld zijn „ geworden, zoo is toch het wezen op „ zich zelf gebleven (*u*)."

Doch, gelijk het de ſchoonſte verdediging en zuivering voor de belasterde SUSANNA was, dat de beide *Ouderlingen* ſchuldig werden bevonden aan de misdaad, waarmede zij door hen beſchuldigd werd, zoo is onze kerk ook genoeg geregtvaardigd

(*u*) *Lib. Colloq. Cap.* XXXIII. *f.* 399. *b.*

digd tegen de beschuldigingen van LUTHER, wanneer het bewezen wordt, dat de leugens op zijn eigen hoofd nederkomen, en hij juist die man is, die met eene vervalschende hand, niet alleen in toevallige dingen (*accidentia*), maar ook in *wezenlijke stukken* de H. Schrift heeft aangetast.

De geheele Christelijke wereld, van het Oosten zoo wel als het Westen, eerbiedigde, vóór den opstand van LUTHER, eene en dezelfde lijst der H. Boeken.

Een mensch uit zoo vele millioenen Christenen, LUTHER, verstoutte zich, om verscheidene van die lijst, zoo wel van het oude als nieuwe Verbond, door te schrappen en weg te ruimen; als ook vele diergener, welke de Nederlandsche Lofredenaars met de Roomsch-Katholijken als Goddelijke geschriften erkennen, met onteerende scheldnamen te bestempelen. „ De „ Boeken der Koningen," zegt hij, „ gaan „ honderd duizend schreden voor hem, „ die de Chroniken heeft beschreven: „ daarom moet men genen meer gelooven „ dan dezen. Het Boek JOB is een *Argumentum fabulæ*, een *fabelboek*. JOB „ heeft aldus niet gesproken, gelijk er in „ geschreven staat; maar hij heeft het gedacht. — De Schrijver heeft het beschreven, gelijk TERENTIUS zijne *Commedien*, om een voorbeeld van geduld „ aan te toonen." — De *Ecclesiastes*, of Prediker *Salomonis*, is, *naar zijne verbeel-*

beelding, een onvolledig boek; het rijdt flechts op fokken, gelijk hij, toen hij nog in het klooster was. — Van den brief van den Apostel JACOBUS, welken hij elders als eenen *ſtrooijen brief* heeft uitgefcholden, meldt hij, „ dat hij met PAULUS „ niet is overeen te brengen;" en hij geeft er reden van: „ omdat het regtſtreeks tegen „ elkander is, *het geloof maakt regt-* „ *vaardig*, en *het geloof maakt niet* „ *regtvaardig* (*v*)."

Doch, hier verraadt LUTHER zijne onkunde omtrent de regtvaardigmaking van den mensch, als ook de verklaring der H. Schrift; vermits hij, om aan zijne averegtfche ftelling van de noodeloosheid der goede werken een' fchijn van waarheid te geven, tusfchen den brief van den H. PAULUS aan de *Romeinen* en dien van den H. JACOBUS eene tegenftrijdigheid wil ontdekken, welke er even min in te vinden is, als zij in de volgende ftelling is opgefloten: „ De mensch, als ongeloovig aan „ JEZUS CHRISTUS, als onbekeerde Jood „ befchouwd, wordt door de wet der „ Mozaïfche plegtigheden en werken niet „ geregtvaardigd; en de mensch, als ge- „ loovige Christen befchouwd, wordt door „ de *wet des geloofs* in CHRISTUS geregt- „ vaardigd." Wanneer dan PAULUS, *Rom.* III, verklaart: *wij houden er voor, dat de mensch geregtvaardigd wordt door het*

(*v*) *Lib. Colloq. Cap.* I. *f.* 28, 30, 31.

het geloof, *zonder de werken der wet*, bedoelt de Apostel ten duidelijkste, dat de wet van MOZES op zich zelve, zonder de genade des Verlossers, den mensch nooit tot de regtvaardigheid heeft kunnen brengen; maar dat hij door de *wet des geloofs* (in CHRISTUS) de regtvaardiging en de eeuwige zaligheid zoeken moet: zoo dat PAULUS' de noodzakelijkheid der goede werken, die met het geloof in CHRISTUS en door de genade van CHRISTUS moeten gedaan worden, in geenen deele uitsluit; vermits hij de *wet des geloofs* voor een kort begrip neemt van al hetgene, wat de mensch omhelzen, gelooven en doen moet, om geregtvaardigd te worden en het eeuwige leven te hebben; welk geloof, volgens denzelfden Apostel, *Gal.* V: 6, *door de liefde* moet werken: hetwelk juist dan plaats heeft, wanneer de geloovige Christen onderhoudt, hetgene, dat de Zaligmaker bevolen heeft: *want*, *die mijne geboden heeft en onderhoudt*, zegt JEZUS, JOANN. XIV: 21, *die is het*, *die mij bemint.* Terwijl PAULUS de noodzakelijkheid der goede werken allerwegen in zijne brieven inscherpt: want *kwelling en benaauwdheid voor elken mensch*, *die kwaad doet;* integendeel *heerlijkheid*, *eer en vrede eenen iegelijk*, *die goed werkt*, *Rom.* II: 9. Het is derhalve onbegrijpelijk, hoe LUTHER de vermetelheid heeft kunnen hebben, om tusschen PAULUS en JACOBUS eene tegenstrijdigheid te verdich-

dichten, vermits de *laatste* door te verklaren, Hoofdd. II: 24, *gij ziet dat de mensch geregtvaardigd wordt door de werken en niet door het geloof* ALLEEN, van werken spreekt, die door de *wet des geloofs*, namelijk door die van CHRISTUS, worden voorgeschreven; terwijl de *eerste* door de uitdrukking, *dat de mensch door het geloof, zonder de werken der wet, geregtvaardigd wordt*, baarblijkelijk bedoelt de werken der plegtigheden en instellingen, aan het Joodsche volk door de wet van MOZES voorgeschreven, welke slechts diende, om de genadewet des Zaligmakers voor te beduiden, en de Israëlieten tot dezelve te bereiden en op te leiden. Doch LUTHER verraadt hier weder zijne Evangelische krijgslist, door den brief van den H. JACOBUS te verlagen; vermits hij, door denzelven in zijne volle waarde te laten, voor zijne gemakkelijke en geliefkoosde stelling, namelijk dat de mensch door het geloof ALLEEN wordt geregtvaardigd, geen schijntje konde vinden, omdat JACOBUS uitdrukkelijk verzekert, dat het geloof, ontbloot van de goede werken, *een dood geloof is*.

Behalve dit, heeft hij den brief van PAULUS aan de *Hebreën*, dien van den H. JUDAS, alsmede de Openbaring van JOANNES, van welke hij heeft gezegd, „ dat hij dezelve noch voor een profe-„ tisch, noch apostolisch boek hield, en „ volstrekt niet zien kon, dat hetzelve

„ door

„ door den H. Geest ware opgesteld," van de lijst der Goddelijke boeken geschrapt. ' Hij heeft daarenboven nog durven wagen om teksten te vervalschen, ook in die deelen der H. Schrift, welke hij zelf voor *regelmatig* hield: zoo heeft hij de plaats van PAULUS, 1. *Cor.* IX: 5, waar de Apostel vraagt: *hebben wij niet de magt, om eene vrouw, zijnde eene zuster,* (met ons) *om te leiden, gelijk de andere Apostelen?* aldus vertaald: *hebben wij ook geene magt, om eene zuster,* TEN WIJVE, *mede alom te leiden, gelijk de andere Apostelen?* Hoe duidelijk heeft hier LUTHER, ten koste der H. Schrift, zijnen lust om te trouwen verraden?

PAULUS heeft, *Rom.* III: 28, verklaard: *de mensch wordt door het geloof geregtvaardigd;* LUTHER, om zijn gevoelen van de noodeloosheid der goede werken door te drijven, heeft in den tekst het woord *alleen* gelascht, zoo dat hij, volgens hem, dezen zin heeft gekregen: *de mensch wordt door het geloof* ALLEEN *geregtvaardigd.*

Dan, laat ons dit verhaal van LUTHERS slechte behandeling en vervalsching der H. Schrift, met eene getuigenis, welke de Heer MUNTING zoo opregtelijk als waarachtig daarvan gegeven heeft, besluiten.

„ Het blijkt echter," zegt die Schrijver, „ dat zijne (LUTHERS) leerstellige be-„ grippen, ook invloed hadden op zijn „ ge-

„ gevoelen omtrent de echtheid van het
„ een of ander Bijbelboek. Als hij in
„ eenige Schriften van het N. T. uitdruk-
„ kingen vond, die hij niet vereenigen
„ konde met grondstellingen, welke hij in
„ andere des te duidelijker meende aan te
„ treffen, en waaraan hij voor zich zelven
„ zijne toestemming had gegeven, *dan*
„ *besloot hij, dat deze Schriften niet*
„ *van Goddelijk gezag waren* (*w*)."
Dezelfde Heer heeft ons, bladz. 128, 129, eene merkwaardige getuigenis van ZWINGLIUS medegedeeld, uit welke blijkt, hoe onregtzinnig LUTHER met de H. Schrift heeft gehandeld. Dezelve luidt, onder anderen, aldus: „ Wij willen geenszins met
„ LUTHER handelen, gelijk hij met ons:
„ maar hem thans vrijwillig, in de tegen-
„ woordigheid van God, alle *spotwoor-*
„ *den*, *leugens*, *verwenschingen* en *ver-*
„ *banningen* vergeven, en hem met gee-
„ ne lasteringen, schelden, of smaden be-
„ lasten: hij zal dit vrij vooruit hebben.
„ Hoewel hij ons niet alleen niet voor
„ Christenen, maar ook voor geene men-
„ schen houdt. Intusschen, indien wij
„ somtijds, door den nood gedrongen,
„ zeggen, dat LUTHER ons geweld en on-
„ regt doet, sommige valsche en onware
„ dingen voorbrengt, *zich zelven tegen-*
„ *spreekt*, de Schrift VERKRACHT EN BE-
„ DERFT, zoo denk ik niet dat er iemand
„ zijn

(*w*) *Bijzond.* bl. 172.

„ zijn zal, die dit voor fchelden en laste-
„ ren zal houden, daar wij niets dergelijks
„ zullen zeggen, of wij *zullen het duch-*
„ *tig bewijzen* (*x*)." Eene duidelijke bekentenis, dat LUTHER met dit Goddelijke Boek naar zijne *eigendunkelijke* begrippen heeft omgefprongen.

Dit alles overwegende, kan ik mij niet dan ten hoogfte verwonderen, omdat men de werkzaamheden, welke die man omtrent den Bijbel heeft aangewend, zoo hemelhoog geroemd heeft. Het is toch voorwaar met blokken, vertalen en verfpreiden van den Bijbel niet gedaan; de onmisbare vereischte, dat zulks zuiver en onvervalscht gefchiede, moet er toch niet aan ontbreken. Alhoewel dat de kinderen dezer wereld, van welke het *Evangelie*, LUK. XVI: 8, gewaagt, ook fluwer en werkzamer in hunne bedrijven zijn, dan de kinderen des lichts in hunnen handel; mogen toch de flechte bedrijven derzelver daarom niet goedgekeurd worden, even min mogen de daden van LUTHER geroemd worden, die op eene *heiligfchennige wijze* zich van zijne handen en talenten heeft bediend, om een Boek te verminken en te vervalfchen, voor hetwelk de Christenen, van den beginne af aan, zulke uitmuntende blijken van hoogachting altoos aan den dag hebben gelegd.

Is hij fchuldig aan de *misdaad van ge-*

(*x*) ZWINGLII *Oper. Tom.* II. *p.* 417. a.

gekwetste majesteit, die de zegels en brieven van eenen Koning dezer aarde vervalscht? Aan welke misdaad heeft zich LUTHER dan niet schuldig gemaakt, die zulks gedaan heeft met de heiligste brieven des Allerhoogsten??

En wel des te meer, omdat hij, gelijk zijne lofredenaars daarop geroemd hebben, zijne Zendelingen, geschriften en vertaalde Bijbelboeken in alle Rijken, *Duitschland*, *Spanje*, *Italie*, *Frankrijk*, *Hongarye* en elders heeft verzonden, om de volken van de aloude Kerk tot zijne dwalingen over te halen, door hun zijne valsche waren in de hand te stoppen. Wat was er toch goeds van een' man te verwachten, die, zoo als wij gezien hebben, een slaaf van toomelooze hartstogten, een leeraar van misselijke stellingen zijnde, nog daarenboven zoo gewetenloos met Gods Heilige Schrift hadde gehandeld?

5. Het Concilie van *Trente* geregtvaardigd wegens deszelfs verbod, om den Bijbel in de moedertaal te lezen.

Hoe voorzigtig heeft zich derhalve onze Kerk gedragen, door dat zij, in de Kerkvergadering van *Trente*, een verbod aan de geloovigen heeft gegeven, om zonder toelating hunner Herders, den Bijbel in de *moedertaal* te lezen? Waaromtrent zij tegen alle herhaalde verwijtingen genoeg is geregtvaardigd door de ongetrouwe behandeling, welke zich LUTHER omtrent den Bijbel heeft veroorloofd.

Ver vandaar, om den Bijbel daardoor in de rij der verbodene boeken te plaatsen, heeft zij door deze verordening voorzien wil-

willen tegen het gevaar, hetwelk in die dagen vooral bestond, dat den kinderen der Kerk geene vervalschte en verminkte Bijbels, die toen allerwegen uitgevent werden, ter hand wierden gesteld, en zij beveiligd mogten blijven, om niet door den oproerkreet van *Evangelische vrijheid*, waarmede men, van den hutbewoner tot den Koning op den troon, de wereld paaide, om zelf het geloof uit den Bijbel op te maken, (schoon LUTHER wel degelijk daardoor zijn geloof verstond), misleid te worden.

Zij heeft immers in die gevaarvolle dagen, zonder belemmering, de lezing des Bijbels in de doode talen toegelaten, zelfs ook in de moedertaal; mits de geloovigen zich bij hunne Herders vervoegden, die, oordeelende, dat hun de lezing niet tot nadeel, maar tot bevestiging in geloof en Godsvrucht verstrekte, hun daaromtrent vergunning konden bezorgen.

Overigens, daar nu die gevaarlijke wolken, welke toen de menschen boven het hoofd dreven, grootendeels verdwenen zijn, kunnen de Protestanten allerwegen ontwaar worden, dat de Roomsch-Katholijken zonder hindernis zich met het lezen des Bijbels, ook in hunne moedertaal, oefenen, ten ware er neuswijzen onder mogten zijn, die hunne eigene denkbeelden en afzonderlijke begrippen omtrent den zin des Bijbels tegen of boven de verklaring der Kerk, welke te hooren ons de Heiland,

MATTH.

MATTH. XVIII, zoo nadrukkelijk bevolen heeft, zouden willen ſtellen.

Want gelijk de beste en gezondſte ſpijzen dengenen, die eene zwakke maag hebben, doodelijk kunnen worden, zoo kunnen er ook *ongeleerde* en *onvaste* menſchen gevonden worden, die de H. Schrift kwalijk verſtaan en verdraaijen, aan welke zij dus ten verderve verſtrekt, 2 PET. III: 16: „ *Niet*," zegt de groote Kerkleeraar BASILIUS, „ *omdat die Schriften* „ *op zich zelve ſchadelijk zijn*, *maar* „ *omdat de geest dergenen*, *die benadeeld worden*, *zwak is* (*y*)."

6. De Schrijver der Bijdragen heeft dus LUTHER ten onregte als den herſteller van den waren zin van het Evangelie, en een' man naar Gods hart, geprezen.

Nadat wij nu ten overvloede gezien hebben, hoe ongetrouwelijk en onverantwoordelijk LUTHER met den Bijbel heeft gehandeld, kan het ons niet, dan ten hoogſte, bevreemden, dat de Schrijver der *Bijdragen*, die toch eene aanleiding en rigtſnoer voor jonge Predikanten heeft willen geven, in zijn *derde Nommer*, bladz. 101, omtrent LUTHER aldus heeft geſproken: „ dat God, de Vader des „ lichts, hem (LUTHER) als eenen man „ naar Gods hart, en met hem mannen „ zoude verwekt hebben, om, onder ge„ leide van Gods Geest, des Evangelies „ waren zin te herſtellen." Heet dit niet God zelven onteeren? vermits men beweert, dat LUTHER, wiens Schriften woede en dolzinnigheid ademen, wiens ſtellingen

(*y*) *Epist. ad Chilonem Discip.*

gen de Godheid lasteren, wiens behandeling der H. Schrift eene gewetenlooze roekeloosheid verraadt, een man naar Gods hart zou zijn geweest, en, onder geleide van Gods Geest, den waarachtigen evangelischen zin zou hersteld hebben. —

Groote God! wat waagt men niet al aan de wereld te vertellen? Wat veroorlooft men zich niet, om onder den dekmantel van uwen aanbiddelijken naam, den kundigen zoowel als den onkundigen, voor te preken?

Het nadeel evenwel, dat voor den kundigen daaruit ontstaat, is wel het minste, deze weten het beter: maar dat de menigte, zelfs ook sommige Leeraars, die weinig in de Kerkelijke Geschiedenis bedreven zijn, zoo worden geblinddoekt; dit is iets, dat mij zoodanig verbaast, dat ik niet weet, hoe ik zulks noemen zal. — Heer! indien de Apostelen zulke mannen waren geweest, gelijk LUTHER uit zijne eigene Schriften en uit die zijner tijdgenooten bekend is, ik zou mij geene geringe verantwoordelijkheid hebben op den hals gehaald, indien ik dwaas en vermetel genoeg ware geweest, om aan zulke mannen te gelooven, of, wat nog een trap erger is, om, hun niet geloovende, dezelve anderen als mannen naar *uw hart* aan te prijzen.

7. Onverklaarbare grootspraak van LUTHER, omtrent zijne behandeling der H. Schrift.

Doch, laat ons het stuk omtrent de H. Schrift, met eene onverklaarbare grootspraak van LUTHER zelven besluiten.

Dus spreekt de man: „ *und weil der* „ *heiden kirche gestanden hat, so hat* „ *man die Bibel noch nie also gehabt,* „ *dasz man sie so fertig, und verständ-* „ *lich, sicher, ohne anstosz hette lesen* „ *können, als* WIR *sie hier zu* Witten- „ berg *ingerichtet, und in die Duitsche* „ *Sprache (God lob!) gebracht haben.*" „ Terwijl de kerk der (bekeerde) Heide- „ nen bestaan heeft, heeft men den Bijbel „ nog nooit zoo gehad, dat men hem „ zoo vaardig, verstaanbaar, zeker en zon- „ der aanstoot hebbe lezen kunnen, dan „ wij hem hier te *Wittenberg* ingerigt en „ in de Duitsche spraak (God zij dank!) „ gebragt hebben (z)." Ik zou vreezen, den denkenden Lezer te vervelen, als ik over de *laatdunkende magtspreuk* van zoodanigen behandelaar der H. Schrift nog een woord meer zou willen zeggen, dan dat die man zich niet ontzien heeft, om daardoor de behandeling des Bijbels in de tijden der Apostelen, in alle eeuwen van het Christendom, beneden zijne verkeerde en eigendunkelijke behandeling te stellen. En die man, een man naar Gods hart???

8. LUTHER is zelfs niet eens een man geweest naar het hart en den smaak der wereld, welke hem zoo hoog verheven heeft.

Neen, LUTHER was zelfs niet eens een man naar het hart en den smaak onzer hedendaagsche verlichte wereld; en evenwel heeft zij hem ten Hemel verheven! De wereld preekt vrijheid van geweten en Godsdienst, zonder te bedenken, of niet

(z) *Lib. Colloq. Cap.* II. *f.* 33. b.

niet daardoor de onvervreemdbare regten der Godheid worden aangetast; LUTHER veroordeelde allen, die niet dachten en geloofden, zoo als hij.

De wereld verheft de *rede* en den *vrijen wil* van den mensch zoo onmatig, dat zij *gene* alleen bevoegd verklaart om over de goddelijke voorschriften en geloofsgeheimen uitspraak te doen, en *dezen* sterk genoeg acht, om, ook zonder de genade eenes Godmenschen, tot een deugdzaam leven te besluiten en aan te leiden. LUTHER, daarentegen, vergunde in het stuk van geloof aan de *Rede* niets, en verklaarde, den *vrijen wil* in den mensch zoodanig verguisd te zijn, dat de mensch, als een noodlottig blok, zich enkel *lijdelijk* daarbij gedroeg. De verlichte wereld bekommert zich om geene bepaalde geloofsstukken; maar roept aan den mensch slechts deze les toe: *leef als een eerlijk man, en gij zijt genoeg gewaarborgd;* niet bedenkende, welken gewigtigen invloed het leerstellige op de zedelijkheid der menschen heeft. LUTHER hield zich door een tegenovergesteld uiterste *alleen* aan het geloof, en dreef het zonderlinge gevoelen, dat de goede werken tot de regtvaardigheid onnoodig waren. De wereld eerbiedigt, zou men zeggen, nog den Bijbel; doch verlaagt hem tevens zoodanig, dat zij hem onderwerpt aan de eigendunkelijke uitlegging aller, en eenes iegelijken in het bijzonder. LUTHER, daaren-

tegen, riep de uitlegging van *zijn afzonderlijk brein*, als de eenige ware uit, en hij havende degenen, die den Bijbel anders, dan hij, verklaarden, op eene ontzettende wijze. Onze opgeklaarde denkers betwijfelen, of verwerpen wel zelfs het bestaan der booze geesten, en niet lettende op de getuigenisfen der H. Schrift, die ons daarvan zoo baarblijkelijk overtuigen, bespotten zij de Roomsch-Katholijke kerk, alsof zij de menschen met ijdele schrikbeelden verontrustte, doordien zij, naar de vermaning van den H. PETRUS, dezelve waarschuwt, om tegen de listige aanslagen dezer booze geesten op hunne hoede te zijn.

Evenwel heeft de *uitgebazuinde Godsgezant* LUTHER zijne gesprekken en schriften met zoo vele duivels vervuld, dat men welligt zou mogen twijfelen, of er wel meerdere bestaan, dan hij genoemd heeft.

9. Hij was zeer ligtgeloovig omtrent de werkingen van de booze geesten.

En dit niet alleen: hij heeft de dweepachtigste gevoelens omtrent de werkingen van de booze geesten gekoesterd, welke ik zoodanig nooit bij eenen Leeraar gelezen heb.

Men kan zich naauwelijks van lagchen onthouden, als men het *negende Hoofddeel* zijner *Colloquien* of *tafelgesprekken* leest, hetwelk zes en twintig volle bladen in *folio* beslaat en van den duivel en zijne werken handelt, waarin sprookjes van duivelsverschijningen, spokerijen en tooverkunstjes in eenen ernstigen zin als histori-

sche

ſche waarheden van den Hervormer worden verhaald en bevestigd, welke de ligtgeloovigſte oude vrouwtjes niet fraaijer vertellen kunnen. Alle zware krankheden en kwalen, die in de menſchen ontſtaan, worden, volgens LUTHER, door den duivel bewerkt (*a*).

En om dit zijn gevoelen goed te maken, haalt hij den H. PETRUS, *Hand.* X, aan, waar de Apostel meldt, dat JEZUS, *rondgaande, overal welgedaan en genezen had allen, die door den duivel gekweld waren;* waaruit hij beſluit, dat ook de lammen, ſtommen, blinden en dooven, welke JEZUS genezen heeft, ook daartoe moeten gerekend worden. „ Want ik „ denk," zegt LUTHER, „ dat alle zware „ ongemakken, (*ſeuche*) kwellingen en „ plagen des duivels zijn."

Wat de oorzaak van zijne ziekten en zwijmeling in het hoofd was, heeft hij zelf vermeld, door te verklaren: „ ik ge„ loof niet dat mijne krankheden altoos „ natuurlijk zijn, maar dat *jonker Satan* „ zijnen moedwil aan mij oefent door „ tooverij, maar God redt zijne uitverko„ renen van zulk kwaad (*b*)." Hij verklaart zich een' vijand der *vliegen* te zijn, omdat zij, volgens hem, den duivel en de ketters verbeelden (*c*).

Hij

(*a*) *Cap. cit. f.* 97. b.
(*b*) *Lib. et Cap. cit. f.* 104.
(*c*) *Ibid.* 118.

Hij verhaalt het eene historietje na het andere, dat de duivel zich dikwerf als een' dienstbaren geest heeft bewezen, door in de keuken, in den kelder en op de reis, als wegwijzer, te dienen; dat hij zich op de jagt ook tusſchen de hazen mengt, en door zijne toovenaars den menſchen melk en boter bederft: en vraagt men, hoe het kome, dat de menſchen ſomwijlen in den ſlaap opſtaan, en op gevaarlijke hoogten klimmen? LUTHER heeft dit opgelost, door ons te verzekeren, dat ook dit alles door den duivel wordt bewerkt. Hetgeen, wat hij van de zoogenaamde *kielkroppen*, welke hij voor duivels kinderen houdt, vertelt en betoogt, verbieden mij de gezonde rede, en het eerbare menſchengevoel, om er een woord meer van te zeggen. Hij maakt meermalen gewag van *poltergeesten*, die de menſchen des nachts verontrusten, en bekent, dat hij door dezelve op zijn *Pathmos* (*Wartburg*) verontrust en geplaagd is geworden.

Ja! de *Satan* heeft LUTHER meermalen van angst en benaauwdheid doen zweeten en beven. Dit getuigt hij zelf, beſchrijvende zijn hartkloppen, hetwelk hij gevoeld had in het midden van den nacht over de ſchielijke en openlijke verſchijning des duivels, welke zich alleen met hem in eenen twist had ingelaten over het afſchaffen der Misſe; door wiens aangevoerde redenen *hij bekent gedrongen te zijn*,

om

om dezelve te achterlaten. Nadat hij van zijne verschrikkelijke ontsteltenis, van de krachtige drangredenen en sterke stemme des duivels, alsmede van zijne geweldige manier van twisten, waarin de voorstellen en antwoorden gelijktijdig uitstaken, had gesproken, heeft hij er nog bijgevoegd:

„ Toen ondervond ik, hoe het zoo „ menigwerf gebeurt, dat men tegen den „ morgen plotseling sterft; dewijl de dui„ vel in staat is, om de menschen te doo„ den en te worgen; en bovendien met „ zijne twistingen dezelve zoodanig kan „ beangstigen, dat men er van sterven „ kunne, zoo als ik meermalen ondervon„ den heb (*d*)."

Welke bekentenis! dat de hooggeroemde Hervormer in zijn disput, met den vorst der duisternis, aan hem heeft moeten onderdoen; en door deszelfs redenen is genoodzaakt geworden, tot de afschaffing der Misse te besluiten? Wie zal ons borg wezen, dat die zelfde geest niet ook LUTHER bewogen hebbe, om meer andere Godsdienstige zaken te veranderen of af te schaffen? Vermits hij zelf heeft gezegd, dat hij zijne benaauwde twistingen meermalen ondervonden heeft.

Deze twist moge nu wezenlijk, of de vrucht eener bovenmate gespannen verbeeldings-

(*d*) *Oper. Luth. de abrog. miss. priv. Tom.* VII. *f.* 226. *Wittenb.*

dingskracht geweest zijn; in beide gevallen is toch zijne belijdenis een doorslaand bewijs, dat de H. Geest verre van dien man is verwijderd geweest.

Het is derhalve onbegrijpelijk, dat men LUTHER als een werktuig in Gods hand heeft gepreekt, om het menschdom verlichting aan te brengen. Dank zij echter der Goddelijke Voorzienigheid, dat zijne werken nog aanwezig zijn, uit welke zijne verdedigers ontegensprekelijk kunnen wederlegd worden, en uit wier inhoud, zoo zij der waarheid hulde willen doen, zij zich zelve moeten overtuigen, dat zij of LUTHER niet gekend, of hem opzettelijk verkeerd hebben voorgedragen.

Zelfs de vertaler van MOSHEIM, die het anders met LUTHER nog wel hoog op heeft, en welken toch, zou men zeggen, de Lofredenaars omtrent hem wel zullen geraadpleegd hebben, deelt ons staaltjes van hem mede, waardoor LUTHER, als *Leeraar*, in geen gunstig daglicht wordt gesteld.

Onder anderen verklaart hij in het *zesde deel*, bladz. 95, 96. „ LUTHER was „ niet zoo zedig, als de Heer MOSHEIM „ hem hier afmaalt; hij gaf voor zijne „ leer, rakende de dadelijke Tegenwoor„ digheid, hoe ongerijmd en tegenstrijdig „ dezelve ook zij, te verklaren; en ge„ bruikte over dit onderwerp eene menig„ te zin- en zoutelooze wartaal; gelijk in „ een gloeijend ijzer, zeide hij, twee on-

„ der-

„ derſcheidene zelfſtandigheden, te weten
„ ijzer en vuur, zijn vereenigd, dus is
„ het ligchaam van CHRISTUS vereenigd
„ met het brood in het Avondmaal. Ik
„ maak van deze ellendige vergelijking ge-
„ wag, om aan te toonen, tot welke on-
„ gerijmdheden de *hoogzwevende ver-*
„ *waandheid* om leerſtellingen te bepa-
„ len, mannen van een doorkneed ver-
„ ſtand en waar vernuft dikmaals kan ver-
„ voeren."

Maar, wie zal zich hier niet verwonderen over de handtastelijke tegenſtrijdigheid, dat van eenen kant zijne bepaling van leerſtellingen eene *hoogzwevende verwaandheid* wordt genoemd, en daarentegen openlijk van de kanſels van hem is beweerd, dat hij de waarachtige leerſtellingen en het ware Evangeliſche licht weder op den kandelaar zou hebben geplaatst?

10. MELANCH[illegible] zocht aller[illegible] behagen, e[illegible] was bijgel[illegible] vig omtrent[illegible] ſterrewigch[illegible] rij.

Wat aangaat zijn doorkneed verſtand, en waar vernuft, kan ik waarlijk in LUTHER niet vinden; naar mijn oordeel heeft hem MELANCHTON daarin ver overtroffen: dit zij evenwel, zoo het wil; dezelfde MELANCHTON was, dit niettegenſtaande, een zoo ongeſtadig mensch, dat hij, zoo als hier boven uit MOSHEIM is aangehaald, den eigenzinnigen en alles doordrijvenden LUTHER uiterlijk bijna in alles toeſtemde, ondanks hem zijn gemoed anders zeide, hetwelk des te duidelijker bleek, omdat hij, na den dood van zijnen onverbiddelij-

ken Meester, andere leerstellingen verdedigde, dan hij bij deszelfs leven gedaan had.

Behalve dit was MELANCHTON zeer bijgeloovig omtrent de sterrewigchelarij: „ Was zijne kloekmoedigheid eenpariger „ en bestendiger geweest," getuigt MOSHEIM van hem (*e*), „ had hij minder ge„zocht *alle strijdige belangen te ver-* „ *eenigen* en ALLEN *te behagen*, en meer „ gezegepraald over de *bijgeloovigheden*, „ in zijne kindschheid reeds ingedronken, „ hij verdiende aangemerkt te worden, als „ een der grootsten onder de kinderen der „ menschen." Wat zijn deze uitdrukkingen anders, dan vurige wenschen? wier voorwerpen bij MELANCHTON niet bestaan hebben, en bij gebrek van welke hij in het belangrijke stuk van Godsdienst niet, dan een huichelaar geweest is, die *allen zocht te behagen*.

De vertaler van MOSHEIM heeft ons omtrent de bijgeloovigheid van MELANCHTON, op dezelfde bladzijde, nader onderrigt: „ hierdoor," voegt hij er bij, „ verstaat „ de Heer MOSHEIM ongetwijfeld de ligt„geloovigheid, welke deze groote man „ liet blijken ten aanzien van voorteekens „ en droomen; en zijne voormalige, schoon „ niet zeer sterke gehechtheid aan de ge„waande wetenschap van starrewigchelarij." Doch, hoe sterk die man aan deze bijge-

(*e*) VI Deel, bladz. 73.

geloovige wigchelarij, waarvan LUTHER heeft verklaard, „ dat de sterren geloo„ ven, daarop vertrouwen, en daarvoor „ vreezen, afgoderij is tegen het eerste „ gebod (*f*)," gehecht is geweest; getuigt dezelfde LUTHER (*g*): „ PHILIPPUS „ (MELANCHTON) bleef bij zijne meening „ en verdedigde de *Astrologie* — dikwijls „ heeft hij zich veel moeite gegeven, om „ mij te bewegen, dat ik zijne meening „ mogte billijken, en het met hem hou„ den, maar hij heeft het nooit zoo ver „ brengen kunnen."

Wij hebben tot hiertoe het Hoofd der Hervorming, als ook eenigzins zijnen leerling MELANCHTON, uit Schriften, die hunnen lofpredikers niet verdacht kunnen zijn, geheel anders leeren kennen, dan zij door deze onder een' zwier van woorden, zonder bewijzen, zonder aanhaling der bronnen (zelfs niet in hunne gedrukte preken) aan het *publiek* zijn voorgedragen.

Schoon wij billijk hadden mogen verwachten, dat mannen, die zich altoos bij uitsluiting op de H. Schrift beroepen, LUTHERS bevoegdheid om te hervormen, alsmede de waarachtigheid zijner leer uit de H. Schrift zouden hebben pogen te bewijzen; in plaats van de leer der aloude kerk zoo maar *praatswijze* met de eertitels van bijgeloof, domheid, enz. te be-

(*f*) *Lib. Coll. Cap.* XXXVII. *f.* 466. b.
(*g*) *Ibid. fol.* 466, 467.

bestempelen, en de persoonlijke misbruiken van sommigen harer leden, welke wij in allen deele geenszins ontkennen, op rekening dier kerk zelve te stellen, en dezelve nog hooger op te vijzelen, dan ons de getrouwe geschiedenis heeft nagelaten.

Doch, hoe zouden zij ook LUTHER als een' bevoegden Hervormer hebben kunnen bewijzen, vermits de man zelf, ten betooge der wettigheid van zijne zoogenaamde Hervorming niets, dan magtspreuken en verschrikkelijke uitvaringen, die, zoo als de Heer FLOH heeft aangemerkt, zwakke gemoederen verbaasden, en bedaarde geesten verschrikten, heeft weten voor te brengen, en zich zelven met die wapenen heeft bevochten, met welke hij anderen meende te bestrijden.

II. LUTHER reekt, zijn eigen vonnis.

Van MUNCER vraagde hij mirakelen; en hij was niet in staat, om, ook slechts *een eenig* te doen. Van CARLOSTADIUS en zijne aanhangers eischte hij bewijs van zending, terwijl hij zelf onmagtig was, om het minste bewijs voor zijne zending aan te voeren. Het is zeer koddig, te hooren, wat LUTHER, bedoelende CARLOSTADIUS en zijne volgelingen, daarvan openlijk op den preekstoel gezegd heeft:

„ Ik kan hen ligtelijk tegen den Paus „ verdedigen; maar ik vind niet, hoe ik „ hen tegen den Duivel zal vrijpleiten: „ wanneer die booze geest hen in het uur „ des doods deze plaatsen der Schrift zal „ te gemoet voeren, *elke plant, welke*

„ *mijn*

„ *mijn Vader niet geplant heeft*, *zal* „ *uitgeroeid worden*, en nog, *zij lie-* „ *pen*, *en ik zond hen niet*; wat zullen „ zij dan antwoorden? Zij zullen ter helle „ nedergeworpen worden (*h*)." Juist, alsof hij betere bewijzen eener wettige zending en volmagt, dan zijne tegenstrevers, hadde gegeven; juist alsof hij onbedriegelijke geloofsbrieven hadde vertoond, dat hij niet geloopen hadde, zonder gezonden te zijn?? Er is toch wel geen betoog noodig, om te bewijzen, dat LUTHER hier zijn eigen vonnis heeft gesproken.

(*h*) *Serm. quid Christiano præstandum*, *Tom.* VII. *f.* 273. *Wittenb.*

DER-

DERDE AFDEELING.

N°. 1.
De Eeuwredenaars, en namelijk de Heer FLOH, hebben de uitbreiding van LUTHERS Hervorming als een blijk van Goddelijke goedkeuring opgegeven.

Intusschen hebben ons de Heeren Eeuwredenaars met een' blijk van goddelijke goedkeuring voor de leer en Hervorming van LUTHER bekend gemaakt: en dit blijk is, volgens hen, de verbazende uitbreiding derzelver.

De Heer FLOH heeft zich daarover in dier voege uitgedrukt: „ Deze geschiedenis (der Kerkhervorming) levert tevens „ een tastbaar bewijs op, dat die zelfde „ hand, welke eenmaal den Godsdienst „ van JEZUS CHRISTUS vestigde, ook de „ beschermer wilde zijn van de hervorming zijner Kerk; verheffende dezelve „ van de zwakste beginselen tot eenen verbazenden graad van kracht en grootheid (*i*)."

Doch, hier heeft Zijn-Eerwaarde de gewrochten van *die zelfde Hand*, welke eenmaal den Godsdienst van JEZUS vestigde, niet wel berekend, omdat die *almogende Hand* niet slechts den Christelijken Godsdienst door zijne verbazende uitbreiding

(*i*) Bladz. 20.

ding en grootheid heeft aannemelijk en geloofelijk gemaakt: maar wel degelijk, van de kleinste beginselen af aan, de goddelijkheid deszelven door de verbazendste wonderen, welke *zij* door hare zendelingen, de Apostelen, liet doen, zoodanig bevestigd, dat de redelijk denkende Jood en Heiden er volstrekt niets konden tegen hebben. Was het ook met de leer en Hervorming van LUTHER, om van zijn karakter, hetwelk hoegenaamd niets Apostolisch aan zich had, hier niet te gewagen, aldus gesteld? Is hij, gelijk de Apostelen, de menschen ook voorgekomen, om door wonderen *zijne* leer hun aannemelijk en geloofwaardig te maken? O, hoe naakt en ellendig vertoont zich hier de zoogenaamde Hervorming! Hoe hemel-ver is de vestiging van den Christelijken Godsdienst, door de Apostelen van de vestiging van dien door LUTHER onderscheiden?!

En waarom toch mag de Heer FLOH de Hervorming van LUTHER zoo hoog hebben verheven? Vermits hij ons, bladz. 28, heeft verhaald, „ dat vóór de opkomst „ van LUTHER, hier in Nederland de Kerk „ in de Kerk *aanmerkelijk* hervormd „ was, waartoe een GERARD DE GROOT, „ een THOMAS A KEMPIS, een HELMIDIUS „ de *Arnore*, een YSBRAND van *Rotter-* „ *dam* en anderen, het hunne hadden „ toegebragt."

2. Dat evenwel die goedkeuring geene plaats heeft kunnen hebben, heeft ons de Heer FLOH zelf geleerd.

Is de Hervorming der Kerk in de Kerk eene waarachtige Hervorming? had deze

vóór

vóór de opkomst van LUTHER in eenen *aanmerkelijken graad* plaats? hebben de hier opgenoemde mannen het hunne daartoe ijverig toegebragt? dan volgt middagklaar, dat de Hervorming van LUTHER geene Hervorming, maar eene misvorming; geene herstelling, maar eene omverwerping en verstoring is geweest: omdat eene Hervorming der Kerk in de Kerk, de Kerk de Kerk laat, en de misbruiken, die er zijn ingeslopen, onder instandhouding der grondslagen en inrigting van de Kerk, *kerkelijk* verbetert; gelijk eene ware Hervorming in een Koningrijk de staatsregeling en inrigting deszelven in stand houdt, en de ingekropene misbruiken *constitutioneel* zoekt te verbeteren. Heeft LUTHER ook aldus hervormd? Neen, immers hij heeft tegen de Kerk eene openbare scheuring berokkend; hij heeft haar in hare wezenlijke deelen aangetast; hij heeft, waar hij kon, de *Hierarchie* derzelver omver geworpen; hij heeft hare leer aangerand, en allerwegen de menschen opgeruid om oproerig en afvallig tegen en van de Kerk te worden. Hij kan dus evenmin een Hervormer genoemd worden, dan een Rustverstoorder, die, onder den titel van de misbruiken van een Rijk te willen hervormen, het Rijk verscheurt, de vastgestelde wetten en inrigting verbreekt, en de onderdanen tegen de wettige Regering opstookt.

De Heer FLOH moet, volgens *zijne*

eigène bekentenis, LUTHER zoodanig beschouwen, vermits hij eene Hervorming der Kerk in de Kerk, met welke evenwel die van LUTHER lijnregt ſtrijdig was, hier in *Nederland* eenen geruimen tijd voor LUTHER heeft opgegeven, en die mannen geprezen, die daaraan gearbeid hadden.

En had Zijn-Eerwaarde zich maar de moeite gegeven, om de getrouwe geſchiedenis der Kerk te raadplegen; hij zou lang voor den leeftijd van gemelde mannen, ja in alle eeuwen, tot de eeuw der Apostelen toe, Hervormers ontdekt hebben, die ijverig hunne pogingen hebben aangewend, om de misbruiken, die der Kerke waren ingeſlopen, te verbeteren. De Heiland heeft het, MATTH. XIII: 25, met uitdrukkelijke woorden bevestigd: dat, terwijl de menſchen ſlapen, de vijand zijne kans waarneemt, om op den akker der Kerk onkruid tusſchen de goede tarwe te zaaijen. Gelijk dan alle eeuwen, de eene minder, de andere meer, misbruiken in de Kerk hebben opgeleverd, levert ons ook elk tijdvak uitmuntende mannen op, welke over die misbruiken geklaagd en nadrukkelijk er tegen geijverd hebben. Ja, niet alleen enkele mannen, maar onnoemelijke Kerkvergaderingen, van tijd tot tijd in alle gewesten der Kerk gehouden, hebben middelen beraamd, om den ſtroom der misbruiken te ſtuiten: doch nooit zijn zij op den inval gekomen, om, zoo als LUTHER heeft trachten te doen, het ge-

en GERARD DE GROOT, dan zij in hunne dagen geloofden; anders, dan zij thans in de negentiende eeuw gelooft. De Heer FLOH kan zich omtrent THOMAS A KEMPIS en GERARD DE GROOT, welke hij, onder anderen, ook onder de Hervormers der Kerk heeft gerangschikt, volledig overtuigen, dat zij *juist* die leer en dat geloof beleden, welke de Roomsch-Catholijke Kerk predikte; indien hij, ten aanzien van den *eersten*, enkel zijn edel werkje raadpleegt, genaamd *Navolging van* CHRISTUS (*k*), een boekje, zoo vol van wijsheid, als de *Folianten* van LUTHER vol van hevigheid en verwaandheid zijn: terwijl hem, ten aanzien van den *tweeden*, de volgende getuigenis van den Protestantschen Schrijver LUISCIUS toch voldoen zal: „ GERARD DE GROOT stichtte, in zijn vaderland, eene *Communie* van geestelijke personen, om de jeugd, in de Latijnsche taal, goede zeden, en vreeze Gods te onderwijzen. Deze woonden afzonderlijk; leefden van hunnen arbeid, die voornamelijk bestond in het afschrijven van boeken, en werden *Fratres vitæ communis* genoemd. Deze *Congregatie* verspreidde zich naderhand door gansch *Nederland*, en werd *door den Pauselijken Stoel bekrachtigd*" Deze uitmuntende mannen leefden in de vijftiende

(*k*) Uit het Latijn in het Hollandsch vertaald door J. M. SCHRANT, R. C. Priester, en uitgegeven bij B. J. CRAJENSCHOT, 1811, met eene uitmuntende voorrede en aanteekeningen.

de eeuw, in die eeuw, in welke ons de Heer FLOH gezegd heeft, dat de Kerk in de Kerk in *Nederland aanmerkelijk* hervormd was, waartoe, onder anderen, ook deze het hunne hadden bijgedragen; zij bekenden dezelfde leer, welke de Kerk te hunnen tijde, en altoos, beleden had; en evenwel heeft *die zelfde* Predikant, in *dezelfde* preek, bladz. 11, stoutmoedig de volgende uitspraak gedaan: „ dat in de „ vijftiende eeuw de leer van JEZUS CHRIS„ TUS in de Westersche Kerk (*l*) *geheel* „ *onkenbaar* was, en dat een vreemde „ geest van ongerijmde stellingen, het „ ijdele schaduwbeeld van het geheel mis„ vormde Christendom in die dagen be„ zielde." Welke taal! in de vijftiende eeuw was de Kerk in *Nederland aanmerkelijk* hervormd, en in de vijftiende eeuw was de Westersche Kerk zoodanig misvormd, dat de leer van JEZUS *geheel onkenbaar* was!! Behoorde dan toen misschien *Nederland* tot de nog onbekende gewesten van de Noordpool??

3. Het zoogenaamde wonder der uitbreiding van de leer van LUTHER is ijdel.

Laat ons nu beantwoorden het wonder, hetwelk de Eeuwredenaars in de schielijke verbreiding van LUTHERS leer hebben gevonden.

Hebben die Heeren, die met zulk een bewijs voor de deugdelijkheid van LUTHERS Her-

(*l*) Waarom mag hij hier niet ook de Oostersche Kerk genoemd hebben, die zich in de vijftiende eeuw met de Westersche Kerk in de Kerkvergadering, te *Florence* gehouden, vereenigd heeft?

Hervorming pleiten, dan niet gedacht, dat zij ingewikkeld het woord hebben gesproken, ter gunste van alle aanvallen, die ooit de Christelijke Kerk bestormd hebben? Wat verbreidde zich sneller, dan het *Arianismus?* Wat drong geweldiger en uitgebreider door, dan de sekte van MAHOMET? En evenwel zullen zij toch schoorvoeten, om te beweren, dat dit alles een bewijs van eene Goddelijke goedkeuring voor hen was; terwijl zij tevens niet kunnen ontkennen, dat LUTHER aan de Grooten preekte, om hunnen dorst tot de geestelijke goederen maar te verzadigen, en aan het volk eene zoogenaamde *Evangelische vrijheid* verkondigde, waardoor zij, ontslagen van alles, wat kastijding, versterving en ondergeschiktheid aan kerkelijke Overheid voorschreef, aan hunne willekeur werden overgelaten: zoo zelfs, dat men hun predikte, dat de goede werken ter zaligheid onnoodig waren, terwijl men Monniken en Geestelijken uitlokte, die met hunnen staat ontevreden, naar de leer en het voorbeeld van LUTHER, zich gaarn van vrouwen wilden voorzien. Geen wonder, maar zeer natuurlijk, dat eene leer, die zoodanig de zinnelijkheid streelde, gretig werd aangenomen. Terwijl de Hervormers zeer behendig, als een *korps de reserve*, gedurig aanvoerden de misbruiken, welke schandelijke bedriegers van de verkondiging der aflaten maakten, en tevens de misbruiken, waar-

door

door ſommige Pauſen, Bisſchoppen en mindere Geestelijken, hunne waardigheden hadden onteerd, en dezelve uitventten ten laste en voor rekening der Kerk zelve, juist alsof het de oproerkreet niet zelf ware, dat men aan de Overheid, zij zij geestelijk of *wereldlijk*, de gehoorzaamheid moge opzeggen, en eenen openlijken opſtand tegen haar verwekken, wanneer zij misdrijven begaat, of ſomtijds misbruik van haar gezag maakt.

Daarenboven zijn de Eeuwredenaars met de ſchielijke verbreiding van LUTHERS Hervorming, als een blijk van Goddelijke goedkeuring, of als een zoogenaamd wonderwerk, veel te laat gekomen. Soortgelijke wonderwerken treffen wij in de Roomsch-Catholijke Kerk in menigte aan; zoodat dat van LUTHERS Hervorming, als ſtrijdig met dezelve, geheel en al als *zoodanig* geene plaats heeft kunnen vinden, vermits de wonderdoende Almagt zich niet kan tegenſpreken.

4. Het is v[…] te laat gel[…] men, omda[…] vele eeuwe[…] vroeger zu[…] wonderen aan de R. Kerk waren vergund.

Laten wij ons hier voornamelijk tot twee bepalen. Wij, Roomsch-Catholijken, eerbiedigen in de kerk eenen Stedehouder van CHRISTUS, door hem aangeſteld, om, als het middelpunt der eenheid, de kerk te beſtieren. PETRUS is de eerſte geweest; de Pauſen zijn zijne opvolgers; en wij zijn altoos gereed, om deze ſtelling met onwederlegbare gronden te bewijzen. De Heeren Proteſtanten erkennen ook de Pauſen, doch als opzieners, die zich als zoo-

 da-

danige eigendunkelijk hebben ingedrongen. Hier vraag ik hun, wie van de Pausen de eerste *zoodanige usurpateur* is geweest? Zij haperen: eenige noemen INNOCENTIUS den *eersten*, andere LEO den *grooten*, weder andere GREGORIUS den *grooten*, of, met LUTHER, BONIFACIUS den *derden*. Schoon wij, Catholijken, van den beginne des Christendoms voldingende bewijzen kunnen geven, dat het gezag der Bisschoppen van *Rome* over de gansche Kerk altoos bestaan heeft: laat ons evenwel voor een' oogenblik met hen vooronderstellen, dat een van de genoemde Pausen het gezag over de Kerk *eigendunkelijk* heeft opgevat (hunne oefening van dit gezag zullen zij toch niet ontkennen; ontelbare Schrijvers en Kerkvergaderingen overtuigen hen daarvan): wanneer nu heeft die *Een* uit hen een begin gemaakt, om dit gezag te oefenen, zoodat hij eerst een klein Pausje zou zijn geweest? Dit weet men niet; want men ziet hem van den dag, waarop hij Paus is geworden, in de volle Bestiering over de geheele Kerk.

Wie heeft dit gezag aan hem opgedragen? Dit weet men even min; en zoo men eens, met LUTHER, eenen Keizer wilde droomen, die hetzelve hem zou gegeven hebben? Door welk wonderwerk zijn dan alle Bisschoppen, Geestelijken van lageren rang, en de overige ledematen der Kerk zoo eensklaps bewogen, om hem als zigtbaar Opperhoofd der Kerk te erken-

kennen? Of, om mij met den Graaf VAN STOLBERG eens uit te drukken, welke nachtmerrie heeft toch de leden der gansche Kerk bereden, om, des avonds, *zonder Paus* naar bed gegaan zijnde, 's morgens als geestelijke onderdanen van den Paus weder op te staan. Ziet hier een wonderwerk, dat de Protestanten, ook bij hunne onderstelling, dat de Pausen zich wederregtelijk hebben ingedrongen, niet ontkennen kunnen, zoo zij niet alle historische berigten, welke ons het gezag dier Pausen eenparig vermelden, loochenen willen; een wonderwerk evenwel, in allen opzigte oneindig grooter, dan de verbreiding van LUTHERS Hervorming.

Het tweede. Tot welke Kerk is het eene barbaarsche volk na het andere bekeerd? in welk kerkgenootschap zijn de *Franken*, de *Anglosaksen*, de *Oost-* en *West-Gotten*, als ook de *Longobarden* opgenomen? In die Kerk, die den Paus aan haar hoofd heeft. Wie heeft de *Nederlanders*, de *Westfaliers* en *Saksen* tot den schoot des Christendoms overgehaald? De zendelingen, door de tijdelijke Pausen gewettigd. Welke hebben in de tiende en elfde Eeuw aan de verbazende bekeeringen gearbeid, waardoor de *Denen*, *Zweden*, *Noormannen*, *Polen*, *Sclavoniers*, *Hongaren*, zelfs de *Moskoviten* Christenen zijn geworden? De *Evangelieverkondigers*, door den Stoel van *Rome* gevolmagtigd, of door den

band van vereeniging er mede verbonden. Zier daar bekeeringen en verbazende uitbreidingen, waartegen die van LUTHER *flechts* eene fpeelpop is. Hetzij wij in aanmerking nemen het getal der volken, en de middelen, tot die bekeeringen gebezigd; hetzij wij de leer en tucht betrachten, die door LUTHER als ten uiterfte gemakkelijk, en daarentegen door genen, als verfterving gebiedende en wel aan zinnelijke en woeste volken, werden gepredikt. Het zoogenaamde wonderwerk van LUTHERS Hervorming is alzoo te laat gekomen; het kan onder de wonderheden des Heeren niet gerangfchikt worden, omdat de Heer die voorregten eeuwen lang vooruit al aan de Roomsch-Catholijke Kerk gefchonken had, tegen welke LUTHER zich *eigendunkelijk* heeft opgeworpen.

5. Zelfs in de *Indiën* zag men zoodanig wonder.

Naar mijn oordeel, zal hier niet te onpas worden aangehaald het berigt, hetwelk de Heer MOSHEIM ons van de zendelingen der Roomsch-Catholijke Kerk tot de *Indianen* heeft medegedeeld (*m*).

„ Van al de *Jezuiten*," getuigt die Schrijver, „ die zich door hunne ijverige „ en onvermoeide pogingen, om de palen „ der Kerk uit te breiden, deden uitmun„ ten, verkreeg niemand een' wijdklinken„ der naam, dan FRANCISCUS XAVERIUS, „ die doorgaans de Apostel der *Indianen* „ geheeten wordt. Een onbezwekene moed, „ en

(*m*) *Kerkel. Gefch.* VI Deel, bl. 231, 232, 233.

„ en geene geringe maat van vernuft en
„ schranderheid, maakten dezen beroemden
„ zendeling tot een' der geschiktste perso-
„ nen, die gebruikt kon worden in eene
„ zoo groote onderneming. — Dies begaf
„ hij zich in het jaar M. D. X. X. II (*n*)
„ scheep naar de Portugesche vastigheden
„ in de *Indiën*, en verspreidde, binnen
„ korten tijd, de kennis van den Christe-
„ lijken Godsdienst, of, *om eigenlijker*
„ *te spreken, van den Roomschen Gods-*
„ *dienst* (*o*), over een groot gedeelte
des

(*n*) Hier, als ook hiernevens, 5 of 6 regels lager, heeft MOSHEIM eene misstelling in het jaargetal.

(*o*) Alsof de Roomsche Godsdienst, *eigenlijk gesproken*, geen Christelijke Godsdienst moge genoemd worden! Hoe is het mogelijk, dat de vooroordeelen ook geletterde mannen zelve zoodanig kunnen blinddoeken? MOSHEIM geeft hier een kort verslag van dezen uitmuntenden zendeling, die, genoegzaam alleen zijnde, van menschelijke hulpmiddelen ontbloot, den Roomsch-Catholijken Godsdienst in de ver afgelegene *Indiën*, onder volken, die slaven van den afgodendienst waren, plantte. Hij beschrijft hier eene wonderbaarlijke beschikking des Allerhoogsten, waarvan hij, ten aanzien van Protestantsche zendelingen, te vergeefs een weerga zal zoeken, en in dezelfde oogenblikken bekruipt hem zoodanig de spijt en wangunst, dat hij den Godsdienst, welken FRANCISCUS onder eene zigtbaarlijke begunstiging van God preekte en plantte, naauwelijks een' Christelijken Godsdienst noemen mag. Juist zou van MOSHEIM kunnen gezegd en betoogd worden, dat hij, in plaats van opregtelijk eene Kerkelijke Geschiedenis geschreven te hebben, om eigenlijk te spreken, de Kerkelijke Geschiedenis, aan menigvuldige plaatsen van zijn werk, verdraaid en vervalscht heeft. — Niets zou mij gemakkelijker vallen, dan hiervan uit zijne eigene werken bewijzen op bewijzen bij te brengen.

„ des vasten Lands, en verscheidene Ei-
„ landen van dat afgelegene Rijk. ——
„ Vandaar vertrok hij, in den jare
„ M. D. X. X. IX, naar *Japan*, en grond-
„ vestte aldaar *zeer schielijk* de *vermaar-*
„ *de Kerk*, die, gedurende eene lange
„ reeks van jaren, in dat wijduitgestrekt
„ land gebloeid heeft. Zijn onvermoeide
„ ijver spoorde hem aan, om de bekee-
„ ring der *Chinezen* te ondernemen: met
„ dit oogmerk begaf hij zich naar dat
„ groot en magtig Koningrijk; in het ge-
„ zigt van hetwelk hij, in den jare
„ M. D. L. II, op het eiland *Sancian*
„ stierf. Na zijnen dood drongen andere
„ leden van deze indringende orde, tot in
„ *China* door. De voornaamste dezer was
„ MATTHEUS RICCIUS, een *Italiaan*, die,
„ van wege zijne bedrevenheid in de wis-
„ kundige wetenschappen, zoo aangenaam
„ werd bij den Chineschen Adel, en zelfs
„ bij den Keizer, dat hij, voor zich zelven
„ en zijne medegenooten, de vrijheid ver-
„ wierf, om voor het volk de leerstellin-
„ gen van het *Evangelie* uit te leggen.

„ Deze beroemde zendeling mag over
„ zulks aangemerkt worden als de vader
„ en stichter der Christen Kerken, die,
„ schoon dikmaals verstrooid en herwaarts
„ en derwaarts geslingerd, door de *storm-*
„ *buijen* der vervolging, niet te min nog
„ in *China* in wezen zijn."

6. Hetwelk echter bij Protestantsche Zen- Laat ons nu ook eens zien, of MOSHEIM, ondanks hij er gedurig op uit is, om

om ligtelijk alles ten nadeele onzer Kerk, en ten voordeele van het *Protestantismus* uit te leggen, in staat zij geweest, ook zulke eervolle getuigenissen van de Protestantsche zendelingen onder de heidensche volken te vermelden. delingen onder woeste volken te vergeefs gezocht wordt.

„ Het Regtsgebied," vaart hij voort, „ in de landen dier Vorsten, die het Pau-„ selijke juk hadden afgeworpen, binnen „ *Europa* besloten zijnde, konden de ker-„ ken, die onder hunne bescherming ston-„ den, maar weinig toebrengen tot de „ voortplanting van het *Evangelie* in de „ afgelegene gewesten, waarvan wij ge-„ sproken hebben. —— Men vindt nog-„ tans aangeteekend, dat in den jare „ M. D. L. VI, veertien Protestantsche „ zendelingen van *Geneve* gezonden wer-„ den, om de *Amerikanen* te bekeeren; „ schoon men niet weet, wie de aanleg-„ ger was van dit Godvruchtig ontwerp, „ nog *ook niet welk een uitslag het vol-„ voerd is.*"

De opregtheid, evenwel, gebiedt mij, om hetgene, wat MOSHEIM nog verder verhaalt, hierop te laten volgen:

„ De Engelschen desgelijks, die om-„ trent het einde dezer eeuw, volkplantin-„ gen in de noordelijke gedeelten van „ *Amerika* zonden, bragten daar ook den „ Hervormden Godsdienst, dien zij bele-„ den. En dewijl zij hunne bezittingen „ van tijd tot tijd uitbreidden en verme-„ nigvuldigden, maakte ook hun Gods-

„ dienst

„ dienst zeer grooten opgang onder dat
„ ruwe en onbeschaafde volk.”

De oplettende Lezer heeft zekerlijk mijne herinnering niet noodig, om MOSHEIMS verlegenheid te bespeuren omtrent den uitslag der Geneefsche Zendelingen, waarvan hij niets stelligs weet te verhalen, en wiens verhaal, zoo de uitslag wél ware geweest, ongetwijfeld eenige bladzijden in zijne Geschiedenis zou beslagen hebben. Terwijl die Heer, om aan den nietsbeduidenden opgang der Protestantsche leer onder de woeste volken nog eenen schijn van verschooning te geven, zijne toevlugt tot het gemis van Regtsgebied van Protestantsche Vorsten in die landen neemt; juist alsof dit Regtsgebied een noodzakelijk vereischte ware tot voortplanting van het Christendom, en alsof de Engelschen iets wonderbaars hadden gedaan, met hun regtsgebied ook hunne leer in de Noordelijke gewesten van *Amerika* te verspreiden. FRANCISCUS XAVERIUS vond in *Japan* en elders geen regtsgebied van Catholijke Heeren, en evenwel heeft hij, om andermaal de woorden van MOSHEIM te gebruiken, *zeer schielijk aldaar eene vermaarde Kerk gegrondvest.* M. RICCIUS, met zijne ambtgenooten, vond, in het magtige Keizerrijk *China* geen regtsgebied van Catholijke Vorsten, onder wier bescherming zij aldaar het *Evangelie* konden verkondigen; de tegenwoordige Fransche en Spaansche Zendelingen missen insgelijks dit voordeel,

deel, en evenwel zijn en worden, ondanks de van tijd tot tijd *opgerezene ſtormbuijen* der vervolging, eene ontzaggelijke menigte menſchen voor de R. C. Kerk aldaar gewonnen. *Ziet daar den vinger Gods!* welken de Lofredenaars, ter aanprijzing van LUTHERS Hervorming, te vergeefs hebben ingeroepen. Terwijl de Hervormer zelf klagten heeft geuit, waaruit het blijkt, hoezeer hij gevoelde, dat de voortgang en inſtandhouding zijns werks van menſchelijke hulpmiddelen afhingen.

„ De Adel en de verdeelers (*umbſläger*)," klaagt LUTHER, „ putten thans „ door woeker land en lieden uit: zoodat „ de menſchen van armoede en honger „ zullen ſterven moeten, en men niet tot „ het huwelijk (*Conjugium*) zal kunnen „ geraken, zoo als reeds het geroep gaat: „„ ik wilde gaarn eene vrouw nemen, in„„ dien ik wiste, dat ik haar onderhouden „„ zou kunnen.' Er zal alzoo een *gedwon„ gen celibaat* daaruit worden. Ook zal „ de Adel er nog toe komen, om de Pas„ torijen aan zich te trekken; *ita conti„ cescet vox Evangelii, dus zal de ſtem„ me van het Evangelie verſtommen*; en „ dan zal de jongſte dag intreffen. Wij „ hebben hun, den *grooten*, de geſtichten „ en kerkelijke goederen gelaten, opdat „ zij onze Pastorijen zouden verzorgen, „ maar zij doen het niet; *mijn genadig„ ſte Heer* doet, God zij gedankt! nog „ iets."

„ iets (*p*).” Aldus begon LUTHER te klagen, die elders met zoo vele grootspraak gezegd had: „Ten laatste komt onze Heer „ God, en deelt het spel uit; slaat den „ Paus door LUTHER: hij is nog wel niet „ geheel dood: maar CHRISTUS heeft be„ gonnen, hem met den Geest zijns monds „ te dooden. Ik hoop, dat het er aan „ toe is, dat hij zijn einde maken zal. — „ Hetzij dan, zoo het wil, lang kan het „ niet meer afzijn, dat beide, de Paus en „ de Turk, met hunnen aanhang in den „ afgrond der helle zullen geworpen wor„ den. AMEN. (*q*).”

Hoe duidelijk heeft de uitkomst geleerd, dat hij een valsche Profeet geweest is? Terwijl zijn *Amen*, hetwelk een iegelijk weet, dat het zooveel beduidt, als: *het geschiede*, een bewijs van de kwaadaardigheid zijns harten oplevert; vermits hij omtrent den Paus en Turk (deze voegt die *zedige Apostel* doorgaans bij elkander), alsmede hunnen aanhang, verlangt, dat zij in den afgrond der helle mogten gestooten worden. Wie wenscht niet, ook aan de grootste booswichten, dat zij zich bekeeren mogen, om zoo nog eindelijk de hel te ontgaan? Doch LUTHER heeft (zekerlijk van geenen goeden geest) een ander *Evangelie* overgenomen.

Van

(*p*) *Lib. Colloq. Cap.* XLIII. *f.* 335. b.
(*q*) *Ibid. f.* 418.

Van dien man heeft men openlijk gepredikt, dat, sedert zijne Hervorming had plaats gevat, door dezelve de heilzaamste vruchten het menschdom waren aangebragt.

7. De Eeuwredenaars hebben verkondigd, dat de Hervorming de heilzaamste vruchten zou hebben voortgebragt.

Waarlijk, iemand, die niet beter wist, zou, lezende de preken van eenige van zijne lofredenaars, zich verbeelden, dat de Hemel met de Hervorming van LUTHER zich geopend had, om deugdzaamheid, heil, zegen en voorspoed, in eene ruime mate, over het menschelijke geslacht te verspreiden.

Laat ons echter niet verzuimen, om uit onverdachte bronnen ook hierop te antwoorden.

Indien men allervolmaaktste Christenen zoekt, moet men inzonderheid de getuigenissen van Apostolische mannen en van de Kerkleeraars der eerste eeuwen raadplegen; deze leveren ons een zeer beminnelijk tafereel van de geloovigen op; zoodat niet lang na het Pinksterfeest, nadat PETRUS en zijne mede-Apostelen hunne Evangelische stem binnen *Jeruzalem* hadden verheven, van dezelve wordt betuigd, dat zij onder elkander, als ware het, *één hart* en *ééne ziel* waren.

De schoonste vruchten der Hervorming behoorde men dus ook in hare eerste tijden te moeten aantreffen. Om deze te ontwaren, willen wij wel zoo inschikkelijk zijn, om de berigten daaromtrent niet van onze schrijvers, maar van LUTHER zel-

8. Zij worden wederlegd, ten eerste uit de algemeen miskende leer van LUTHER.

 ven,

ven, en van anderen, die niet onder verdenking van eenzijdigheid vallen, over te nemen. Vooraf, evenwel, moeten wij een en ander woord van den ſtaat en de duurzaamheid zijner leer zeggen: want wordt deze krachteloos, miskend, of wel zelfs nadeelig aangewezen, dan kunnen de vruchten, daaruit voortſpruitende, niets gewigtigs of heilzaams vertoonen.

Welke berigten worden ons daaromtrent uit de dagen der Hervorming gegeven? Ik kan deze vraag volledig beantwoorden, door enkel de getuigenisſen van eenen van LUTHERS vrienden en leerlingen aan te voeren. Hij is JOANNES AURIFABER, die LUTHERS *Colloquia*, of zoogenaamde *Tischreden*, in het jaar 1566, twintig jaren na den dood zijns Meesters, heeft in druk gegeven. Deze man klaagt in de voorrede, aan het hoofd van dit boek geplaatst, op eene erbarmelijke wijze, over het verval van LUTHERS leer: merkt wel, na één kort tijdvak van twintig jaren.

Hij begint met den Duivel, van welken hij zegt; dat hij ſtorm loopt, om het licht van Gods woord te verdelgen, gelijk men dit na den dood van *den lieven man Gods*, LUTHER, wel ondervonden heeft. Vervolgens jammert hij over de *Sakramentarisſen*, die met hunne dwalingen en ontelbare Schriften, Landen, Rijken en menſchen hebben ingenomen; terwijl de *bemiddelaars* (*Conciliatores*) hun best deden, om het gezag van den

Paus

Paus en de Bisschoppen te herstellen, en de *Wederdoopers*, *Antinomiers*, *Zwenkfeldisten*, *Enthusiasten*, *Sinergisten*, als ook de *beschermheeren van de goede werken, alsof deze ter zaligheid noodig waren*, met alle vlijt daarop uit waren, om de leer des *Evangelies*, welke LUTHER op het *heerlijkste* verklaard, en aan den dag gebragt had, te verduisteren. Nadat hij verder zich geuit had over de lafhartigheid der leeraars en predikers, waarvan vele, in plaats zich daartegen te stellen, als *stomme honden* gezwegen hadden, zonder zich tegen die *grijpende wolven* te verzetten, meldt hij, dat leeraars, die er tegen geijverd hadden, vervolgd en geplaagd werden; dat de *Politiken*, *Juristen* en *Hovelingen* ook toetastten, om de kerken en de preekstoelen te regeren, Pastoors en kerkdienaars aan en af te stellen, en over Godsdienstige zaken te beschikken: „ zoodat wij," zegt AURIFABER, „ nu voor oogen zien de „ *vervalsching* en den *ondergang* van „ LUTHERS leer."

Waarop hij LUTHER, als Profeet aanvoert, „ die meermalen voorspeld had, „ dat zijne leer, na zijn overlijden, tot „ verval en afneming zoude geraken. Dat, „ terwijl zij op den Rijksdag te *Augsburg* in vollen bloei is geweest, zij nu „ ook weder zal afnemen: want Gods „ woord is zelden aan eene plaats langer

„ *dan veertig jaren.* Hierin," zegt eindelijk AURIFABER, „ is *Doctor* MARTINUS
„ LUTHER een waarachtig Profeet geweest:
„ want zijne leer is thans zoo veracht;
„ men is over dezelve in *Duitschland*
„ zoo verdrietig, vermoeid en zat geworden,
„ dat men bijna *zijnen naam niet*
„ *gaarn meer hoort herinneren;* noch
„ ook de getuigenis, uit zijne boeken en
„ werken ter *bevestiging der Artikelen*
„ *des Geloofs* genomen, langer hoogacht.
„ Zoo is het dan, helaas! ook zoo ver
„ gekomen, dat men *heldere brillen* moet
„ opzetten, en naauwkeurig om zich zien,
„ om LUTHERS leer, de *Augsburgsche*
„ *belijdenis* en *verdediging*, alsmede de
„ *Smalkaldische Artikelen*, allerweegs in
„ *Duitschland*, zuiver en onvervalscht te
„ vinden; hetwelk verschrikkelijk is om
„ te hooren, en ons moest aanzetten, om
„ zulken *ondergang* der *Religie* ten hoogste
„ te beklagen."

Hoe zullen de Lofpredikers van LUTHERS Hervorming, uit eene zoo algemeen verachte leer, zoo als zij hier vermeld wordt, die heilrijke vruchten kunnen berekenen, welke zij ons verteld hebben, dat daaruit zouden ontstaan zijn?

Dan, laat ons LUTHER, die goed den Profeet kon spelen wegens het schielijke verval zijner leer, omdat hij sluw genoeg was, vooruit te berekenen, dat eene leer, eene kerk, op zulk eene wijze gebouwd, ge-

gelijk hij gedaan had, het onmogelijk lang konden volhouden, over zijne Hervorming ook zelven hooren.

Zijne klaagliederen, welke hij daaromtrent heeft laten hooren, zijn niets minder, dan die van zijnen leerling; zelfs nog erger; zoodat zijn zuchten naar de verschijning van den laatsten dag, omdat Gods woord (waardoor LUTHER altoos verstond hetgene, wat hij preekte), met zoo weinige hoogachting behandeld werd, zoo dikwijls van hem herhaald werd, dat men zich het glimlagchen bij de lezing derzelven naauwelijks onthouden kan; terwijl hij ten hoogste *veertig jaren* stelde, dat het *Evangelie zuiver* zou gepredikt worden. „ Ik reken," zegt hij, „ menigwerf „ na, en alzoo kom ik nader aan de veer„ tig jaren, en dan *zal het een einde „ hebben;* want de H. PAULUS heeft niet „ langer, dan veertig jaren, gepreekt; „ insgelijks JEREMIAS en AUGUSTINUS; en „ wanneer die veertig jaren zijn verloo„ pen, waarin men het woord Gods *zui„ ver* heeft gepreekt, *heeft het opge„ houden* (*r*)." Zoo rangschikt zich die nieuwe Apostel gedurig in de rij der heiligste Leeraars, en poogt zijne verbeeldingen aanzien bij te zetten, door de aanhaling van mannen, die van hem hemelhoog onderscheiden waren: terwijl hij ook hier

(*r*) *Lib. Coll. Cap.* XLIII. *f.* 536.

hier de eeuwige Waarheid tegenſpreekt, die niet belooft heeft, dat hare leer ſlechts veertig jaren zuiver zou verkondigd worden, maar die te allen tijde den H. Geest aan de kerk heeft beloofd, opdat zijne leer, tot aan het einde der wereld, zuiver den menſchen zou voorgedragen worden.

9. Ten tweede ſt de eigene etuigenisſen an LUTHER, at de menſchen door zij-e leer niet eter zijn ge-orden.

Nu willen wij van LUTHER, onder anderen, ook eenige ſtaaltjes overnemen, waaruit het blijkt, dat de menſchen, door zijne Hervorming, niet beter zijn geworden.

„ Gods zaak," zegt hij, „ is in de
„ wereld zoo kwalijk geſteld, dat haar
„ niet meer te helpen is; zelfs bij *ons*,
„ met welke God op de genadigſte wijze
„ heeft gehandeld, blijft toch niets *onbe-*
„ *dorven* en *onvervalscht*. — Gods woord
„ is ons geopenbaard en ons tot onze za-
„ ligheid van Hem gegeven: maar het
„ wordt van ons veracht, geſchoolmees-
„ terd en vervolgd. — Het zal derhalve
„ nog gebeuren, dat allen, die thans Gods
„ heil en genade prediken, nog in bos-
„ ſchen en wildernisſen moeten wijken, om
„ de gruwelijke ondankbaarheid der men-
„ ſchen, die te allen tijde heeft bedorven
„ en omgekeerd, hetgeen wat goed is. —
„ Wij ondervinden, helaas! dat de gan-
„ ſche wereld in de zonde als verzopen
„ is; *boer, burger en adel geven niet*
„ *een zier om het Evangelie, maar zij*
„ *ſnorken er tegen, en houden het voor*

„ *gee-*

„ *geene zonde, indien zij het verach-*
„ *ten, ja, zelfs vervolgen.* Dus zie ik,
„ tot mijne verbazing, in de Kerk, dat,
„ onder de toehoorders, de een hier, de
„ ander daar uitgaat, en onder een' zoo
„ grooten hoop naauwelijks *tien of twaalf*
„ zijn, die er zich bevinden, ten ein-
„ de uit de preek iets te willen bemer-
„ ken. (*s*)"

„ Het is," zegt hij elders (*t*), „ zeer
„ ergerlijk, dat, nadat door Gods zonder-
„ linge genade de regte leer des *Evange-*
„ *lies* weder aan den dag is gekomen,
„ *de wereld altoos* ERGER *is geworden.*
„ *Ieder gebruikt de Christelijke vrijheid*
„ *tot vleeschelijken moedwil*, alsof hij regt
„ hadde te doen hetgeen, wat hem lustte.
„ Daarom is des duivels en pauselijke rijk,
„ wat het uiterlijke bestuur belangt, het
„ beste voor de wereld: want de wereld
„ wil geregeerd zijn door strenge wet-
„ ten, regten en bijgeloof; *door de leer*
„ *van Gods woord wordt zij erger.*"
Nooit heb ik van een' Leeraar gelezen, die zoo laag en onwaardig van de Evangelische leer heeft gesproken. Om de menschen te blinddoeken, en zijne eigendunkelijke leer niet verdacht te maken, heeft zich nog LUTHER, op eene ongehoorde wijze, op de tijden beroepen, waarin JEZUS en zijne Apostelen het *Evan-*

ge-

(*s*) *Ut supra. Cap.* I. *f.* 8. b. 9.
(*t*) *Ibid. f.* 12.

gelie hebben verkondigd. „ Ik houd," zegt de vermetele man, „ dat het zoo „ zijn moete, dat, hoe grooter en hel- „ derder het licht van het *Evangelie* is, „ *hoe boozer de wereld is: alzoo werden* „ *ten tijde van* CHRISTUS *en* PAULUS *de* „ *menschen maar slimmer.*"

Zoo LÜTHER hier geene grove onwaarheid heeft gesproken, waarom heeft dan de Heiland zijn *Evangelie* aangebragt?

Doch zulke uitvlugten zijn, om de woorden van ERASMUS te herhalen, LUTHERS *Evangelische krijgslisten.*

Hij ondernam het, door dat hij zich zoo vermetel als onwaarachtig op de tijden van CHRISTUS en PAULUS beriep, waarvan evenwel de Profeten des Heeren verscheidene eeuwen vooruit hadden voorspeld, dat alsdan zeer gelukkige en heilzame veranderingen onder de menschen zouden worden voortgebragt; veranderingen, van welke ons de Gewijde Schriften zoowel als de Kerkelijke Geschiedenis zoo baarblijkelijk overtuigen. Hij ondernam het, zeg ik, een zoogenaamd *heilig kleedje* te spreiden over de beroerten, wanorden en toomeloosheden, welke uit zijne leer van de noodeloosheid der goede werken ter zaligheid, en van de *Evangelische Vrijheid*, welke, naar zijne eigene belijdenis, de menschen tot *vleeschelijken moedwil* gebruikten, ontstonden. Of wat wil het ook anders zeggen? toen hij, nadat hij, bij eene aanhoudende droogte, om

eenen

eenen vruchtbaren regen had gebeden, er aanstonds bijvoegde: „ Wij hebben nu ge-„ beden, en ons hart zucht: maar de gie-„ righeid der boeren hindert het, om ver-„ hoord te worden, nademaal zij, door „ het *Evangelie*, *thans zijn toomeloos* „ *geworden:* zoodat zij meenen, *dat zij* „ *doen mogen*, *wat zij willen*, en noch „ voor de hel, noch voor het vagevuur „ vreezen, maar zeggen: *ik geloof*, *en* „ *derhalve word ik zalig.* En zij wor-„ den trotsche *Mammonisten* en vervloek-„ te gierigaards, die land en lieden uitzui-„ gen, gelijk ook de woekeraars onder „ den Adel allerwegen doen. *(u)*"

Doch, wie had het arme volk in dien waan gebragt, dat zij riepen: *ik geloof*, *en dus word ik zalig?* Is LUTHER zelf niet die man geweest? die, niet tevreden met zulks te leeren, ook nog de hand had gelegd aan de vervalsching der H. Schrift, door in zijnen Bijbel te stellen: *de mensch wordt geregtvaardigd door het geloof* ALLEEN.

Terwijl hij nog al elders heeft geklaagd (*v*), *dat de wereld zoo boos en losbandig was*, *dat zij geene tucht*, *preek*, *of Hervorming dulden wilde*; *dat zij teugelloos* (rege) *was geworden*, *sedert het woord des Evangelies* (het zijne namelijk) *geopenbaard was*; *dat al-*

(*u*) *Ut sup. Cap.* XVII. *f.* 213. b.
(*v*) *Ibid. f.* 245. b.

le misdaden, zonden en schandelijkheden zoo gemeen waren geworden, dat zij als zoodanige niet meer daarvoor gehouden werden. Nadat hij van de *Epicureërs* had gesproken, die onder de *zijnen* waren, heeft hij er nog bijgevoegd: „ Wij „ willen *Evangelisch* zijn, de Schrift we-„ ten, en houden, evenwel, dezelve voor „ een' droom. De stad *Leipzig* is zoo-„ danig in gierigheid gezonken, dat zij „ van honderd guldens veertig neemt; „ ach! er zullen kwade tijden komen. „ Onze *Epicureërs* zijn veel erger, dan „ de *Kardinalen* in *Italie*," (dezen droeg LUTHER, naast den Paus, altoos den grootsten haat toe,) „ die zeggen toch: wij „ willen anderen Godzalig laten zijn, maar „ wij willen het zelve niet wezen; doch „ *onze Epicureërs* willen niet alleen hei-„ melijk geene opregte Christenen zijn, „ maar zij willen het ook anderen weren „ en verbieden. (*w*)"

10. Zelfs niet in *Wittenberg*, den zoogenaamden zetel van LUTHER.

Men zou ten minste nog wel gedacht hebben, dat hij van zijn *Wittenberg*, de bakermat van het *Lutherdom*, allerdings goede getuigenis zou hebben gegeven; dit nogtans ook niet. *Zwaben* en *Beijeren* prijst hij, als bevattende een vriendelijk en goedaardig volk; „ maar te *Witten-„ berg*, ziet eens! welk onvriendelijk volk „ het heeft. Zij vragen niet naar *eerbaar-„ heid*, *heuschheid*, *noch naar Gods-„ dienst;*

(*w*) *Ibid. f.* 248. b.

„ *dienst;* geen burger laat zijnen zoon
„ ſtuderen, ondanks zij toch een groot
„ voorbeeld voor oogen hebben, alsook
„ een zoo groot aantal van vreemde ſtu-
„ denten. Helaas! *het land draagt het*
„ *niet.* (*x*)"

Waarom dat land het niet droeg, heeft LUTHER op eene andere plaats verklaard (*y*), namelijk, omdat *Wittenberg* gelijk was aan eene waterplas, aan welke de, daarin nedervallende, regen weinig nut brengt.
„ Het *Evangelie*," zegt hij, „ is te *Wit-*
„ *tenberg*, gelijk de regen, die in het
„ water valt, hetwelk hij weinig voordeel
„ aanbrengt; maar valt de regen op een
„ zandig veld, dan verkwikt hij hetzelve
„ en maakt het vruchtbaar." Zelfs dan in *Wittenberg*, zijn nieuw *Jeruzalem*, waar hij het eerſte zijne ſtem had verheven, viel het hem tegen; geen wonder, dat hij zich in zijne verwachting omtrent het grootſte gedeelte der wereld heeft bedrogen gevonden. Hij heeft zich daaromtrent aldus uitgedrukt (*z*), „ dat hij gedacht had, dat
„ een iegelijk, bij de aankondiging van
„ zijn *Evangelie*, van vreugde zoude heb-
„ ben opgeſprongen, en dat, inzonderheid
„ de Biſſchoppen en hooge ſcholen, het-
„ zelve van harte zouden hebben aange-
„ nomen."

„ Doch

(*x*) *Ut ſup. Cap.* XXXVIII. *f.* 483. b.
(*y*) *Ibid. Cap.* I. *f.* 14.
(*z*) *Ibid. f.* 15.

II. Omdat de wereld zijn gewaand *Evangelie* niet wilde omhelzen, is LUTHER verwaand genoeg, om haar vol van duivels te verklaren.

„ Doch nu, daar het *Evangelie* verschenen is, ontdekt het de harten en „ toont aan, dat zij Gods woord en de „ Predikers van hetzelve verachten en ver„ volgen, en dus uit schoone Engelen" (zij moeten dus wel zoo leelijk niet zijn gewcest, als de lasterende LUTHER hen allerwegen heeft afgeschilderd) „ enkel *zwar*„ *te duivels* worden. Nu zag ik, dat „ Paus, Bisschop, Vorsten, Edellieden, „ Burgers en Boeren *vol van duivels* „ zijn, omdat zij deze leer des Goddelij„ ken woords niet alleen niet aannemen, „ maar ook moedwillig verachten en ver„ volgen. Zulke openbaring (der harten) „ geschiedt tot onze onderrigting en ver„ troosting. Tot onderrigting, opdat wij „ niet verschrikken zouden, ziende, dat „ zulke *voortreffelijke wijze*, *fijne*, *eer*„ *lijke en heilige lieden* tot zoodanige „ duivels worden: zoodat wij ons verwon„ deren moeten en zeggen: deze is een „ zoo fijn Vorst, een zoo vroom Burger, „ een zoo eerlijk Echtgenoot; hoe komt „ hij toch tot deze blindheid en boosheid, „ dat hij Gods woord niet verdragen kan, „ maar tegen hetzelve zoo vijandig is, en „ het draait en keert naar zijnen zin?"

LUTHER was een meester in de kunst, om anderen van misdaden, als b. v. van verdraaijing en vervalsching van Gods woord, te beschuldigen, aan welke hij zich zoo baarblijkelijk zelf had schuldig gemaakt. Doch deze was eene van

zij-

zijne voornaamste *Evangelische krijgslisten!!*

„ Ten tweede," vaart hij voort, „ dient „ zij ons tot troost, dewijl de wereld „ ooit Gods woord noch dulden noch verdragen wil, en evenwel een' zoo heiligen schijn leidt, dat wij ons voor haar „ niet ontstellen, maar aanstonds besluiten, „ dat al hare schoone houding, heilige „ schijn, wijsheid en regtvaardigheid, loutere huichelarij, zonde en verdoemenis „ voor God zijn. Vermits de wereld van „ aard niet goed is, zoo verandert zij ook „ denzelven niet. Wij moeten haar dus „ leeren kennen, *dat zij vol van kwade* „ *boeven, vijanden Gods, dieven, moordenaars*, JA VOL VAN DUIVELS IS."

Welk raaskallen en ongerijmde wartaal! Dan zijn bij hem de menschen schoone Engelen, wijze, eerlijke en heilige lieden; dan, nadat hij uit zijn *nieuwmodisch Sion, Wittenberg*, zijn woord had laten uitgaan, zijn zij in zwarte duivels veranderd. Ligtelijk gevoelt toch de Lezer, waarom zij, volgens LUTHER, zulke afgrijsselijke monsters zijn geworden; omdat zij aan den Afgod, zijnen hoogmoed, en zijne verwaandheid niet offeren wilden, en te verstandig waren, dan dat zij hem als eenen Godsgezant erkennen, en zijne *droomen* als Gods woord gelooven zouden.

12. De Hervorming van LUTHER wordt dus zeer ver-

Hoe misselijk heeft dus de Heer FLOH, in zijne Eeuwrede, bladz. 36, gesproken, door te betuigen: „ De aanvang der Her-

„ vor-

keerd de dageraad eener algemeene verlichting door den Heer FLOH genoemd.

„ vorming was de blijde dageraad der al„ gemeene verlichting. Het was de zege„ praal van het gezond verstand." Kan hij wel een weinigje gezond menschenverstand in de uitboezemingen van het Hoofd der Hervorming, zoo even aangehaald, ontdekken?

Beter zou hij de waarheid hebben getroffen, indien hij ook hier hadde gesproken, zoo als hij, bladz. 16, heeft gedaan, namelijk, „ dat LUTHERS moed aan „ vermetelheid, zijn ijver, om zijne tegen„ partijen te wederleggen, zeer na (ja wel „ overvolledig) aan woede en onbeschei„ denheid grensde, zoodat zijne drift zwak„ ke gemoederen verbaasde, en bedaarde „ geesten verschrikte," dat zoo ook zijne Hervorming, in plaats van de dageraad eener redelijke verlichting en de zegepraal van het gezond verstand, veeleer een woest geschreeuw is geweest van een verwaand en woedend mensch, dat, in *Wittenberg* zijnen zetel opgerigt hebbende, zich waande, een, bij uitsluiting, groote Profeet des Hemels te zijn, om welken zich de wereld zoude scharen om zijne zoogenaamde Godspraak te aanhooren, en welke zich tevens verorloofde, de geheele Christelijke wereld vol van booswichten en duivels uit te schelden: omdat zij zoo dwaas niet was, om zijne eigendunkelijke vonden en magtspreuken als Gods woord te gelooven; welke de Heer FLOH zelf niet verkiest daarvoor te houden.

Of zoo de Hervorming van LUTHER de

ze-

zegepraal ware van het gezond verſtand, en, gelijk zich Zijn-Eerwaarde nog al heeft uitgedrukt, de overwinning van de redelijke Godsdienstleer van JEZUS CHRISTUS op een hoogmoedig en trotsch bijgeloof; waarom gelooft en leert hij dan niet hetgene, wat LUTHER geloofd en geleerd heeft? Wederſpannig aan de waarheid mag men toch nooit zijn; *indien ik u de waarheid zegge*, ſpreekt de Verlosſer JOAN. VIII: 46, *waarom gelooft gij mij niet?* De Rede blijft in den mensch geene gezonde Rede meer, wanneer zij zich aan de *opperſte Rede*, die de Godheid zelve is, niet wil onderwerpen. Of trekt hij de ſchouders, om het redelooze zamenſtel van LUTHERS leeringen te omhelzen; waarom heeft hij dan dien man als den Herſteller van JEZUS leer gepreekt? Waarom heeft hij met eene handtastelijke tegenſtrijdigheid gezegd, dat LUTHER, wien hij zelf niet gelooft, de leer van JEZUS heeft doen zegepralen over een hoogmoedig en trotsch bijgeloof?

13. Het is niet, dan eene belagchelijke magtſpreuk, waardoor hij ons geloof voor een hoogmoedig en trotsch bijgeloof verklaart; en er nog bijvoegt, dat de menſchen, door de gewaande

Doch, magtſpreuken voldoen ons niet; houdt hij ons geloof voor een *trotsch en hoogmoedig bijgeloof*, dat hij de goedheid hebbe, om daarvan bewijzen te leveren; wij zullen hem afwachten en antwoorden, en hem tevens aantoonen, dat hem zijne aangehaalde *Auteurs* HUME, MOSHEIM, SEKKENDORF; of hoe zij in zijne Eeuwrede ook genoemd worden, geblinddockt hebben; zoodat hij de hechte en vaste gronden,

Hervorming, over hunne bestemming, enz. aan het denken waren geholpen.

den, op welke onze kerk en haar geloof, door Zijn-Eerwaarde zoo dikwijls met de titels van domheid en bijgeloof vereerd, gegrondvest zijn, niet heeft leeren kennen. Misschien zou ik mij al die scheldnamen stilzwijgend getroost hebben, indien de Heer FLOH, bladz. 36, zich niet veroorloofd hadde, om de Christenen, vóór de dagen der gewaande Hervorming, menschen te noemen, *die bijna vergeten hadden, dat zij menschen waren en die door de Kerkhervorming als een krachtig werkend middel over hunne bestemming, regten en pligten, waren aan het denken geholpen.*

Hierover ben ik aan Zijn'-Eerwaarden eene korte aanmerking schuldig. Volgens hem, hadden de menschen, vóór de zoogenaamde Hervorming, bijna vergeten dat zij menschen waren, en zij dus allen, zonder Koning of onderdaan, zonder Geestelijken of wereldlijken uit te zonderen, onchristenen geworden: want reeds vooruit had hij al gezegd, dat in de vijftiende eeuw de leer van JEZUS in de Westersche Kerk geheel onkenbaar is geweest. Waardoor bewijst hij deze vervaarlijke beschuldiging?

Door eene magtspreuk en door niets meer! Doch, zoodoende heeft hij getoond, dat hij eene van de eerste voorschriften van de wet der Natuur heeft vergeten, die een' ieder, wien regt en billijkheid nog dierbaar zijn, in zijnen

boe-

boezem toeroept, van zich te wachten, om niet te doen aan anderen, wat hij niet wil, dat hem gedaan worde.

Maar, wat mag den Predikant toch bewogen hebben, om zulk een verlagend vonnis over de leden der Kerk uit te spreken?

Misschien hunne beginselen, of, beter gezegd, de geloofsbelijdenis, welke zij waren toegedaan? Zij was juist dezelfde, welke de R. C. Kerk nog tot op den huidigen dag belijdt; voor wier echtheid zij nog, gelijk eertijds altoos, gereed is, den Heer FLOH, of wie het ook zijn moge, de overtuigendste gronden bloot te leggen.

Zal hij het ook durven ondernemen, om de gegrondheid van het geloofsstelsel van LUTHER te bewijzen, welken hij als een' Hersteller van Gods leer heeft verkondigd? Zulks behoorde hij toch te durven wagen, vermits hij het gewaagd heeft, om dien man als een' Gezant des Hemels te verklaren; voor welke stelling hij evenwel de bewijzen is schuldig gebleven: ja, laat ik er gerustelijk bijvoegen, waaromtrent hij in zijne Eeuwrede zelfs staaltjes heeft aangevoerd, waardoor het blijkt, dat LUTHER, ver van zoodanig zendeling geweest te zijn, een vermetel en verwoed mensch is geweest. Of is het de zedeloosheid, die toenmaals onder de Christenen werd bespeurd, welke hem heeft aangezet, om zoo eene onteerende uitspraak

te doen? Hebben wij niet zelfs in onze dagen eene verregaande zedeloosheid beleefd, waaruit gruwelen werden geboren, waarover zich de Heidenen zouden geschaamd hebben? En kennen wij wel tijden, waar dezelve, den eenen tijd minder, den anderen meer, van elken beminnaar der zedelijkheid niet betreurd wordt?

Zouden wij het daarom wagen durven, zoo ruimschoots van de Christenen in het algemeen te verklaren, dat zij bijna vergeten hebben, dat zij menschen zijn? Gelijk er thans in het midden der zedeloozen velen zijn, die, in eenzame en stille omstandigheden geplaatst, door hunne braafheid het menschdom eer aandoen; en velen, die door hunne uitstekende en deugdelijke voorbeelden anderen stichten: zoo bestond er ook in de dagen vóór de Hervorming, eene ontelbare menigte van Christenen, die waarlijk niet vergeten hadden, dat zij menschen waren; maar die door Christelijke, maatschappelijke en huisselijke deugden, Kerk en Staat tot sieraad verstrekten. De Heer FLOH heeft immers zelf mannen uit de vijftiende eeuw hier in *Nederland* genoemd, die welmeenend aan de verbetering hunner medemenschen hebben gearbeid, en tot de Hervorming der Kerk in de Kerk, het hunne hebben toegebragt. Hij raadplege daarenboven de gedenkschriften aller eeuwen van het Christendom, en zij zullen hem leeren, dat, schoon er gedurig onkruid op den akker

der

der Kerk ware, er ook altoos goede tarwe op werd gevonden. Ik zou te breedvoerig worden, en verre buiten de palen van mijn bestek treden, indien ik hem uit de geschiedenis aantoonde, welke kostelijke tarwe de grond der Kerk van tijd tot tijd heeft opgeleverd. Terwijl het onmogelijk valt, de deugdzamen te noemen, wier stil en Christelijk gedrag door de geschiedkundige Schrijvers niet heeft kunnen bemerkt, noch opgeteekend worden. Doch Zijn-Eerwaarde heeft nog meer gezegd: hij heeft zijnen Lezeren zoeken diets te maken, dat de menschen door de Hervorming, als door een krachtig middel, over hunne bestemming, hunne pligten en regten waren aan het denken geholpen. Wien zal men hier meer gelooven, *of* een' Predikant die bijna drie honderd jaren later, op zijne studeerkamer zittende, dit maar zoo heeft ter neer geschreven? *of* LUTHER, den Hervormer zelven, en ooggetuige der *eerstelingen* der Hervorming, welke derhalve de besten moesten zijn? Heeft deze ook aldus gesproken? De Lezer heeft het tegendeel uit de hier boven aangehaalde klagten van LUTHER zekerlijk wel opgemerkt. In plaats dat de menschen door zijne Hervorming aan het denken over hunne bestemming, pligten en regten zouden zijn geholpen, heeft hij menigmaal, en bij verscheidene gelegenheden, verklaard, dat zij door de Hervorming, van het behartigen dier onderwerpen verwijderd wa-

ren: vermits hij gejammerd heeft, dat *bij hen toch niets onbedorven en onvervalscht* bleef; *dat Boer, Burger en Adellijke niet een* ZIER *om het Evangelie gaven*, waaruit toch aan de menschen hunne bestemming, pligten en regten mogten geleerd worden; *dat een ieder de Evangelische vrijheid tot vleeschelijken moedwil gebruikte, en de wereld erger werd door de verkondiging zijner leer*, welke hij Gods woord noemde. Ja, *dat de menschen zoo toomeloos waren geworden, dat zij riepen: ik geloof, en derhalve word ik zalig: welke losbandigheid tot die hoogte was gestegen, dat zij noch preek, noch tucht, noch Hervorming wilden dulden, en de zonden, misdaden en schandelijkheden zoo gemeen waren geworden, dat zij daarvoor niet meer geacht werden.* En om over zijne leer, wier ruime gemakkelijkheid zoo zeer in het oog viel, een deksel te spreiden, heeft LUTHER er eene schromelijke onwaarheid bijgevoegd, door te zeggen, dat ook in de dagen, toen JEZUS en zijne Apostelen het *Evangelie* hebben gepreekt, de menschen nog slimmer waren geworden, ondanks ons de Handelingen en Brieven der Apostelen daarvan de edelste uitwerkingen onder de menschen vermelden. Ziet daar getuigenissen, waardoor die van den Heer FLOH al hare waarde en kracht verliezen. En zal hij nog staande houden, dat zoodanige Hervorming de dage-

geraad eener ware verlichting is geweest? Schoone verlichting! welke zulke vruchten voortbrengt, en twintig jaren na den dood van LUTHER zoo zeer was verduisterd, dat zijn leerling AURIFABER heeft gezucht, dat men *heldere brillen* moeste opzetten, om in *Duitschland* ergens getrouwe navolgers van den Hervormer te vinden.

Doch waartoe vele woorden? LUTHER zelf, bij zijne lofredenaars het heilaanbrengend werktuig des Hemels, heeft immers de menschen genoeg geregtvaardigd, door van den Paus, Bisschoppen, Vorsten, Edellieden, Burgers en Boeren te hebben verklaard, dat zij *voortreffelijke wijze en eerlijke lieden waren*, maar daardoor *booswichten* en *duivels* waren geworden, omdat zij hem niet als Godsleeraar, en zijne leer niet als Godsleer wilden erkennen. Zoodat zij dus andermaal wijze en voortreffelijke menschen moeten genoemd worden, vermits zij zoo zot niet waren, om het aloude geloof te verlaten, en een geloof te omhelzen, welks valschheid, en uit deszelfs al te late dagteekening, en uit LUTHERS schriften, preken, gesprekken, handelwijze en karakter zoo duidelijk te lezen ware.

14. Slechts een staaltje alleen kan den Heer FLOH overtuigen, dat LUTHER geen bevoegde Hervormer is geweest.

Of lust het den Heer FLOH nog eene bekentenis van LUTHER te hooren, waaruit hij *eeniglijk en alleen* kan afleiden, dat LUTHER geen Zendeling des Heeren, maar een Zendeling zijner *eigendunkelijke verkie-*

kiezing is geweest, en dus, door zijne Hervorming, den dageraad eener ware verlichting niet heeft aangebragt. Hier is zij: „Had ik," zegt LUTHER, „in den beginne geweten, wanneer ik aanving te „schrijven, namelijk, dat de menschen „Gods woord zoo vijandig waren en er „zich zóó hevig tegenstelden, ik zou „voorwaar hebben stil gezwegen; vermits „ik zoo driest niet zou geweest zijn, dat „ik den Paus en bijna alle menschen had „aangegrepen en vertoornd; ik meende, „dat zij uit onwetendheid en menschelijke zwakheid zondigden, en niet zouden „ondernemen, om Gods woord opzettelijk te verdrukken. *Maar God heeft* „*mij aangevoerd*, gelijk eene *molie* „(gaul), wier oogen verblind zijn, dat „zij niet ziet degenen, die op haar aanloopen." Waarop hij laat volgen: „dat „een goed werk zelden met wijsheid en „voorzigtigheid ondernomen wordt, of „geschiedt; maar het moet, als in eene „*suizing* (irrsal), of uit onwetendheid, „plaats hebben. Alzoo ben ik tot het „leeraars- en preekambt met de haren getrokken; maar had ik geweten hetgene, „wat ik nu weet, naauwelijks zouden „mij tien paarden er toe getrokken hebben: alzoo klagen MOZES en JEREMIAS „ook, *dat zij bedrogen zijn.* (*a*)"

Ziet hier weder, ten koste van waarheid en

(*a*) *Lib. Coll. Cap.* I. *f.* 12. b.

en Godsvrucht, LUTHERS looze ſtreken, om, door valſche aanhaling van heilige Profeten, zijne gewaande zending te dekken. Waar en wanneer hebben MOZES en JEREMIAS geklaagd, dat zij van God, gelijk blinde mollen, en als in eene ſuizing, waren aangevoerd en bedrogen, om hunne heilige taak, tot welke hen God geroepen had, te volvoeren? Wanneer hebben zij gezegd, dat zij, zoo zij de moeijelijkheid hunner bediening hadden vooruitgezien, zoo wederſpannig zouden zijn geweest, dat zij naauwelijks met tien paarden zich daartoe zouden hebben laten trekken? LUTHER kostte het maar zeer weinig, om, wanneer het in zijne kraam te pas kwam, Godslasteringen bij onwaarheden te voegen. Wanneer heeft God zijne Profeten en Leeraars als de *blinde mollen* laten aanloopen, en hen als in eene ſuizeling en onwetendheid hunne bediening laten aanvangen? Werden niet MOZES, JEREMIAS en alle Profeten, door blijkbare teekenen en ingevingen Gods, overtuigd, dat zij verordend en gezonden werden, om Gods zaak waar te nemen? En klaagde God niet zelf, JEREM. XXIII: 21, dat er valſche Profeten waren, die profeteerden, zonder dat hij hen geſproken, die liepen, zonder dat hij hen gezonden had? Zijn de Apostelen niet door den Heer zelven verkoren, onderwezen en door zijnen Geest uitgerust? terwijl SAULUS van uit den hoogen Hemel tot het leerambt werd

beroepen; welke van alle ware Leeraars heeft verklaard, dat zij, niet gelijk de mollen, met onbezonnenheid of onwetendheid, maar door middel van eene geregelde zending tot de Evangelie-verkondiging moeten gevolmagtigd worden. *Hoe zullen zij prediken, zoo zij niet gezonden worden? Rom.* X: 15. Aan LUTHER heeft dit alles ontbroken; door niemand gezonden, bekent hij immers zelf, dat hij als eene *molle* is aangevoerd, en als in eene suizeling en onwetendheid aan zijn werk geraakt; dus zeker niet van God, die op zulke wijze nooit met zijne zendelingen heeft gehandeld, en die ook niet wil, dat wijze menschen met een onberaden en onbezonnen hoofd, een goed, groot en gewigtig werk zullen beginnen. Hij heeft alzoo hier zijn eigen vonnis gesproken, namelijk dat hij niet van Gods Geest, maar van eenen geheel anderen geest is gezonden: terwijl hij bovendien zijn menschelijk werk des te duidelijker heeft verraden, door te wenschen, dat hij hetzelve nooit mogte begonnen hebben.

Zoo deden de Apostelen niet; maar, van de Joden gedreigd zijnde, baden zij tot God, dat Hij hunnen moed mogte versterken, en vermeerderen, om zijn woord onverschrokken en standvastig te preken; en, gegeeseld zijnde, waren zij weltevreden, omdat zij het geluk hadden, *voor den naam van* JEZUS *versmaadheid te mogen lijden. Handel.* IV.

Wat

15. Klagten va LUTHER over het gebrek e de armoede zijner mede-predikanten, alsook over d berooving va kerken en kei kelijke goederen, waarvan hij zelf de aanleidende oorzaak was geweest.

Wat zal ik meer zeggen? Die zelfde man, die in eenige landen de Geestelijken om de goederen, welke de voorvaders tot hun onderhoud en tot luister van den Godsdienst hadden gesticht, geholpen, en dezelve, gelijk hij zelf heeft bekend, den Adellijken in de hand had gespeeld, heeft naderhand de bitterste klagten gedaan over het gebrek en de armoede, welke zijne mede-predikanten ondervonden. Geklaagd hebbende over de ondankbaarheid van de Adellijken en Boeren, die weigerden aan hunne Pastoors de tienden te betalen, welke zij, volgens LUTHER, hun toch schuldig waren, heeft hij nog gezegd: „ Men deelt thans wonderlijk met „ de arme Predikanten; hebben zij bij „ hunne Pastorij een plekje hout- of wei- „ degewas, akkerbouw of wijnberg, men „ rukt het hun uit de hand (*man zwakt* „ *es ihnen ab*). Men deelt met hen, „ gelijk degeen in de fabelen van ÆSO- „ PUS, die aan *Mercurius* de schalen van „ de amandelen overliet, en voor zich de „ kern behield; zoo is ook het deel, „ hetwelk de boeren aan de Pastoors ge- „ ven, slechts schalen, kaf en soortgelij- „ ke slechte dingen. —— In het oude „ Verbond heeft God de Papen (*Pfaffen*) „ zeer rijk gemaakt; zij hadden een rijke- „ lijk inkomen, voorsteden, eerstelingen „ en tienden; thans laat men de bedie- „ naars van het Woord, waardoor ons „ het eeuwige leven en de zaligheid, uit

„ genade, wordt aangeboden, wegens
„ groote armoede bijna *van honger ster-
„ ven.* Ja, men verdrijft en verjaagt hen,
„ wanneer zij niet spreken, *hetgene wat
„ ons behaagt.* De kloosters en kerke-
„ lijke goederen zijn er voor, om den
„ waren Godsdienst te bestellen; thans
„ neemt dezelve de *speer* (spies) en *be-
„ stelt den duivelsdienst er mede* (*b*)."

Nadat hij geklaagd had, dat jonge lieden werden afgeschrikt van den kerkelijken dienst, omdat zij hunne vrouwen en kinderen niet opzettelijk tot bedelaars wilden maken; als ook dat de kerk om de gierigheid, met welke men de Predikanten behandelde, verwoest, en met *grove, ongeleerde ezels* voorzien werd, gelijk het voorbeeld reeds plaats had, spreekt hij het vonnis uit over degenen, die de kerken berooven, en de geestelijke goederen aan zich trekken:

„ Inzonderheid is de zonde en het oor-
„ deel dergenen, die de kerken beroo-
„ ven, en de geestelijke goederen tot zich
„ trekken, zwaar en onverdragelijk: wel-
„ ke God ernstelijk straffen zal; zoo als
„ op het platte land de Adel en schraap-
„ hanzen, in de steden de veelvermogen-
„ den en de burgers, gemeenlijk plegen
„ te doen: want zij zien een klein genot
„ en eenen bedelbrok aan; zij berooven
„ de kerk, daar zij haar liever begiftigen
„ en

(*b*) *Ibid. Cap.* XXII. *f.* 265, 267. *b.*

„ en helpen zouden, naar het voorbeeld
„ hunner voorvaderen, welke de kerk
„ mildelijk en rijkelijk begaafd en voor-
„ zien hebben. — Het is een *zeer booze*
„ *tijd*; omdat de kerk thans zoo beroofd
„ wordt; men geeft niets, maar men
„ neemt en rooft: eertijds gaven Konin-
„ gen en Vorsten mildelijk en rijkelijk,
„ maar nu rooven en plunderen zij dezel-
„ ve (*c*)."

Zoodanig roemde LUTHER de milddadigheid der voorvaderen, waarmede zij de kerk begunstigd hadden; en klaagde daarentegen bitterlijk, dat met de kerkelijke goederen aldus werd omgesprongen. Maar wie was van dit alles de aanleidende oorzaak geweest? LUTHER zelf, die, het kerkbestuur omver geworpen hebbende, de goederen derzelve aan de inhaligheid der Grooten had ingeruimd; die evenwel daarvoor zoo weinig dankbaar waren, dat de bedienaars van LUTHERS leer veracht werden, en bijna *van honger sterven moesten*. Doch dit niet alleen! ook de Predikanten werden zoodanig aan banden gelegd, dat zij in hunne ambtsverrigtingen afhankelijk van de beschikking der Grooten werden gemaakt; gelijk AURIFABER zoo hartelijk heeft betreurd, dat de *politiken* en *Hovelingen* ook kerken en preekstoelen regeren, Pastoors en kerkelijke bedienaars

(*c*) *Ut sup. Cap.* XXII. *f.* 269. *et Cap.* XXV. *f.* 291. b.

naars aan en afzetten, en de zaken des Godsdienstes naar hun hoofd wilden regelen.

Hij had nogtans moeten bedenken, dat zijn Meester LUTHER, door de scheuring, welke hij tegen de kerk had verwekt, daartoe de deur had geopend, den dam had doorgestoken; zoodat, met zijne zoogenaamde *Evangelische vrijheid* te prediken, *zijne vrijheid*, en *die zijner ambtgenooten*, *door den stroom*, als ware het, *verzwolgen werden.*

Wij treffen dan hoegenaamd de uitwerkingen der Hervorming zoo heilzaam en zegenrijk niet aan, als zij ons door de Eeuwredenaars zijn voorgepraat.

Reeds hebben wij genoeg gezien uit de eigene woorden van LUTHER, dat de zeden der menschen, ver van door zijne Hervorming verbeterd te zijn, daarentegen nog erger zijn geworden. Wij scheppen geen vermaak, om de zedeloosheid der volgelingen van de Hervormers breedvoerig te ontwikkelen; wij willen wel zelve openhartig bekennen, dat de zeden van een groot gedeelte der leden van onze Kerk in die dagen, bijzonderlijk in *Duitschland*, ook zeer bedorven waren; maar wij beweren, dat de Hervorming van LUTHER het middel niet is geweest, om die zedeloosheden te stuiten.

16. Getuigenissen van ooggetuigen, dat de Hervorming geene verbete-

Behalve de getuigenissen, welke LUTHER daaromtrent zelf heeft gegeven, heeft ERASMUS in verscheidene brieven, aan de vrien-

vrienden der Hervorming zelve geschreven, daarvan gewag gemaakt; namelijk, „ dat men nooit toomeloozer en oproeriger menschen gezien heeft, dan het „ zoogenaamde *Evangelische* volk; dat „ alles in de Hervorming geweldig was; „ dat de goede zeden werden verwaarloosd, de pracht, overdaad en onkuischheid grooter dan ooit werden, en „ het ongebonden volk, nadat hetzelve „ het juk der Overheid had afgeworpen, „ naar niemand meer luisteren wilde."

ring, maar verergering onder de menschen heeft te weeg gebragt.

Terwijl de Heer MUNTING in zijne *Bijzonderheden uit de tijden der Hervorming*, bladz. 91, ERASMUS als getuige aanhaalt, in zijnen twee en zeventigsten brief, aan BUCERUS geschreven, boek XIX, in welken deze verklaard, „ 'dat er onder „ de Hervormden verscheidene personen „ waren, verwijderd van de Evangelische „ opregtheid; dat hij er velen van gekend „ heeft, die zeer bescheidene lieden waren vóór de omhelzing van deze partij; „ maar die *sedert veel bedorvener waren* „ *geworden, en dat hij niemand onder* „ *hen gekend heeft, die beter was ge-* „ *worden.*"

MELANCHTON, ziende die ongebondenheden, wenschte, „ dat hij de Bisschoppelijke bediening mogte herstellen kunnen; vermits hij wel voorzag, welke „ kerk zij zoude worden, na het kerkelijke Bestuur omver geworpen te hebben: — terwijl hij, niet lang daarna, „ klaag-

„ klaagde, dat de kerkelijke tucht in hun-
„ ne kerken verwoest was; dat de voor-
„ naamſte zaken in twijfel werden getrok-
„ ken, en men niet begrijpen wilde, dat
„ de leerſtukken naauwkeuriglijk verklaard
„ moesten worden, en dat die kwalen on-
„ geneeslijk waren (*d*)."

KAPITON, ambtgenoot van BUCERUS, in *Straatsburg*, klaagt, in een' brief aan FARELL niet minder over de ongebondenheden, welke zich onder het volk hunner Kerken vertoonden. „ Het gezag der Pre-
„ dikanten," zegt hij, „ is vervallen; al-
„ les gaat verloren; onder ons is er zelfs
„ *geen eenige Kerk*, in welke de tucht
„ onderhouden wordt. Het volk zegt ons
„ ſtoutmoedig: gij wilt u tot dwingelan-
„ den der Kerk maken, die vrij is; gij-
„ lieden zoekt een nieuw Pausdom in te
„ voeren." Waarop hij een weinig daarna laat volgen:

„ God doet mij nu zien, wat het in
„ zich heeft, een Herder te zijn; en *welk*
„ *ongelijk wij der Kerk hebben aange-*
„ *daan*, en hoe onvoorzigtig wij te werk
„ zijn gegaan met den *Paus te verwer-*
„ *pen;* want het volk, aan de vrijheid
„ gewoon, heeft den toom gansch weg-
„ geworpen: — zij zeggen ons: ik weet
„ genoeg van het *Evangelie;* — wat heb
„ ik uwe hulp noodig om JEZUS CHRISTUS

„ te

(*d*) *Lib.* IV. *Epist.* 104 *et* 135.

„ te vinden; gaat, preekt voor degenen, „ die hooren willen (*e*)."

Welk kontrast ziet men hier tusſchen de getuigenisſen der tijdgenooten en der Hervormers zelve, en de lofſpraken der Eeuwredenaars, omtrent de verbeteringen die, door de Hervorming, onder de menſchen ontſtaan zouden zijn!

17. De Hervorming was bovendien de baarmoeder van twisten en verdeeldheden onder de menſchen, zelfs onder degenen, welke dezelve omhelsd hadden.

Behalve dit alles; hoe vele verſchrikkelijke twistvuren, beroerten en vijandelijkheden, zijn door de Hervorming, vóór en na LUTHERS dood, ook in die landen, welke dezelve omhelsd hadden, ontſtoken? Hoe vele Hoofden deden zich niet op, die gezindten op gezindten, ſekten op ſekten ſmeedden? Met welke bitterheid en verwoede drift vervolgden zij elkander?

„ Indien wij MELANCHTON uitzonderen," getuigt MOSHEIM (*f*), „ in wien eene „ overheerſchende zachtaardigheid zegepraal„ de over de beſmettende doldriftigheid „ der tijden, lieten alle geſchilvoerders „ dezer eeuw, in hunne handelingen en „ ſchriften, eene overmaat van bitterheid „ en heete drift blijken. LUTHER zelf „ ſtaat aan het hoofd van deze driftige „ partij. Hij overtrof ze allen ver in „ *ſmaad- en ſcheldwoorden.*"

Men leze maar ſlechts het *zesde* en *zevende Deel* der Kerkelijke Geſchiedenis van dezen Schrijver, en men zal met verwon-

(*e*) *Int. Eck. Calv. c. 5.*
(*f*) Kerkel. Geſch. VII Deel, bladz. 47.

wondering ontwaar worden, hoe dat, in *Duitschland Luterschen* met *Luterschen*, en deze in *Sakſen*, de *Palts*, en elders met de *Calvinisten*; in *Zwitſerland* met de *Zwinglianen*; in *Engeland* de *Episcopalen* met de *Puriteinen*; in *Holland* de *Gomaristen* met de *Arminianen*; zonder eens van de *Wederdoopers*, *Antinomiers*, *Zwenkfeldisten*, *Syncretisten* en meer anderen te gewagen, over hoop lagen; elkander door daden en geſchriften vervolgden, en overal zulk eene ellende verſpreidden, dat men bijna verſtomd moet ſtaan, dat de Lofredenaars van LUTHER hunne tafereelen van heilzame vruchten en gevolgen der Hervorming aan de wereld hebben durven opdiſſchen, en tegen alle historiſche berigten er nog bijvoegen, dat zij een' allezins weldadigen invloed op de verſpreiding van algemeene menſchenliefde en zachtheid van zeden zou hebben gehad, juist alsof de, in verſcheidene ſekten geſcheurde Christenen, elkander niet veroordeeld, vervolgd en gebannen hadden.

18. De Heer FLOH heeft zich beroemd, dat door en ſedert de Hervorming magtige Staten zijn ontſtaan, en inzonderheid, dat kunſten en wetenſchappen door dezelve op eene uitſtekende wijze zijn bevorderd,

De Heer FLOH heeft in zijne Eeuwrede ook gewag gemaakt van het ontſtaan van magtige Staten door en ſedert de Hervorming; doch daar dit, behalve dat men op den kanſel niet van het ontſtaan van Staten, maar van Godsdienſtige zaken behoort te handelen, een armzalig bewijs voor de echtheid of onechtheid eenes Godsdienſtes oplevert, acht ik het niet der moeite waardig, om op deze beroeming

ming iets meer te antwoorden, dan dat het magtige en uitgebreide Rijk der oude Romeinen toch geen bewijs opleverde voor de deugdelijkheid van hunnen eerdienst.

Daarenboven heeft hij inzonderheid kunsten en wetenschappen opgegeven, op welke de Kerkhervorming eenen allezins voordeeligen invloed zou gehad hebben. Hij heeft ons, bladz. 38, twaalf soorten van wetenschappen genoemd, die sedert de Hervorming in eenen grooteren luister zouden zijn verschenen. Doch, wat doet dit af?

Hoe beminnelijk ook de vrije kunsten en natuurlijke wetenschappen zijn, maakt evenwel haar meerdere of mindere luister de gegrondheid of ongegrondheid eenes Godsdienstes niet uit. De Heiland heeft tot zijne Hervormers der wereld geene geleerde en hoogdenkende wijsgeeren, maar lieden van eene geringe geleerdheid en rang verkoren: *Wat bij de wereld dwaas was*, zegt de H. PAULUS, 1 *Cor.* I: 27, *heeft God verkoren*, *om de wijzen te beschamen.*

En THOMAS A KEMPIS, die van den Heer FLOH als een' Hervormer der Kerk in de Kerk is geprezen, verzekert ons in zijn uitmuntend boekje, getiteld: *Navolging van* CHRISTUS, *Cap.* II, „ dat een „ nederige boer, die God dient, beter is, „ dan een hovaardige *Filozoof*, die, zich

„ zelven vergetende, den loop des He-
„ mels beschouwt." Uitstekende wetenschappen zijn derhalve, zoo lang zij van nederige verstanden worden beoefend, sieraden der menschen; maar brengen zij in de harten derzelver hovaardigheid en verwaandheid voort, dan worden zij voor de Geleerden zelve rampzalig, en brengen niet zelden aan den Staat en Godsdienst de nadeeligste slagen toe. De ervaring van vroegere en latere tijden heeft ons daarvan volledig overtuigd.

19. Genomen, dat zulks waar ware, wordt daardoor evenwel de Hervorming niet gewettigd.

Al ware dan ook bij uitsluiting de Hervorming alleen de baarmoeder geweest, dat kunsten en menschelijke wetenschappen in *Europa* tot eenen hoogeren trap van volmaaktheid waren gebragt, zou dat evenwel geen bewijs opleveren, dat zij omtrent het Geloof en den Godsdienst des Heeren den regten weg had getroffen; zoo als de *Areopagus* te *Athene* en de overige meer beschaafde *Grieken* en *Romeinen*, onder welke vóór en in de eerste tijden der Christelijke Kerk, geleerde en uitmuntende verstanden werden aangetroffen, zich ten onregte zouden beroemd hebben, dat zij ook daarom bezitters van den waren Godsdienst waren.

Behalve dat zal de Heer FLOH toch aan onze Kerk niet betwisten, dat zij van tijd tot tijd mannen hebbe voortgebragt, die door hunne kunde in allerlei wetenschappen haar tot sieraad verstrekken. MOSHEIM zelf

zelf heeft ons daarvan in zijne Kerkelijke Geſchiedenis meermalen eene ſchoone lijst gegeven. Terwijl de Eeuwredenaars zelve van LEO X hebben verhaald, dat hij, als een liefhebber der wetenſchappen, dezelve op eene uitſtekende wijze heeft aangemoedigd; van welke aanmoediging door Catholijke Vorſten, Pauſen en Bisſchoppen, wij menigvuldige blijken zouden kunnen geven.

20. Vooral past deze beroeming den Heere FLOU niet, omdat zijne voorvaders een zeer verlagend vonnis over de wetenſchappen hebben uitgeſproken.

Daarentegen heeft ons dezelfde MOSHEIM vermeld, dat MENNO de menſchelijke wetenſchappen als *ijdel* en van ſchadelijke gevolgen heeft beſchouwd — er eindelijk elders nog bijvoegende, „ dat, hoe verdeeld de Doopsgezinden in andere opzigten mogten wezen, zij toch overeenſtemden in hunne begrippen over de geleerdheid en wijsbegeerte; welke zij in vroegere tijden *eenparig* aanmerkten, als de PESTEN der *Christelijke Kerk*, *en hoogst ſchadelijk aan de bevordering van Godsdienst en deugd.* Dit is de oorzaak, dat onder een zeer groot aantal Schrijvers, die in deze Eeuw de pen opnamen ter verdediging der Doopsgezinden, er geen gevonden wordt, wiens Schriften eenige uitlokkende merkteekens van geleerdheid of vernuft dragen (g)." Zoodanig een, de wetenſchap-

(g) VII Deel, bladz. 255, 278.

ſchappen onteerend, gevoelen heeft onze Kerk, die van den Heer FLOH zoo dikwijls van domheid en onkunde wordt beſchuldigd, toch wel nooit gekoesterd!! Terwijl hij eene wolk van R. C. Schrijvers uit vroegere en latere tijden kan aantreffen, wier Schriften merkteekenen eener grondige geleerdheid en eenes diepdenkenden vernufts aantoonen.

Indien hij, om ſlechts van een vak van geleerdheid te ſpreken, omdat deze bijzonderlijk tot mijne Verhandeling behoort, zich de moeite hadde gegeven, om de werken ook maar van eenigen van onze deftige Godgeleerden te raadplegen: hij zou (dit moet ik ten minſte van hem onderſtellen), zijn hatelijk en honend tafereel van bijgeloof en domheid, hetwelk hij van onze Kerk heeft gemaakt, *of* achtergelaten; *of* ten minſte aanmerkelijk verzacht hebben; vermits hij er zou in ontdekt hebben, dat de Godgeleerdheid van de R. C. Kerk op hechte en vaste gronden gebouwd is, zoodat zij wel door beſchimpingen kan aangerand, maar door geene tegenovergeſtelde gronden kan verwrikt of ontzenuwd worden. Behalve dat zij, ondanks duizende aanvallen, die van tijd tot tijd op dezelve gedaan zijn, altoos onveranderlijk dezelfde is gebleven.

21. De Hervor- ng heeft in enen deele nen voor-

Of de Heer FLOH zich dan niet deerlijk vergist heeft, door te beweren, dat de Hervorming ook op de Godgeleerdheid

eenen

eenen allezins voordeeligen invloed gehad heeft, zal toch wel door niets beter, dan door de Hervorming zelve, welke wij tot hiertoe in den loop van dit werkje niet bevallig hebben bevonden, en door de gevolgen, die daaruit voor de Godgeleerdheid ontstaan zijn, kunnen blijken.

deeligen invloed op de Godgeleerdheid gehad, ten zij in dien zin, dat daardoor menig Godgeleerde van onze Kerk is aangespoord om zich ijveriger op de Godgeleerdheid toe te leggen.

Immers, waartoe heeft de Hervorming de Godgeleerdheid gebragt? Tot eene wetenschap van eindelooze twisten, die daaromtrent zoo menigvuldig zijn geworden, als de Genootschappen zijn vermenigvuldigd, die uit de zoogenaamde Hervorming gesproten zijn, zoodat de menschen, omtrent deze Goddelijke wetenschap verbijsterd, altoos eene blinde keuze moesten doen, door dat zij *of* LUTHER, *of* CALVINUS, *of* ZWINGLIUS, *of* MENNO, *of* andere Hervormers (want van dezen eertitel bedienden zij zich allen), volgden, omdat zij strijdig met elkander waren en aangaande de leer des Heeren nooit dezelfde taal hebben gesproken. Want evenmin als de Luterschen voldoende redenen kunnen geven, waarom zij de Godgeleerdheid van LUTHER zijn gevolgd, evenmin zijn de overigen in staat, om op eene voldoende wijze te antwoorden, waarom zij in deze allerbelangrijkste zaak de voetstappen van hunne Meesters zijn ingetreden; vermits zij allen even zeer van blijken en bewijzen voor waarheid en zending ontbloot waren; en omdat de Godgeleerdheid

dier Meesters op losse en onvaste gronden steunde, kwam het ook daarvandaan, dat men van tijd tot tijd de leer derzelver in eenen anderen vorm heeft gegoten.

De Hervorming heeft dus zekerlijk de Godgeleerdheid niet verbeterd, maar wel heeft zij min of meer gelegenheid of aanleiding gegeven, dat vele leden der R. C. Kerk zijn aangevuurd, om *deze* uitmuntende wetenschap vlijtiger te beoefenen.

12. Volgens den Heer FLOH zelven, is de Godgeleerdheid der Hervorming zoo gebrekkelijk geweest, dat zij slechts de grondslagen van de eenvoudige leer van JEZUS heeft teruggebragt.

Doch, geen nood! De Heer FLOH, ondanks hij in zijne preek meermalen LUTHER als den Hersteller der zuivere leer van JEZUS heeft geprezen, en de Godgeleerdheid, door de Hervorming terug gebragt, zoo luisterrijk heeft vermeld, is eindelijk, bladz. 28, tot den verbazenden afslag gekomen, dat hij heeft verklaard, dat slechts de grondslagen der terugkeering van de leer van JEZUS door de Hervorming zijn gelegd. Laat ons zijne eigene woorden hooren. „ Is de eenvoudi-
„ ge leer van JEZUS CHRISTUS waarlijk ge-
„ heel teruggebragt tot hare oorspronke-
„ lijke zuiverheid, en het Christendom
„ daardoor opgeleid tot dien trap van ver-
„ lichting en zedelijke verbetering, waar-
„ voor hetzelve vatbaar is? Neen! waar-
„ lijk neen! hoe ver is dit er nog van
„ af? De Grondslagen, ja! zijn door de
„ Hervorming daartoe gelegd, maar het
„ gebouw is nog op ver na niet vol-
„ tooid."

Dat

Dat het Christendom niet tot dien trap van zedelijke verbetering, waarvoor het vatbaar is, door de leer des Heeren is opgeleid, willen wij hem niet betwisten: vermits wij uit het *Evangelie* weten, dat tot den grooten oordeelsdag, op den akker des Christendoms, onkruid tusſchen de goede tarwe, dat is zedeloozen en kwaden, tusſchen de goeden zullen bevonden worden. Maar is dit gemis van zedelijke verbetering toe te ſchrijven, omdat de zuivere leer van JEZUS in de wereld niet geheel zou aanwezig zijn? Zulke taal hebben zekerlijk de Hervormers zelve niet gevoerd. Elk hunner beweerde voor zich, dat hij de leer des Heeren geheel en gansch aan de menſchen verkondigde. Dit bewijzen hunne Schriften, Formulieren en Geloofsbelijdenisſen. De Heer FLOH is evenwel zoo diep neergekomen, dat hij tegen het gevoelen der Hervormers heeft verzekerd, dat deze ſlechts de grondſlagen gelegd hebben, en dat het gebouw nog op ver na niet voltooid is.

Welk een armzalig Christendom! De Heiland had aan zijne Apostelen beloofd, dat hij hun zijnen Geest wilde zenden, die hen *alle waarheid leeren zou;* en dat diezelfde Geest met hen zou blijven tot het einde der wereld; en, naar den Heer FLOH, heeft diezelfde Goddelijke Geest, ondanks de beloften van de eeuwige Waarheid zelve, het Christendom

zoodanig verlaten, dat in de vijftiende eeuw de leer van JEZUS geheel onkenbaar zou zijn geweest. En dit niet alleen; maar de algoede, almogende en alwijze God heeft *naar hem*, eerst in de zestiende eeuw, het Christendom laten hervormen; en *zulks nog zoo gebrekkig*, dat hij er de grondflagen enkel heeft van laten leggen, en dus de menfchen, omtrent zijne leer, nog als dolende fchapen heeft laten rondzwerven!! Aanbiddelijke Voorzienigheid! hoe onwaardig kan men te uwen opzigte niet fpreken? wanneer men deze leidftar heeft verlaten, van welke de H. PAULUS heeft gezegd, dat *zij de zuil en vaste ftijl der waarheid is*, en dat zij dus nooit van de waarheid en leer van JEZUS, noch geheel en al, noch ten halve of gedeeltelijk, kan afwijken of beroofd worden.

23. Behalve dat lo Heer zich n zijne redenering weinig clijk gebleven is, is het r ook ver af, at de Hervormers de grondlagen zouden olegd hebben.

Dan, laat ons nog een woord er bijvoegen omtrent het leggen der Grondflagen door de Hervorming. De Heer FLOH heeft ons, ja, in den beginne zijner Eeuwrede verhaald, „ dat LUTHER, door „ zijne Hervorming, de leer van JEZUS „ *andermaal* had op den kandelaar geplaatst, en in flarden verfcheurd de dekfels, waarachter de waarheid lang was „ verborgen geweest;" dit toch, zou men denken, heeft veel meer te zeggen, dan flechts de Grondflagen leggen!! Evenwel is het er ver van af, dat de Hervormers ook

ook *deze* zouden gelegd hebben. Eene korte vergelijking tusſchen hen en de Apostelen, zal de zaak beſlisſen.

De Apostelen waren door God zelven gevolmagtigd, om Hervormers der wereld te zijn; zij toonden hunne volmagt door onwederlegbare teekenen. De Hervormers van de zestiende eeuw riepen wel allen, dat zij gevolmagtigde zendelingen des Heeren waren; het bewijs echter, dat zij daarvoor aanvoerden, was ſlechts hun eigen woord en eigene getuigenis; zij zeiden het, en zij waren verwaand genoeg, om, op hun zeggen, van de menſchen geloof te eiſchen; iets, hetwelk Gods Zoon zelf niet gedaan heeft, die er niet op aandrong, dat hem de menſchen juist op zijn woord en eigene getuigenis gelooven zouden, maar hen wel degelijk wees op de wonderdadige blijken zijner Goddelijke zending: zoodat hij hun verklaarde, dat hunne ongeloovigheid, omdat zij onbuigzaam bleef bij zulke overtuigende wonderen, onverſchoonbaar was. JOAN. V.

De Apostelen hebben op den *uiterſten Hoekſteen*, op JEZUS CHRISTUS, in de volmaaktſte overeenſtemming het gebouw des geloofs opgetrokken, alles ſloot bij hen op het ſchoonſte in elkander; als wijze en vreedzame Bouwmeesters arbeidden zij als broeders, om de menſchen tot EENE en DEZELFDE KERK te vergaderen.

De Hervormers, daarentegen, rukten

 al-

alles uit elkander; in plaats van de menschen te vereenigen, verwekten zij scheuringen onder dezelve; in plaats van eensgezind te zijn, zocht de een te verstoren, wat de ander geplaatst had.

De Apostelen waren bezorgd om de een den anderen aan te bevelen. De Hervormers waren er gestadig op uit, elkander te verlagen, en als *dwaalleeraars* uit te krijten. Geene uitboezemingen waren hun te hevig; geene uitdrukkingen te bitter; geen scheldnaam te leelijk, welken zij elkander niet toeduwden. Wat de eene Apostel plantte, werd van den anderen met blijdschap besproeid. *Ik heb geplant*, zegt PAULUS, APOLLO *heeft begoten;* wat de een zaaide, werd van den anderen met liefde en zorgvuldigheid bearbeid. Wat daarentegen de eene Hervormer plantte en zaaide, werd van den anderen weder uitgeroeid, vertreden en overal als onkruid uitgeroepen. Wat van eenen Apostel werd gepreekt, werd van de overigen als waarheid bevestigd; wat van eenen Hervormer voor waarheid werd uitgevent, werd van de anderen voor bedrog en dwaling uitgebazuind. *Schoon* heeft de Hervorming dan de Grondslagen van JEZUS leer gelegd! zij heeft daarentegen de Grondslagen zoodanig losgerukt, dat zij door hare *eigendunkelijke handelwijze*, waarmede zij Gods Woord heeft behandeld, aanleiding heeft gegeven, dat er thans

meer-

meerderen, dan ooit, in de *zoogenaamde verlichting* zoo ver gevorderd zijn, dat zij den *Grondslag der Grondslagen*, namelijk *de Godheid van* JEZUS CHRISTUS, *verloochenen; en dus van het Christendom tot het Naturalismus vervallen.*

(Het vervolg en slot in een tweede Stukje.)

ERRATA.

Bl. 23. onder in de noot ſtaat: *f.* 125 — lees: *f.* 123.
— 27. —— — — —— —— *f.* 344 — —— *f.* 343. b.
— 48. reg. 11. van ond. —— driehonderd jaren — lees: bijna driehonderd jaren
— 52. onder in de noot ſtaat: *der Babst* — lees: *den Babst*
— 59. —— — — —— —— *f.* 329. b. — —— *f.* 328. b.
— 73. —— — — —— —— *p.* 86. — —— *p.* 88.
— 78. reg. 11. van ond. —— veroordeelden — lees: veroordeelde
— 103. —— 9. —— —— —— Het Boek JOB is een *Argumentum fabulæ* — lees: Het Boek JOB is bijna als een *Argumentum fabulæ*
— 113. —— 11. —— bov. —— voor den kundigen —— lees: voor de kundigen
— 119. —— 4. —— ond. —— benaauwde —— lees: benaauwende
— 127. —— 4. —— —— —— *Arnore* — lees: *Amore*

BX1780.B7
Martinus Luther,
Andover-Harvard 00175083
3 2044 077 972 032

BRAMER, Joannes
Martinus Luther.

BX
1780
.B7
v.1